

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

69 заседание, понеделникъ, 2 априль 1917 година.

(Открито отъ прѣдседателя д-ръ Д. К. Вачовъ въ 4 ч. 5 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателятъ: (Звъни) Г. секретарьтъ ще провѣри списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се види кои отсъствуватъ.

Секретарь Н. Калчевъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Захарий Ангеловъ, Никола Атанасовъ, Иванъ Багаровъ, Христо Божики, Костадинъ Василевъ, Тома Вълчевъ, Георги Генковъ, Сѣбо Георгиевъ, Юрданъ Дечевъ, Александъръ Димитровъ, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Василь Димчевъ, Станчо Доневи, Бешко Дуневъ, Годоръ Димчевъ, Иванъ Желевъ, Дончо Златковъ, Илия Каратаневъ, Мехмедъ Кемалъ, Илия Кирковъ, Стайко Коларовъ, Андрей Коновъ, Иванъ Костовъ, Добри Кротневъ, Захарий Кръстевъ, Ангелъ Кундалевъ, Дамянъ Лихарски, Александъръ Малиновъ, Христо Марковски, Георги Миневъ, Никола Мушановъ, Кръстю Пастуховъ, Стефанъ Петковъ, Вемедикъ Поповъ, Димитъръ Поповъ, д-ръ Еню Разпоповъ, Коста Сидеровъ, Христо Славейковъ, Александъръ Станчевъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Паскаль Табурновъ, Михаилъ Такевъ, Константинъ Торлаковъ, Каменъ Тошевъ, Коста Ципорановъ, Крумъ Чапрашиковъ и Юрданъ Юрдановъ)

Прѣдседателятъ: отъ 244 народни прѣдставители отсъствуватъ 47; налице сѣ 197. Значи, има достатъчно число, за да може да се разгледатъ въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ.

Постѣпили сѣ нѣколко заявления за отпускъ.

Софийскиятъ народенъ прѣдставитель г. Александъръ Малиновъ сѣ заявление иска да му се разрѣши 5-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 3 того. Които сѣ съгласни сѣ искането му, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Гюмюрджинскиятъ народенъ прѣдставитель г. Кемалъ Мехмедъ моли да му се разрѣши 6-дневенъ отпускъ, по важни домашни причини, считанъ отъ 31 того. Ползувалъ се е досега сѣ 10 дена отпускъ. Които сѣ съгласни сѣ искането му, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Бургаскиятъ народенъ прѣдставитель г. Димитъръ Поповъ сѣ телеграма моли да му се разрѣшатъ 8 дена отпускъ, по домашни причини, начиная отъ 29 мартъ. Ползувалъ се е досега сѣ 14 дена отпускъ. Които сѣ съгласни сѣ искането му, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Кюстендилскиятъ народенъ прѣдставитель г. Христо Славейковъ сѣ телеграма моли да му се разрѣшатъ 5 дена отпускъ, считанъ отъ 31 мартъ. Ползувалъ се е досега сѣ 22 дена отпускъ. Които сѣ съгласни сѣ искането му, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Старозагорскиятъ народенъ прѣдставитель г. д-ръ Еню Разпоповъ моли да му се разрѣши 1 день отпускъ, за 5 априль. Ползувалъ се е досега сѣ 24 дена отпускъ. Които

сѣ съгласни сѣ искането му, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Пристъпваме къмъ дневния редъ.

На първо мѣсто е: второ четене законопроекта за изменение и допълнение на закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ.

На второ мѣсто е: трето четене законопроекта, които въ миналото заседание прокарахме на първо и второ четене. Не желае ли Народното събрание да започне съ втория пунктъ?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Да.

А. Ляпчевъ: Да се слѣдва дневниятъ редъ.

Прѣдседателятъ: Които сѣ съгласни сѣ това прѣдложение, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

На първо мѣсто е: трето четене законопроекта за плащането на чиновницитѣ и служащитѣ по вѣдомството на Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата, повишени въ класъ и разредъ на ваканции прѣзъ 1916 г., повишенитѣ заплати отъ дения, опрѣдѣленъ въ заповѣдитѣ за повишаването имъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за плащане на чиновницитѣ и служащитѣ по вѣдомството на Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата, повишени въ класъ и разредъ на ваканции прѣзъ 1916 г., повишенитѣ заплати отъ дения, опрѣдѣленъ въ заповѣдитѣ за повишението имъ.

Членъ единственъ. Чл. 12 отъ закона за изменение и допълнение закона за отчетността по бюджета, утвърденъ съ указъ № 175 отъ 30 декемврий 1911 г., не се прилага спрѣмо желѣзнопътнитѣ чиновници и служащи за 1916 г.“

Прѣдседателятъ: Които приематъ на трето четене прочетения законопроектъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Слѣдующиятъ пунктъ е: трето четене законопроекта за свръхсметенъ кредитъ къмъ бюджета за 1917 г. на сума 1.000.000 л. за изплащането имота на наслѣдницитѣ на покойния д-ръ К. Стоиловъ въ ст. София на ул. „Шипка“, отчужденъ за постройка на Университета, и на имотитѣ, подпадащи подъ новопроектираната улица покрай Уни-

верситета, между булевардъ „Царь-Освободителъ“ и ул. „Шипка“.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за свръхсметенъ кредитъ къмъ бюджета за 1917 г., на сума 1.000.000 л., за изплащане имота на наследниците на покойния д-ръ К. Стоиловъ, въ ст. София, на ул. „Шипка“, отчужденъ за постройка на Университета, и на имотитъ, попадащи подъ новопроектираната улица покрай Университета, между бул. „Царь-Освободителъ“ и ул. „Шипка“.

Чл. 1. Разрѣшава се на министра на общественитѣ сгради, пѣтищата и благоустройството свръхсметенъ кредитъ отъ 1.000.000 л. за изплащане: а) мѣстото съ зданията на наследниците на покойния д-ръ К. Стоиловъ, находяще се въ ст. София, ул. „Шипка“, нужно за постройка на Университета, както и б) имотитѣ, които попадатъ подъ новопроектираната улица покрай университетското мѣсто, съединяваща булевардъ „Царь-Освободителъ“ и ул. „Шипка“, отварянето на която е утвърдено съ указъ № 133 отъ 25 октомврий 1914 г.

Чл. 2. Разходитѣ по тоя свръхсметенъ кредитъ да се покриватъ отъ редовнитѣ приходи по бюджета за 1917 г. и да се отнесатъ къмъ сѣщия бюджетъ“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ на трето четене прочетения законопроектъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Слѣдующиятъ пунктъ е: трето четене законопроекта за изваждане изъ обращение никеловитѣ размѣнни монети и за замѣняването имъ съ други отъ новъ металъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за изваждане изъ обращение никеловитѣ размѣнни монети и за замѣняването имъ съ други отъ новъ металъ.

Чл. 1. Разрѣшава се на министра на финанситѣ да извади отъ обращение въ срокъ, опредѣленъ отъ Министерския съвѣтъ, никеловитѣ размѣнни монети на стойность 15 милиона лева номинални и вмѣсто тѣхъ да насѣче и пусне въ циркулация други отъ новъ металически сплавъ отъ по 5, 10 и 20 ст.

Чл. 2. Общата номинална стойность на новитѣ монети ще бѣде 20.000.000 л., отъ които 10.000.000 л. по 20 стотинки, 7.000.000 л. по 10 ст. и 3.000.000 л. по 5 ст.

Чл. 3. Монетитѣ ще иматъ формата и голѣмината на насѣченитѣ такива прѣзъ 1913 г. отъ сѣщия видъ и дѣленіе, като годината 1913 се прѣправи на 1917.

Дебелината на монетитѣ ще е въ зависимостъ отъ теглото, което се опредѣля въ чл. 5 отъ настоящия законъ.

Чл. 4. Съставътъ на монетитѣ ще бѣде отъ цинкова сплавъ.

Чл. 5. Теглото ще бѣде слѣдното: за 20-стотинковитѣ монети 4 грама, за 10-стотинковитѣ 3 грама и за 5-стотинковитѣ 2 грама, а диаметрътъ ѝ остава сѣщиятъ, както на досегашнитѣ никелови монети.

Чл. 6. Новитѣ монети ще се пуснатъ въ обращение на части, послѣдователно и съразмѣрно съ прибиранитѣ отъ населението никелови монети.

Чл. 7. Разноснитѣ по насичането ще се покриватъ отъ разликата между дѣйствителната и номинална стойность на монетитѣ“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ на трето четене законопроекта за изваждане изъ обращение никеловитѣ размѣнни монети и за замѣняването имъ съ други отъ новъ металъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Слѣдующиятъ пунктъ е: трето четене законопроекта за допълнение нѣкои букви отъ закона за измѣнение § 10 отъ закона за измѣнение и допълнение на врѣменното положение за паричното доволствие на военнослужащитѣ въ военно врѣме.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за допълнение нѣкои букви отъ закона за измѣнение § 10 отъ закона за измѣнение и допълнение на врѣменното положение за паричното доволствие на военнослужащитѣ въ военно врѣме.

1. Въ букви а и б, редъ трети, слѣдъ думата „чиновници“, да се прибавятъ думитѣ „служащи, постоянни и врѣменни работници“, а въ редъ четвърти думитѣ „и служащи“ се заличаватъ.

Къмъ буква б въ края се прибавя: „Забѣлѣжка. Придаденитѣ се опредѣлятъ съ заповѣдъ отъ министра на войната“.

3. Въ буква и, редъ първи, слѣдъ думата „чиновници“ да се замѣни съ думата „поруचितѣ“, а въ редъ трети думата „поручикъ“ да се замѣни съ „подпоручикъ“.

3. Въ буква и, редъ първи слѣдъ думата „чиновници“ да се добави „служащи и работници“.

4. Въ буква н, въ края, точката да се замѣни съ запетая и да се добави „въ това число и назначенитѣ слѣдъ мобилизацията чиновници съ гаранция и специалисти, съ заплата по разредъ или класъ, какъвто е опредѣленъ съ заповѣдта за назначението“.

Къмъ сѣщата буква да се прибави: „Забѣлѣжка. Повишенията на чиновницитѣ и служащитѣ по военното вѣдство прѣзъ военно врѣме става както и прѣзъ мирно врѣме, като за военни чиновници и служащи се считатъ всички, които сѣ назначени на длѣжности по шатоветѣ за военно врѣме“.

Получената заплата до 1 августъ 1916 г. не подлежи на повръщане, като получена на законно основание“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ на трето четене прочетения законопроектъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Слѣдующиятъ пунктъ е: трето четене на законопроекта за допълнение закона за устройството на въоръженитѣ сили въ царството.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за допълнение закона за устройството на въоръженитѣ сили въ царството.

Членъ единственъ. Военно-санитарното вѣдство се състои отъ жѣбни лѣкари, които, постѣпили на военна служба, въ мирно или военно врѣме, се ползватъ напълно съ всички постановления на закона за устройството на въоръженитѣ сили, касающи се до ветеринарнитѣ лѣкари (чл. чл. 91—112).

Настоящото допълнение на закона влиза въ сила отъ деня на общата мобилизация, обявена на 10 септемврий 1915 г.

Всички постановления, противоречащи на настоящето, се отмѣняватъ“.

Прѣдседателътъ: Които приематъ на трето четене прочетения законопроектъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приетъ.

Пристѣпяме къмъ второ четене на законопроекта за измѣнение и допълнение закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ.

Моля г. докладчика да го докладва.

Докладчикъ д-ръ Х. Георгиевъ: Комисията по Министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве. г. г. народни прѣдставители, въ засѣданието си отъ вчера направи слѣднитѣ измѣнения въ приетия по принципъ законопроектъ за измѣнение и допълнение на закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ.

Въ § 1, алинея трета, редакцията се измѣня така: вмѣсто „Дирекцията управлява, ръководи и прѣдставлява прѣдъ трети лица и властитѣ директорътъ“ — „Директорътъ управлява, ръководи и прѣдставлява прѣдъ трети лица и властитѣ дирекцията“. Освѣтъ това, на края на § 1, буква е, която гласи: „Той е длѣженъ да докладва на министра на войната по всички въпроси, по които послѣдниятъ поиска“, се замѣнява съ слѣдното: „е) да налага на офицеритѣ, назначенитѣ отъ него чиновници и служащи на дирекцията всички дисциплинарни наказания като най-висшъ началникъ“.

По § 2 станаха слѣднитѣ измѣнения. Къмъ чл. 6, който, съгласно измѣнението, става чл. 3, се прибавя, по прѣдложение на правителството, слѣдната нова алинея: „Секциитѣ при Главното интендантство, продоволствена и индустриалнитѣ и Главната реквизиционна комисия се придаватъ на Дирекцията за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ“. Въ чл. 8 . . .

Обаждатъ се отъ дѣсницата и отъ лѣвицата: Кажете измѣненията само по § 1.

Докладчикъ д-ръ Х. Георгиевъ: Тукъ сж измѣненията, направени въ 2 параграфи за всички членове. Азъ мисля, че мога да продължа доклада си.

Прѣдседателъ: Г. докладчикътъ казва общо какви измѣнения сж ставали въ цѣлия законопроектъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Може да направи цѣлъ докладъ — има право.

Докладчикъ д-ръ Х. Георгиевъ: Въ чл. 8 къмъ буква е, алинея първа, се прибавя: „или направо чрѣзъ комисии, чрѣзъ търговци и чрѣзъ своитѣ прѣдставителни бюра“. Въ сжщия членъ, буква и, се прибавя: „нормиране печалби за всички други прѣдмети съ ненормирани цѣни“.

Чл. 13, алинея първа, получава слѣдната редакция: „Непосрѣдствени органи на дирекцията сж: специални органи, наречени районни комитети, реквизиционнитѣ комисии, градскитѣ и селски общински управления и резервнитѣ магазини съ прѣвознитѣ имъ срѣдства“.

Нѣкой отъ дѣсницата: Всички тѣзи измѣнения пи има въ доклада на комисията.

Докладчикъ д-ръ Х. Георгиевъ: Съ това измѣнение се прѣмахваатъ градскитѣ и селскитѣ комитети. Съ сжщото измѣнение се прѣмахваатъ втората и третата алинеи на чл. 14 и чл. 15.

Въ чл. 28, слѣдъ „цѣни“, се прибавя: „или нормиранитѣ печалби“ . . . „и глоба до 20.000 л.“. Къмъ сжщия членъ се прибавя слѣдната нова алинея: „Продажбата въ по-малко (ексикъ) се счита прѣвишаване нормираната цѣна“.

Освѣнъ това, въ наказателнитѣ разпорѣждения се прибавя новъ членъ съ слѣдното съдържание: „Който реквизира или изземва прѣдметитѣ, извънъ реда, опрѣдѣленъ въ специалнитѣ закони, наказва се съ затворъ до една година и глоба до 5.000 л.“

И най-накрая, въ втората алинея на чл. 35, дѣто се опрѣдѣля съставътъ на съдебната секция, цифрата шестъ се замѣства съ седемъ, тъй што членоветѣ на секцията ставатъ седемъ, и се прибавя: „старшиятъ отъ тѣхъ и за прѣдседател на секцията“. Освѣнъ това, вмѣсто единъ или двама обвинители, както бѣше въ проекта, става: единъ до трима.

Това сж измѣненията, направени въ комисията. (Чете)

„ЗАКОНЪ

за измѣнение и допълнение на закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ“.

Прѣдседателъ: Които приематъ заглавието, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Докладчикъ д-ръ Х. Георгиевъ: (Чете)

„§ 1. Учрѣдява се при Министерството на войната Дирекция за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, турена подъ непосредствения надзоръ на Министерския съвѣтъ, която ще дѣйствува докато трае европейската война и нейнитѣ послѣднии за международната търговия.“

Дирекцията се състои: отъ единъ директоръ, който се назначава съ царски указъ, основанъ на постановление на Министерския съвѣтъ, взето по докладъ на министра на войната, и петъ негови помощници: единъ началникъ щаба, единъ икономистъ, единъ индустриалецъ, единъ съ търговско образование и опитност и единъ агрономъ.

Директорътъ управлява, ржководи и прѣдставява прѣдтрети лица и властитѣ дирекцията, той назначава и уволнява своитѣ помощници и всичкия персоналъ на дирекцията съ заповѣдъ.

Директорътъ има право: а) да упражнява всичкитѣ права, които законътъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ дава на комитета и неговия прѣдседателъ; б) съ одобрение на Министерския съвѣтъ, да опрѣдѣля числото

и заплатата на чиновницитѣ и служащитѣ въ дирекцията: в) да се съвѣтва съ опитни и вѣщи специалисти, които, подъ страхъ на наказание, сж длъжни да му не откъсватъ своя съвѣтъ; г) да възнаграждава тия съвѣтници; д) да нарежда, ако е нужно, денонощна служба; е) да налага на офицеритѣ, назначенитѣ отъ него чиновници и служащи на дирекцията всички дисциплинарни наказания като най-висшъ началникъ“.

Прѣдседателъ: Прѣди да дамъ думата на г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж записани да говорятъ по § 1, считамъ за своя длъжностъ да имъ напомня чл. 39 отъ правилника за вѣтрѣшния редъ на Народното събрание, който гласи: (Чете) „При второто четене Събранието разглежда законопроектъ членъ по членъ и се произнася върху поправкитѣ и прибавкитѣ, които могатъ да се прѣдложатъ отъ всѣки прѣдставител. Тия поправки и прибавки се подаватъ, по искане на прѣдседателя, писменно“. Моля ония, които ще говорятъ, да се съобразяватъ съ това, да дадатъ своитѣ поправки и да говорятъ само върху това, което е измѣнено, а не да се спиратъ надълго, тъй както се спрѣхме десетъ дена при първото четене и говориха при него 13 души.

Има думата г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Завчера се прие по принципъ законопроектътъ за измѣнение сжществуващия законъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ. Ако хвърлимъ бѣгълъ погледъ назадъ, ще видимъ, че това е четвърти законъ, съ който ние се мъчимъ да ограничимъ скжпотията и да уредимъ колкото се може по-удовлетворително голѣмия въпросъ за прѣхраната у насъ. Ние пристѣпваме къмъ разглеждане на § 1 отъ тоя законопроектъ на второ четене.

Цѣлата сжщностъ на законопроекта се крие именно въ този членъ — той е най-важниятъ. Прокаранъ този членъ, другитѣ малки измѣнения въ останалитѣ членове едва ли ще отнематъ много врѣме, и азъ съмъ убѣденъ, че тази вечеръ законопроектътъ ще мине на второ четене, а утрѣ, по всѣка вѣроятностъ, и на трето. Едва ли може да има съмнѣние у нѣкого вече, че законопроектътъ ще бѣде прокаранъ и на второ, и на трето четене такъвъ, какъвто го видѣхме при първото четене. И може би, всѣко говорене отъ страна на опозицията тукъ е безцѣлно. Вѣрвамъ, че нѣмате охота твърдѣ да слушате, но вѣрвайте сжщо и вие, че охота за говорене липсва вече и у самитѣ говорители, защото това е, както казахъ прѣди малко, четвърти законопроектъ по тая материя. Поради това, че много пжти стана говоримъ по този въпросъ, па и азъ съмъ единъ отъ ония, който нееднѣжъ съмъ говорилъ по него, охота да говоря самъ нѣмамъ. При все това, не охота за говорене, а дългъ прѣдставителски ме зове да кажа нѣколко думи върху § 1 отъ тоя законопроектъ. И азъ моля особено господата отъ болшинството, както и г. г. министритѣ, да бждатъ въ тия послѣдни дни на нашата сесия . . .

А. Цанковъ: Не безпокойте духоветѣ имъ.

Д. Драгиевъ: . . . по-благосклонни съ своето внимание къмъ онова, което имаме да кажемъ и ние отъ опозицията тукъ. Недѣйте гледа на насъ като на нѣкакви едва ли не прѣдатели, които искатъ да спнатъ кракъ на правителството или на страната. Вѣрвайте, че и ние сме поне толкозъ родолюбци въ тия сждбоносни врѣмена, колкото и вие, и дайте ухо малко и на ония думи, които има да се кажатъ и отъ наша страна.

Ние мислимъ, че имаме право да направимъ този апелъ и по една друга причина. Можете да си спомните, че онѣзи прѣдположения, които се правѣха въ 1915 г. отъ ваша страна, не се сбжднаха всецѣло. Нѣщо отъ тѣхъ се сбждна, но много нѣщо отъ тѣхъ си остана само суетно прѣдположение. Вие ще си спомните така сжщо, че, за съжаление, много и отъ опасенията, които изказахме ние прѣзъ нея година, се сбжднаха. Азъ моля Бога да не се сбждне и останалата частъ отъ нашитѣ опасения. Недѣйте гледа, г. г. народни прѣдставители, най-вече отъ болшинството, на този законопроектъ, както можехме да гледаме на законопроектитѣ по тази материя, три, прѣди него, защото днешниятъ моментъ се различава твърдѣ много отъ онѣзи моменти, при които ние гласувахме и закона за скжпотията, и закона за първия комитетъ, и закона за втория комитетъ. Днешниятъ законопроектъ, който разглеждаме, азъ мога да го уподобя по неговата важностъ и по неговата сждбоносностъ за страната, за нейното бждаше, на оная крачка, която правителството, която България направи прѣзъ 1915 г.

Съ този законопроект българският Парламент, българското правителство прави една съдбоносна крачка. И аз заради това именно считамъ за свой депутатски дългъ да кажа и по § 1 онова, за което настоявахъ отъ страна на нашата група и въ комисията вчера.

§ 1 не измѣнява въ нищо друго стария законопроектъ, освѣнъ състава на учрѣдението. Учрѣдението по прѣхраната по стария законъ се състоеше отъ депутати, а споредъ § 1, приетъ вече отъ комисията, това учрѣждение ще се състои отъ единъ директоръ при Министерството на войната и отъ петъ души негови помощници. Той, истинна нѣма да бѣде диктаторъ, ще дѣйствува по съществуващия законъ, ще прилага него, извънъ правата, които законътъ му прѣдвижда, други пълномощия не му се даватъ, но все пакъ цѣлата работа, очевидно е, си остава въ ръцѣтъ на единъ-единичъ човѣкъ. Този човѣкъ може да бѣде гражданско или военно лице — ще видимъ. На всѣки случай, едно е ясно днесъ, че нѣколкочленниятъ депутатски съставъ на старото това учрѣждение по прѣхраната се замѣнява сега, споредъ § 1 отъ този законопроектъ, съ едноличенъ съставъ почти, съ единъ директоръ и петъ души негови помощници. Добро ли е това? При първото четене се изказаха аргументи за и противъ този новъ съставъ. Единъ отъ най-важнитѣ аргументи, които се изказаха отъ страна на болшинството, бѣше, споредъ мене, аргументъ, приведенъ отъ г. Георгиевъ, докладчикъ сега по законопроекта. Той искаше да обори депутатския съставъ на това учрѣждение съ теорията на Монтескьо по раздѣлението на властитѣ. Този принципъ противопостави той.

Г. г. народни прѣдставители! Не съмъ отъ онѣзи, които биха отишли да омаловажаватъ значението на тѣзи или онѣзи конституционни или парламентарни принципи. Безъ тѣхъ е невъзможно. Безъ принципи нито отдѣлнитъ човѣкъ, нито една организация, каквато и да бѣде тя, нито едно общество, не може да върви въ житейския пътъ, защото би изпаднало като морякъ безъ компасъ. При все това, не трѣбва да се прѣувеличава значението на които и да сѫ принципи и не трѣбва да се забравя, че не човѣшкото общество е за принципитѣ, а принципитѣ отъ за човѣшкото общество, и жизнеността на извѣстни принципи се измѣрва не съ величината на автора, който ги е измѣрилъ, който ги е подсказалъ и установилъ, а съ тѣхната пригодност и полезностъ за човѣшкото обществено. съ тѣхната пригодностъ за достигане на общото благо. И поради това принципитѣ за разнитѣ форми на държавното управление сѫ търпеливи и ще търпятъ векога промѣна. Сѣщото е ставало и съ този принципъ, за който ни говори г. Георгиевъ. Днеска въ самото отечество на Монтескьо този принципъ е нарушенъ — нѣма онова строго раздѣление на властитѣ, както знаете, за което той е ратувалъ; тамъ е въведенъ парламентаризмътъ. Сѣщото, всенѣвство е, е станало и много по-рано — не много късно слѣдъ смъртта на Монтескьо — и въ самата Англия, тѣй наречена люлка на парламентаризма. Завчера въ Русия се води борба, както е всенѣвство, и днесъ въ Германия тая борба се подема. А тая борба именно минава прѣзъ тоя принципъ, който г. Георгиевъ иска сега тукъ да отстаива, и има за цѣлъ създаването на парламентарно управление, има за цѣлъ видоизмѣненіето на този принципъ или едно малко негово нарушение чрѣзъ въдворяване на парламентаризмътъ въ Русия вчера, въ Германия, може би, утрѣ. Ние виждаме сѣщото нѣщо и у насъ. И азъ бихъ попиталъ г. Георгиева, който е отъ Либералната партия и който титулува себе си „либералъ“, той за парламентаризма ли е или е противъ него, за да ни сочи днесъ този принципъ отъ теорията на Монтескьо? Вѣрвамъ, той ще се съгласи, че би изпадналъ въ дълбоко противоречие, ако би искалъ днесъ строгото съблюденіе на този принципъ у насъ.

Па нека си зададемъ въпроса, г. г. народни прѣдставители, какъ гледаме ние на самия този институтъ, на самата тази дирекция? Азъ вчера чухъ отъ устата на г. министър-прѣдседателя да казва въ комисията: „Тази дирекция не е нищо друго, освѣнъ едно министерство по прѣхраната — така гледа на тоя институтъ г. министър-прѣдседателътъ — и ако нѣмаше, казва той, прѣчка въ нашата конституция да учрѣдимъ още едно министерство, ние сигурно нѣмаше да прѣдвиждаме нито комитетъ, нито дирекция, а щѣхме да установимъ едно ново министерство, министерство на прѣхраната; и въ дѣйствителностъ, казва той, това е едно ново министерство, само че конституцията ни забранява да го кръстимъ съ името, което трѣбва да му се даде, но въ дѣйствителностъ това е едно министерство“. Ако това е така, ако ние сме парламентарна страна и ако нашитѣ министри изхождатъ или трѣбва да изхождатъ отъ Парламента, то като е въпросъ за едно ново министерство, наре-

чено дирекция, отъ дѣ трѣбва да изхожда то, питамъ азъ? Отъ царския указъ ли? Отъ министра на войната ли? Отъ Министерския съвѣтъ ли? Не, неговата майка трѣбва да бѣде Парламентътъ.

Н. Начевъ: Министритѣ се назначаватъ съ царски указъ.

Д. Драгиевъ: И какъ можемъ да си обяснимъ, г. г. народни прѣдставители, това противоречие? Либералната партия управлява, министерството претендира да изхожда отъ Парламента, претендира, че нуждитѣ на страната налагатъ създаването на ново министерство, да се увеличи фактически броятъ на министритѣ съ още единъ членъ, въ лицето на тая дирекция; Парламентътъ иска да роди този членъ, дирекцията, да постѣпи парламентарно, да постѣпи либералски, а либералното министерство се противопоставя на подобни рождения, иска това ново министерство да се роди съ указъ, да се роди извънъ Парламента. Каква е тая аномалия?

В. Коларовъ: Незаконнородено да бѣде.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Тази борба на либералния кабинетъ, на парламентския ужъ кабинетъ противъ рождението на това ново министерство отъ Парламента, противъ неговото конституционно парламентарно рождение, тази борба на кабинета противъ това рождение е нѣщо аномално и свидѣтельствува дѣйствително за една аномалностъ въ нашия животъ, която не може да се обясни само съ аномалнитѣ врѣмена, които днесъ свѣтътъ прѣкарва, ами може да се обясни съ слѣдната ненормалностъ: или между кабинета и болшинството, фактическото болшинство на Парламента, има едно несъгласие, или между Парламента и страната, която прѣдставлява, има едно противорѣчие, има едно недовѣрие или, изобщо, въ парламентарния строй на България има нѣкаква аномалностъ. И тази аномалностъ, мисля, не е нова, тя е стара. Тя се състои въ това, че вмѣсто кабинетитѣ да се раждатъ въ нашия Парламентъ и въ двореца да бѣдатъ кръщавани, тѣ се раждатъ въ двореца и Парламентътъ ги кръщава, слѣдъ като самъ се е родилъ отъ кабинета. Ето аномалността въ нашия политически животъ, която е стара и която не се дължи на днешното аномално врѣме и която ни докарва до такова аномално положение въ днешния моментъ, хемъ да признаемъ, че създавашъ едно единадесето министерство, хемъ, когато Парламентътъ се мъчи да роди това единадесето министерство, ти да го отклонявашъ и да правишъ неговото пораждане пакъ тѣй аномално, противоконституционно и противопарламентарно, както е билъ противопарламентаренъ вървежътъ на нашитѣ работи отъ дълги години и до днесъ.

Г. Георгиевъ казва, че това учрѣждение не бива да бѣде отъ депутати. Ами какъ г. Георгиевъ се съгласи тѣзи депутати отъ първия комитетъ да попаднатъ въ състава на това учрѣждение, и то не като делегация на Парламента, ами да изпадатъ въ положението на чиновници, назначаващи съ царски указъ? Тогава г. Георгиевъ, тогава кабинетътъ, тогава либералското болшинство не бѣха противъ тоя редъ на нѣщата. Нѣщо повече, тѣ не бѣха и противъ него комитетъ. Страната се обяви противъ него комитетъ, а правителството и неговото болшинство не бѣха противъ него комитетъ. Той умрѣ прѣдъ вика на страната. Този комитетъ, който загина вчера, той бѣше роденъ парламентарно; той произлезе отъ Парламента. И противъ него викаше обществото, но трѣбба да признаемъ, че то не толкова викаше, колкото противъ оня комитетъ. Противъ този парламентски комитетъ викана кабинетътъ, викана вчера и днесъ болшинството, викана отъ много страни, и той погина, и идемъ днесъ да го замѣстимъ съ едно друго учрѣждение, което по своето рождение, по своето назначение, по всѣка вѣроятностъ, и по своитѣ дѣла, ще прилича по-скоро не на вчера загиналия парламентски комитетъ, а на по-рано загиналия. А да се замѣня днесъ чрѣзъ една дирекция единъ комитетъ, противъ който по-рано се е викало, и да се създаде една дирекция, която, изглежда, че ще прилича по много работи на по-първия комитетъ, и това е една аномалностъ, която пакъ не може да се обясни съ днешното ненормално врѣме въ свѣтъ, ами може да се обясни съ нашия ненормаленъ политически животъ, съ нашия само за нарицало парламентаренъ животъ.

В. Коларовъ: Да го направимъ нормаленъ.

Д. Драгиевъ: Трѣбва да имаме обществена организация. Толкова по тоя доводъ на г. д-ръ Георгиева.

земледѣлскитѣ стопанства, командувани отъ жени и дѣца, неохотно сѣ дали декларации и че много отъ тия декларации не отговарятъ на дѣйствителното положение на нѣщата. Но като ги осѣдимъ за това, г. г. народни прѣдставители, ще трѣбва да ги извинимъ съ друго едно нѣщо, че този грѣхъ въ България не е единствено тѣхенъ. Какъ искате българскитѣ селяни и дѣца да иматъ охота да подаватъ декларации въ таква едно аномално врѣме, прѣтрупани съ толкова грижи, когато сме били и сте били свидѣтели въ свършено нормално врѣме български министри да избѣгватъ да даватъ декларации, които сѣ длъжни да даватъ прѣдъ Парламента? Нима г. Радославовъ, който ги осѣжда, че не давали декларации, нима той много охотно дава декларации тукъ? Български министри-прѣдседатели и български министри изобщо сѣщо страдатъ отъ сѣщия порокъ, и тѣ не отговарятъ на декларациитѣ, които имъ се искатъ, и тѣ не отговарятъ на интерпелациитѣ, на питанията, даже когато конституцията ги задължава, хемъ сѣ хора сѣ по-друга култура — не сѣ гащници, както нѣкои искатъ да осмѣятъ селянитѣ — на имаше даже неотдавна партии, на които свършено неохотно имъ бѣше да излизатъ съ декларации, нарѣчени програми, прѣдъ българския народъ. По-сетнѣ, май късно, взеха да излизатъ съ такива; па даже депутати въ тази страна, кандидати за депутати, не веднѣжъ сѣ излизали съ декларации прѣдъ българскитѣ земледѣлци, които декларации не сѣ отговаряли на дѣйствителността. И за голѣмо съжаление този грѣхъ като има коренитѣ си нѣкъдѣ дълбоко, върховетѣ му сѣ много високо, и кой знае къдѣ му сѣ коренитѣ и къдѣ върховетѣ — тя е оплетена работа. Даже ние сме свидѣтели какъ съюзнишки декларации прѣзъ балканската война не отговаряха на дѣйствителността. И като констатираме това печално явление, трѣбва да пожелаемъ само едно: декларациитѣ, които сѣ си дали съюзнишкитѣ правителства, които сѣ дали нашитѣ съюзници, въ края на краищата да не заприличатъ на тѣзи декларации, за които говорихме и които упрѣквахме. Толкова по въпроса за декларациитѣ.

Азъ признавамъ, г. г. народни прѣдставители, че въ тази голѣма свѣтловна уплаха възможно е нѣкои земледѣлски стопанства да сѣ укрили нѣщо, но недѣйте мисли, че онова, което не е било показано въ декларациитѣ, ще го намѣрите въ земята нѣкъдѣ или другадѣ; то е въ хамбаря, защото да скриешъ храни, то не е като да скриешъ облигации, които притежавашъ отъ нѣкой външенъ или вътрѣшенъ заемъ, за да не те обложатъ съ данѣкъ, то не е като банкнота, като злато, като нѣкаква стока, да я скриешъ въ избата на дюкяна или да я прѣнесешъ въ махлата. Хранитѣ, снопитѣ, житото, не сѣ като тѣхъ; за да скриешъ малко жито, което да ти свърши работа, то не е женска работа, не е дѣтска работа, то е работа на мъжетѣ, а тѣхъ ги нѣма. Голѣмитѣ стопанства дори не могатъ да укриватъ нищо, защото като укривашъ, ще трѣбва да избѣгнешъ глобата, ще трѣбва да избѣгнешъ наказанието. И азъ не допускамъ даже, че голѣмитѣ стопанства могатъ да укриватъ нѣщо, защото людскитѣ хора, които работятъ въ стопанството и помагатъ на криенето, ще издадатъ. Не е възможно, много е мѣчно да се криятъ храни. Най-много, което допускамъ да е станало, то е било да се скрие въ нѣкое забутано кюше, въ нѣкое похвене, въ нѣкой чувалъ, въ плевата, ако турите, но всичко това е изядено, г-да, па и войнишкитѣ команди, съ доста дълги шишове, събраха всичко, разручкаха кюшетата, търсиха по полицитѣ, влѣзоха въ спалнитѣ, раздърпаха възглавницитѣ, ровиха въ постелкитѣ, отвориха сандѣцитѣ. Въ селата е малко по-друго, не е както въ града, не е както въ София; тамъ властѣта дава да се разбере, че е властъ, постѣпва брутално, защото селянинътъ е далечъ, защото той е навикналъ да носи. Недѣйте мисли, че можете да намѣрите единъ диктаторъ или директоръ, граждански или воененъ, комуто като дадете такива или онаквива законни или безаконни пълномощия, нѣкаква калѣчка или му турите нѣкаква звѣзда на погонитѣ, дадете му нѣкакъвъ новъ чинъ и го пуснете, хранитѣ ще протечатъ като изъ улей. Нѣма я, малко е. Укритото, г. г. народни прѣдставители, доколкото го е имало, азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че то е вече излѣзло на междана; може да има тукъ-тамъ, но и то ще излѣзе. Искате ли онѣзи машини хора, които го иматъ, да го дадатъ, вие имате едно сръдство: да поувеличите цѣната на зърненитѣ произведения, защото сегашната цѣна не съотвѣтствува на оная цѣна, която иматъ сѣжитѣ, които земледѣлцитѣ купуватъ. Когато вземете да увеличите цѣната на земледѣлскитѣ произведения, за да прѣдотвратите бѣдашитѣ кражби и укрития, недѣйте забравя сѣщеврѣменно, че трѣбва да се увеличатъ и войнишкитѣ помощи, трѣбва да се положатъ грижи и за онѣзи бѣдни сѣмейства въ селата и градоветѣ, които

безъ да иматъ нѣкакви войници на фронта, днесъ изнемогватъ подъ тежестѣта, подъ мѣжитѣ на живота. Никой не се грижи за тѣхъ, защото нѣматъ войници на фронта, а много отъ тия сѣмейства имаха да пратятъ и на днешния фронтъ, но погълна ги завчерашниятъ фронтъ. Не забравяйте, че оставяте много бащи и много майки въ едно тягостно, въ едно ужасно и мѣчително положение, не развяйте тѣхнитѣ родителски рани, когато имъ казвате: „На васъ помощъ нѣма, защото нѣмате синове на фронта“, когато тѣхнитѣ синове, единъ или двама, може да лежатъ татѣкъ къдѣ Одринъ, къдѣ Чорлу или изъ Македония. Трѣбва да се положатъ грижи и за онѣзи бѣдни сѣмейства въ селата и градоветѣ, които нѣматъ войници на фронта, но които сѣ членове на тия общини, на тази държава, които вчера сѣ дали своитѣ рожби жертви прѣдъ олтаря на отечеството. Трѣбва да се увеличатъ войнишкитѣ помощи и трѣбва да се подпомогнатъ и бѣднитѣ сѣмейства въ селата и въ градоветѣ, неимачи днесъ войници на фронта.

Друго сръдство, г. г. народни прѣдставители, за осигуряване хлѣба на гладующото население, е да се внесе жито отъ Добруджа, житото отъ Ромѣния. Взе ли се то или не се взе? Прѣди двѣ недѣли, мисля, бѣше, менъ ми направи впечатление една телеграма въ нашия печатъ, която оповѣстяваше думитѣ на днешния великъ везиръ Талтъ-паша, казани въ турския парламентъ. Той заявилъ въ турския парламентъ: „Онова, което вземахме отъ Ромѣния, има да ни стигне за 2 и 3 години.“ Какво е то? — Соль, газъ; взели сѣ и храни. Откъдѣ минаватъ тѣ? — Несъмнѣно, тѣхнитѣ прѣнсь е прѣзъ България. Азъ не искамъ да кажа, че вие не трѣбва да ги пропускате; не искамъ да оспорвамъ тѣхното право да взематъ своя дѣлъ; но азъ питамъ българското правителство: взе ли България дѣлъ отъ онова, което взематъ турцитѣ и другитѣ съюзници въ нова и стара Добруджа? Взехте ли вие българския дѣлъ отъ солѣта, газѣта и хранитѣ, и взели ли сте въ съотвѣствие съ броя на българскитѣ войници, които боравятъ тамъ? Взели ли сте го въ съотвѣствие съ пролѣтата българска кръвъ въ стара и нова Добруджа и татѣкъ нѣкъдѣ къмъ Серетъ? Ето единъ въпросъ, на който трѣбва да се отговори. И не само да се отговори, но и да се стори необходимото.

Г. министър-прѣдседателъ завчера ни заяви, че прѣговаряли, какво да се вземе, какво да не се вземе. Менъ ми се чини, че тѣзи прѣговори сѣ нѣкакъ закъснѣли. Тия прѣговори трѣбваше да се правятъ още наврѣмето. Прѣговоритѣ за Моравия, за въ Сърбия, за изъ Македония, за вносъ-износъ, прѣдвидливитѣ български управници, за каквито претендирате, че сте, г. г. министри, трѣбваше да ги направите още прѣди намѣсата; преговоритѣ за онова, което има да се падне на България, за дѣлата ѝ, трѣбваше да ги уредите тоже прѣди намѣсата на България срѣшу Ромѣния. Ако вие днесъ ни говорите, че водите нѣкакви прѣговори, това не означава нищо друго, освѣнъ че вие сте твърдѣ закъснѣли. Сторенитѣ договори, декларациитѣ които сте си размѣнили съ нашитѣ съюзници, прочетете ги, припомнете си ги, приведете ги въ изпълнение, и, ако има нѣщо да доуговаряте, вземете нужнитѣ декларации, дайте нужнитѣ декларации и нашитѣ съюзници, вървамъ, да не бѣдатъ като нашитѣ земледѣлци, да даватъ неохотно декларации за онова, което сѣ длъжни да дадатъ.

Сѣщата смѣтка трѣбва да придириете и по отношение на вземено-дадено и за Сърбия.

Друго едно нѣщо, което прѣдлежи да се извърши, то е да се не заблуждаватъ нашитѣ съюзници за онова, което имаме и което нѣмаме. Какъ може, при тази невъзможность днесъ да се събератъ точни свѣдѣния, единъ генералъ, каквото и високо положение да заема, както и да се нарича той, да дава декларации отъ страна на България на нашитѣ съюзници, че могли сме да дадемъ 300 милиона килограма храни за износъ?

М. Такевъ: Че той не е казалъ нищо повече отъ това, което г. министър-прѣдседателъ казва: „България има храни, България има добитѣкъ, има всичко“.

Д. Драгиевъ: Какъ може г. министър-прѣдседателъ да прави такива декларации, когато тѣзи декларации могатъ да заприличатъ на земледѣлскитѣ декларации — да не отговарятъ на дѣйствителността? Съ подобни декларации, г. г. народни прѣдставители, отъ когото и да се правятъ тѣ, се внася заблуждение у нашитѣ съюзници, възбуждатъ се претенции отъ тѣхна страна, които не можемъ да удовлетворимъ и въ края на краищата се явяватъ разногласия, казваме си думи единъ на другъ, правимъ постѣпки, пишѣмъ писма, които въ края на краищата довеждатъ до натяквания въ обществото, до натяквания въ войската, до натяквания отъ трибуната, и не

могат да имат въ никои случай добри послѣдци нито за насъ, нито за нашитѣ съюзници. Азъ припомнямъ на онѣзи, които обичатъ да правятъ голѣми декларации за смѣтка на земледѣлска България, за смѣтка на нейнитѣ храни прѣдъ когото и да е, да си спомнятъ врѣмето, въ което живѣемъ, и да иматъ прѣдъ видъ, че една малка България, макаръ и да бѣде земледѣлска, съ своето примитивно земледѣлие не може да се емчи да влиза въ ролята на хранителка на една велика държава съ многомилионно население, каквато е германската. Тая роля България не бива да се мѣчи да играе. Никой отъ малкитѣ земледѣлски държавици, неутрални или намѣсени, не могатъ днесъ да се нагърбятъ съ такава роля — да хранятъ една Англия, една Германия, една Италия или коя да е велика държава, защото тѣ сѣ много голѣми, а пъкъ ние сме много малки; ние сме много немошни и не бива да се перчимъ толкова съ нашето земледѣлие и да лѣжемъ хората, че можемъ да ги изхранимъ. Въ днешния моментъ най-вече, г. г. народни прѣдставители, тѣзи малки и голѣми държави, малкитѣ земледѣлски, като нашата държава, и голѣмитѣ индустриални държави съ многомилионно население, каквато е Англия, каквато е Германия, много наумяватъ онѣзи 7 тлѣсти крави и онѣзи 7 мършави, за които библията ни разправя, че ги сѣнувалъ оня египетски фараонъ: излѣзли отъ рѣката Нилъ 7 тлѣсти крави, излѣзли и 7 мършави; мършавитѣ погълнали 7-тѣхъ тлѣсти и пакъ останали гладни. Да пази Богъ, да не дохожда редъ да изхраняваме ние нашата мощна съюзница. Дано не е дошълъ редъ тѣзи голѣми държави, Германия, Англия, Италия и Франция да ги хранятъ земледѣлски страни, като нашата малка България, защото ще се повтори сѣнътъ на фараона: седемтѣхъ гладни крави могатъ да изедатъ седемтѣхъ тлѣсти и пакъ да останатъ гладни. Тѣ могатъ да останатъ гладни, но 7-тѣ тлѣсти крави нѣма да ги има на брѣга. Недѣйте, прочее, заблуждава. Вие, комитетъ ли сте, депутатски или чиновнически, вие, директоръ граждански или воененъ сте, недѣйте заблуждава нашитѣ съюзници, не ги хранете съ такава самоизмама, че малка България, защото била земледѣлска, щѣла да ги храни. Ами вие виждате, че ние насъ си не можемъ да хранимъ. Не заблуждавайте, прочее.

М. Такевъ: Тамъ е най-голѣмата грѣшка на правителството.

Д. Драгиевъ: Друго едно нѣщо, друга една задача, която трѣбва да се изпълни, за да улесни прѣхраната, е да се взематъ желѣзницитѣ. Какъвто и директоръ да назначавате, г. г. министри, г. г. народни прѣдставители отъ болшинството, дордѣто не вземете вие желѣзницитѣ и въ стара, и въ нова България, дордѣто не ги вземете въ български рѣцѣ и да станете тѣхни господари, тѣхни распоредители съобразно нуждитѣ на страната, вие недѣйте мисли, че ще можете да разрѣшите правилно, успѣшно и народополезно голѣмия въпросъ за прѣхраната. Вие нѣма да го разрѣшите. Българскитѣ желѣзници въ старитѣ и новитѣ земи трѣбва да бѣдатъ въ български рѣцѣ. Азъ мисля, че новиятъ министъръ на желѣзницитѣ, г. Кознички, който сега заема този постъ и минава за единъ отъ добритѣ патриоти въ тази страна, че излѣзълъ отъ една партия, която има за активъ въ своето минало голѣми борби за самостоятелността, независимостта на България въ всѣко отношение, нѣма да измѣни на традициитѣ на своята партия, както другитѣ измѣниха, и, безъ да уврѣди съ това нито на косъмъ интереситѣ на нашитѣ съюзници или тѣхното достойнство, ще стори всичко възможно, за да запази и достойнството, и интереситѣ на България, и да свѣрже своето име съ завземане въ днешния тъй важенъ моментъ желѣзницитѣ въ български рѣцѣ. Дано тѣзи пожелания и тѣзи надежди не останатъ като празнитѣ, невѣрнитѣ декларации.

Друга една задача, която прѣдстои на това учрѣждение, какъвто и да бѣде неговиятъ съставъ, г. г. народни прѣдставители, е да положи то всички старания за увеличението и подсигураването на земледѣлското производство, за да се изхранимъ до нова реколта. Ето двѣтѣ голѣми задачи. Съ други думи казано, налага се още въ задачата на новото учрѣждение да организира българското земледѣлско производство, да стане, да даде то по-добра реколта и въ качествено, и въ количествено отношение. Какъ ще разрѣшимъ тази задача? Какъ да се организира българското земледѣлско производство? Единъ голѣмъ въпросъ, споредъ мене, имашъ единъ много простъ и много лесенъ отговоръ за въ България: българското земледѣлско производство ще организирате, като прѣстанете да го дезорганизиране. Азъ бихъ казалъ, че нѣма нужда да го организирате; нѣма нужда отъ вашата

организация въ днешния моментъ; прѣстанете да го дезорганизиране; като прѣстанете да го дезорганизиране, то само ще си трѣгне. Какво е нужно за едно по-добро земледѣлско производство прѣзъ текущата и бѣдната година? Нужно е да имашъ земя; нужно е да имашъ сѣме да посѣешъ тази земя; нужно е да имашъ добитѣкъ, да имашъ работникъ, да имашъ храна за добитѣка и за човѣка, който ще работи, защото българската пословица казва: гладна мечка хоро не играе. Нужно е, както казахъ, и едно съответствие на цѣнитѣ на земледѣлскитѣ произведения съ цѣнитѣ на другитѣ артикули въ тая страна. Ето кое е нужно. Земя въ България далъ Господъ. Сѣме за посѣвъ на зимната имаше; може би, и въ новитѣ земи на нѣкъдѣ е имало. Ако е пропуснато да се изпрати наврѣме нужното сѣме за посѣвъ въ новитѣ земи, късно е тамъ да увеличите сега зимното земледѣлско производство. Земнитѣ въ новитѣ земи, които можаха да се обработятъ, взехте ли ги въ български рѣцѣ, българи работятъ ли ги, или прѣминаха въ други рѣце? И взехте ли мѣрки да не прѣминатъ не само врѣменно, ами и за дълги години, за далечното бѣдаще въ други рѣцѣ? Като е въпросътъ за земя, нека кажа тѣзи двѣ думи въ скоби. Ако не сте си изпѣлнали дълга въ това отношение, сбъркали сте, погрѣчили сте на едно по-добро земледѣлско производство. Нужнитѣ работници за земледѣлското производство има ли ги? Нѣма ги. Нѣма ги въ достатъчно количество. Кѣдѣ сѣ тѣ — знаете. Земледѣлцитѣ производители, орачитѣ и копатитѣ въ друго врѣме, въ обикновено врѣме, днесъ едни сѣ на фронта, други въ тила сѣ коля. И трѣбва да се признае, че ако се направи едно прѣсмѣтане по съсловию за участвуващитѣ въ тая война, ще се види, че най-голѣмиятъ процентъ е пакъ на земледѣлското население. Когато вие искате да организирате земледѣлското производство, когато искате да осигурите повече хлѣбъ не само на насъ, но и да подпомогнете нашитѣ съюзници, което не е лошо, трѣбва да имате прѣдъ видъ, че земледѣлското производство безъ земледѣлски работници е невъзможно и трѣбва да вземете всички нужни мѣрки, особено въ днешно врѣме, когато пролѣтъта се е пукнала, когато зеленитѣ листа сѣ се появили вече по дърветата дори въ София, прочута съ своя суровъ климатъ, да пуснете нѣколко набора отъ фронта, които и да бѣдатъ тѣ, по-стари или по-млади. Намѣсто да турите единъ генералъ директоръ на фронта, за да ви увеличи земледѣлското производство, милионъ пѣти по-успѣшна работа ще сторите да пратите нѣколко набора по българскитѣ лози, ниви и ливади, за да ви осигурятъ тѣ нужното земледѣлско производство. Ама ще кажете: „Сарай напада, топовѣтъ грѣмятъ“. Е, Сарай напада, но той не напада само за насъ, не напада само насъ; той не иде само за София; той иде и за линията Берлинъ—София—Багдадъ. Та нѣмате ли вие нѣкаква декларация, бе джанъмъ (Общъ смѣхъ), нѣкакъвъ договоръ, нѣкаква смѣтка, какъвъ процентъ за въ тила, за въ армията, какъвъ процентъ добитѣкъ България ще дава за тоя или оня фронтъ, за Добруджа, за Македония, за Серетъ, за Прищина, която сегнѣ ни се връща да я приемемъ, когато ние знаемъ, че България я е прѣвзела? Смѣтка нѣкаква нѣмате ли? Нѣщо казано, речено, писано, както подобава на едни прѣвзидливи хора, които сѣ патили прѣзъ балканската война отъ такива едни недоуредени, недеklarирани работи, нѣмате ли? Ние сега имаме основание да се надѣваме, че вие, които осмѣждахте бившето правителство, че недоуредило декларациитѣ, недоуредило договоритѣ, ние имаме основание да очакваме отъ васъ, че тѣзи работи сте ги доуредили, че сте направили смѣтка, какво ще дадете, какво ще вземете, и тази смѣтка я покажете днеска съ всичката почителностъ на нашитѣ достоуважаеми съюзници, и тѣ, като културни хора, вѣрвамъ, нѣма да откажатъ да приведатъ въ изпълнение и по тоя въпросъ декларациитѣ, които сѣ ви дали. Дано не сте я ударили и вие, както едно врѣме имаше хора, които казваха: „Ние съ Русия политика не правимъ!“ Дано и вие не сте рекли: „Ние пъкъ съ Германия политика не правимъ“.

Г. г. народни прѣдставители! Ето накратко задачитѣ, които днешниятъ и утрѣшниятъ моментъ налагатъ за разрѣшение, и тѣ трѣбва да бѣдатъ неминуемо разрѣшени съ съдѣйствието на правителството, съ съдѣйствието на Парламента, съ съдѣйствието на това учрѣждение по прѣхраната. Нахвърлили бѣгло тия задачи, споменалъ ги бѣгло, азъ минавамъ на единъ другъ въпросъ: съ какъвъ съставъ трѣбва да бѣде това учрѣждение за прѣхраната, за да разрѣши по-достойно тѣзи задачи — съ съставъ депутатски ли, или съ съставъ чиновнически, били тѣ отъ военното или гражданското ведомство? Ако бѣше въпросътъ, както прѣзъ 1914 или 1915 г., въпросъ за склѣпотилъ, азъ не бихъ държалъ за депутатския съставъ. При първия ко-

митетъ не бихъ държалъ за депутатски съставъ; дори при втория комитетъ азъ не бихъ правилъ толкозъ въпросъ за депутатски съставъ, защото въ моитѣ очи онѣзи врѣмена бѣха сѣ малко по-други отъ днешното врѣме. Въ днешния моментъ, обаче, азъ намирамъ, че само единъ единственъ съставъ може да разрѣши достойно тия задачи, единъ единственъ съставъ на това учрѣждение, и то е депутатския съставъ, а не чиновническиятъ, не офицерскиятъ. Защо? Защото този съставъ, ако е депутатски, депутатитѣ сж избрани отъ организирания колко-годѣ общественъ народъ; прѣдставени сж тукъ всички течения. Азъ съмъ чувалъ и други хора отъ тая страна — г. Теодоровъ не еднажъ е казвалъ, завчера единъ отъ говорителитѣ пакъ упомена това — че каквото да има малка и бѣдна България, тя е бѣдна въ всѣко отношение, бѣдна и отъ имена. Това е то горѣ-долу. Ако вие и съ този съставъ, подбранъ отъ народа, па още чрѣзъ едно подбиране не можете да подобрете 10—15 или 7—8 души, какъ вие мислите, че воянниятъ министъръ или Министерскиятъ съвѣтъ ще могатъ да намѣрятъ други хора, които да притежаватъ по-отдѣлно или вкупомъ взето повече умствено, нравствено достойнство, за да разрѣшатъ тази задача достойно въ днешния сждбоносенъ моментъ? Азъ намирамъ, че единъ депутатски съставъ на това учрѣждение по прѣхраната ще стои по-високо по умъ, ще стои по-високо по нравствени сили и ще има по-голъма физическа възможностъ за дѣйствие, защото както бѣ и завчерашниятъ комитетъ, той се състоеше отъ повече лица; ако единъ се разболѣе или отскитствува по нѣкой важни причини, достатъчно хора има пакъ да обсъждатъ и рѣшаватъ положителнитѣ въпроси. Като изходящъ отъ Парламента, дѣйствително единъ депутатски съставъ на това учрѣждение би прѣдставлявалъ, ако не по конституцията, ако не по име, то фактически едно единадесето министерство. Изходящъ отъ Парламента, като влиза въ този съставъ болшинството отъ депутатитѣ на болшинството, избрани и съ съгласието на министритѣ, ние ще имаме едно парламентарно министерство по прѣхраната; ползуваще се съ довѣрието на Парламента, съ довѣрието на правителството; съгласно съ тия два фактора то би могло да бѣде здрава опора на правителството за всѣки единъ моментъ, когато нуждата го наложи, когато интереситѣ на страната го наложатъ. Този депутатски съставъ, изходящъ отъ всички течения, стоящъ подъ тѣхния непрѣстаненъ надзоръ, контролиращи се сами единъ други, като произхожда отъ разнитѣ течения, прѣдставлява и най-добра гаранция, че той по-малко отъ всѣки другъ съставъ би се подалъ на съблазнитѣ, на изнудванията; той би съставлявалъ по-здрава и по-надежна съпротива въ случаетѣ, когато интереситѣ на страната диктуватъ това, противъ чинто и да сж пакостни домогвания.

Но, г. г. народни прѣдставители, азъ бихъ се съгласилъ да остава на страна всички тѣзи съображения и да гласувамъ даже за една дирекция безъ депутатски съставъ, ако днешниятъ моментъ не бѣше моментъ съвсѣмъ изключителенъ и много сждбоносенъ. Азъ казахъ и въ началото на моята скромна рѣчь, че днешниятъ моментъ е подобенъ само на единъ моментъ отъ година и половина, отъ два години насамъ. Днешниятъ моментъ, когато прокаравате този законъ, когато създавате това учрѣждение, той не е вчерашниятъ моментъ, когато измѣнихте стария законъ за прѣхраната, той не е по-ранниятъ моментъ, когато измѣнихте закона за скжпотията; днешниятъ моментъ е подобенъ само на момента, когато вие влѣзохте въ войната, защото и днесъ чрѣзъ този законъ и чрѣзъ това учрѣждение България влиза въ една нова война; ние днесъ влизаме, г. г. народни прѣдставители, въ една нова война. И ако въ първата война нѣмахте нашата подкрѣпка, въ тази война, която днешниятъ моментъ налага противъ новия врагъ, вие имате и ще имате подкрѣпата на всички, подкрѣпата и на тѣснитѣ социалисти и на всички насъ, които даже сме били или сме по принципъ противъ войната. Азъ говоря за една нова война, г. г. народни прѣдставители, за една война противъ единъ новъ врагъ, за една нова неутрална сила, която излиза днеска на кървавото свѣтовно борбище. Тя не е Китай, тя не е Америка, нито Холандия, нито Швеция; тази нова неутрална сила, която въ днешния моментъ, вчера и днесъ се намиса въ войната, вие се същате коя е; тази сила е негово ужасно величество гладъ. Гладътъ — ето неутралната сила, ето силата надъ силитѣ, която движи всички стомаси отъ сътворението на човѣка до днесъ и кара, щатъ-нешатъ, да работятъ една или друга работа, полезна или пакостна, добра или лоша. Тази неутрална сила, която стоеше нѣкакъ въ невидѣлица, въ мракъ, малко по малко, като тъменъ градоносенъ облакъ, се появява на свѣтовния хоризонтъ, грабва своитѣ оржжия и се вмѣсва въ свѣтовната велика и кървава капаница; вмѣсва се и не щади никого. Тя вдига своитѣ

смъртоносни оржжия така противъ Съгласението, както и противъ Четворния съюзъ, както и противъ неутралнитѣ, малки или голѣми да сж тѣ; тя вдига своитѣ смъртоносни оржжия противъ цѣлото човѣчество.

С. Момчевъ: Събаря и тронове.

Д. Драгиевъ: Тази нова неутрална сила, сила надъ силитѣ, която забравяме, иде съ своитѣ нови оржжия — впрочемъ много стари — болеститѣ. Чрѣзъ изтощението на стомаситѣ, тя внася бацититѣ на болеститѣ. Това сж нейнитѣ войници — и тѣхниятъ брой не е стотини, хиляди, не е милиони, той е милиарди. Бацититѣ, смъртоноснитѣ бацити, съ които разполага негово ужасно величество гладътъ, той се вдига съ тѣхъ, отъ една страна, отъ друга страна съ своя съюзникъ, защото и той не е самси, и той има съюзникъ. Неговъ съюзникъ е смъртта. Войницитѣ му сж болеститѣ, съюзникътъ му е смъртта. Съ болеститѣ и смъртта той се не плаши отъ никого; него не прѣскаатъ аероплани, нито гаубици, нито не знаа какъва артилерия; той се не плаши отъ подводници, защото той е самъ аеропланъ, самъ подводница, самъ артилерия, самъ всичко — сила надъ силитѣ; той не щади никоя граница, него не може да упазя никой шикъ; той има една врата, една, която познава въ днешно врѣме въ държавата — една двойна врата, прѣзъ, която влиза и излиза. За добра честь и той минава прѣзъ една врата въ края на крайщата и прѣзъ една двойна врата. Такава двойна врата има всѣка държава, има я и малката България. Тази двойна врата се вика „внось-износъ“. Внось-износъ, ето двойнитѣ двери, прѣзъ които гладътъ може да нахълта въ всѣка една държава; той може да нахълта и въ България; ето дверитѣ, дѣто той може да бѣде причаканъ и сразенъ, дверитѣ на внось и износъ. И виждате какъ всички държави сега сж устрѣмили погледъ да поставятъ бранители на тия двери. Каква е цѣлта на германскитѣ подводници? Каква е цѣлта да заприщатъ, да заключатъ една отъ тия двери за Англия, за Италия, за Франция? Цѣлта е да заключатъ дверата, наречена внось, и ако могатъ да отключатъ другата врата — износъ. Кѣмъ това се стремятъ тѣ. Сжщото стремление иматъ и тѣ спрямо Германия. Дверата на износа гледатъ да отворятъ, вратата на вноса гледатъ да затворятъ. Всѣки това прави за себе си. Ще кажете: ама ние сме земеделска страна; ние отъ негово величество гладъ не сме се плашили, нѣма да се плашимъ. Плашете се, пазете се! Русия не бѣше по-малко земеделска страна отъ България. Русия, тази житница на Европа, и тя има храни въ изобилие, но негово ужасно величество гладътъ само като се мѣрна въ нѣколко града, само като се мѣрна въ Петербургъ за нѣколко дена, подаде рѣка на революционеритѣ, стана тѣхенъ съюзникъ и само въ една седмица врѣме катурна най-силния тронъ на земното кѣло, трона на руския царъ; катурна го безвъзвратно, и на негово величество гладъ въ съюзъ съ революционеритѣ се дължи сега, за дѣто това голѣмо чудо стана въ такава кжсо врѣме. Негово императорско величество Николай II самодержецъ всерусийски, царъ на еди-кои, на еди-кои, днесъ следъ минутното появяване на негово ужаснейшое величество гладъ, изгуби трона, изгуби всичко и се преобърна и за пресата, и за работницитѣ и за вчерашнитѣ мужици само въ едно: г. полковникъ Романовъ. (Ржкоплѣскане отъ лѣвия центъръ. Смѣхъ въ дѣсницата)

(Прѣдседателското мѣсто се заема отъ подпрѣдседателя д-ръ И. Момчиловъ)

П. Вангеловъ: Открихте Америка.

Т. Ноевъ: Вие се смѣете, но слѣдъ смѣха ще има плачъ.

Х. Бояджиевъ: Пролѣтътъ води къмъ поезия, настройва поетически.

Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ бѣхъ единъ отъ нашата група, който когато стана въпросъ за първия комитетъ на прѣвидливостъта, отстоявахъ най-енергично, въ нашитѣ частни засѣдания, депутати въ комитетъ да не влизатъ. Това бихъ сторилъ, толкова повече, че първиятъ комитетъ бѣше едно чиновническо учрѣждение, нежели една делегация на Парламента. Въ днешния моментъ, обаче, когато виждаме това ужасно величество да се появява и да катурва вѣковни тронове въ велики империи, на велики императори, азъ не само отстъпвамъ отъ такава едно гледище, отъ такъвъ единъ принципъ, но най-енергично настоявамъ отъ страна на нашата група, че учрѣдението, което гласите за прѣхраната, да има депутатски съставъ. Защо? Да липсваха всичкитѣ други съображения, които сж привеждани, привеждатъ се и могатъ да се привеждатъ въ негова полза, само заради това, че такъвъ единъ депутатски съставъ ще може да бѣде най-

надежденъ, най-здравъ бранителъ на тѣзи дѣри на България, вносъ-износъ, прѣзъ които гладътъ може да влиза, само заради това азъ мисля, че всѣки отъ васъ трѣбва да се съгласи да туримъ такъвъ единъ надежденъ бранителъ, такъвъ единъ здравъ борецъ на тѣзи дѣри. Недѣйте туря единъ съставъ чиновнически, който малко може да държи за тѣзи или онѣзи възрѣния, който може повече да слуша, отколкото да се взира въ дѣйствителното положение на нѣщата, за да избѣгнемъ всички възможни опасности, които могатъ да застрашатъ голѣмото дѣло, съ което малката България, рѣка за рѣка съ своитѣ мощни съюзнции, се е заела да върши и да довърши.

Не забравяйте, г. г. народни прѣдставители, че прѣзъ 1913 г. ние, за голѣмо оудване на свѣта и за прѣголъмо съжаление на българския народъ, се удивихме, когато бѣхме достигнали брѣга. Ние паднахме отъ тополата, когато се бѣхме качили на върха. Дѣлото още не е довършено; опасностиго още не сѣ минали. Недѣйте бива толкова самонадѣвани и недѣйте бива толкова прѣзрителни и толкова подозрителни къмъ мнѣнията, които ние отъ тия мѣста ви отправяме. Имайте така сѣщо вѣра, че и ние го правимъ не за да услужимъ на враговетѣ на България, не за да попрѣчимъ на нашитѣ днешни съюзнции, но съ единственото искрено намѣрение да услужимъ на българския народъ, на българската държава, на голѣмото дѣло, което тя е прѣдприела да върши. Азъ знамъ, че у насъ въ днешно врѣме има строги закони; ние имаме военно положение, ние имаме военни сѣдилища, нѣма почвата, па и не бива да има за нѣкакви мятежничества и ако ви говоря азъ такива думи, не ви говоря, за да ви заплашвамъ, не съмъ азъ, който ще ви заплашвамъ, не съмъ азъ, който ще отида да турна кракъ на българското дѣло, не съмъ азъ съятелъ на смутоветѣ, на метежитѣ въ тая страна, не съмъ билъ и не съмъ днесъ, но какво може да значи моето миролюбие, или вашето? Вие знаете, че отъ една Русия, покрай революционеритѣ, имаше единъ великъ човекъ, единъ великъ философъ — Толстой, който проповѣдаваше несъпротивление на злото. Но проповѣдитѣ на Толстия за истинското християнство, за несъпротивление на злото не можаха да прѣдотвратятъ днешния край, който безумието на рускитѣ управници и тѣхното насилие, и тѣхната надежда въ военнитѣ сѣдилища, въ военнитѣ прокурори, въ физическото насилие, надеждата имъ на турмата, надеждата на Сибиръ, надеждата имъ на каторгата ги докара дотамъ, че не можа нищо да прѣдотврати вчерашния край. Не се мамете чрѣзъ нѣкоя диктаторска рѣка да се грижите само за фронта. Грижете се и за населението защото казахъ го вчера въ комисията, ще го кажа и тукъ. Тамъ онѣзи, дѣто се сражаватъ, българскитѣ земледѣлци, занаятци, работници, отъ каквито и да сѣ съсловия, които стоятъ вече години наредъ въ окопитѣ срѣщу гранати, срѣщу куруми, срѣщу артилерийския барабаченъ огънь, ако останѣше само за тѣхъ да стоятъ, едва ли биха стояли. Тѣ стоятъ за благо то на своитѣ челяди тукъ, които, вкупомъ взети, съставляватъ цѣлокупното българско отечество. Гледайте чрѣзъ единъ директоратъ, който малко може да държи смѣтка за думи като монтъ, който може да не държи смѣтка за необходимитѣ нужди на работното и неработно население, да не би да създадете за да услужите на когото и да било — не искаме да кажа да не услужвате на нашите съюзнции, но отъ желанието си да сторите услуга комуто и да било, гледайте да не създадете гладъ въ българското село, гладъ въ българския градъ, гледайте да се не вдигне писъкъ на гладъ на отчаяние въ населението, което е задъ фронта, защото това би имало най-пагубнитѣ послѣдствия и за онѣзи, които сѣ на фронта. Защото, не дай, Боже, има се опасността въ такъвъ случай да не би дошла катастрофа на фронта, катастрофа на България. А това е отъ което трѣбва да се пазимъ, това е, което трѣбва да избѣгнемъ. Азъ не заплашвамъ никого, азъ прѣдупрѣждавамъ, изпълнявамъ своя дългъ като българинъ, като народенъ прѣдставителъ. Не пожелавамъ тия опасения да се сбъднатъ никога, но като най-добра гаранция за доизкарване дѣлото на България, което е свързано и съ дѣлото на нашитѣ съюзнции, азъ намирамъ за необходимо състава на едно урѣждане по прѣхраната отъ депутати. Най-малкото нѣщо, което би трѣбовало да направите, то е да направите примирение на тѣзи двѣ искания, на това искане отъ една страна, което завчера по онзи законъ бѣше и ваше искане, и на искането, което сте вложили въ проекта за директоръ съ негови помощници. Г. г. народни прѣдставители! Бихте сторили услуга на страната, ако учрѣдихте една секция, състояща се отъ депутати — болшинството, разбира се, ще бѣдатъ депутати, взети отъ болшинството, която да урежда нуждитѣ наредби, каквито моментътъ продиктува и която да дава своето мнѣние, да

казва своята дума по голѣмия въпросъ за вносъ и износъ.

Азъ изпълнихъ своя дългъ и остава и на васъ да изпълните дълга си тѣй, както го чувствате, и както го мислите, че го налагатъ интереситѣ на страната. (Рѣкоплѣскане отъ лѣвия центъръ)

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Андрей Ляпчевъ.

А. Ляпчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Г. министъръ-прѣдседателъ съпроводи и приключи дебатитѣ по първото четене на занимающия ни проектъ съ една рѣчь, която даде отговоръ и по въпроси, засѣгащи изцѣло политиката на правителството. Не ща да се спирамъ върху казаното отъ г. министъръ-прѣдседателя, защото тая рѣчь на г. министъръ-прѣдседателя, . . .

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Нѣмате право да говорите върху рѣчта на г. министъръ-прѣдседателя; сега се разисква законопроектъ на второ четене.

А. Ляпчевъ: . . . ако би се разкритикувала тукъ, убѣденъ съмъ, че нищо добро за страната нѣма да докара. (Възбуждения отъ дѣсницата) И понеже слушамъ роптания азъ само едно бихъ припомнилъ. Аргументътъ, какво се било писало въ в. „Одѣкъ“, припомня ми всички онѣи аргументи, . . .

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звѣни) Г. Ляпчевъ! Сега е второ четене.

А. Ляпчевъ: . . . които българската държава би могла да ги вземе за своята политика отъ онѣи разправии, които ставатъ днесъ между кралъ Константинъ и Венизелоса.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Ляпчевъ! Нѣма да говорите по политическата рѣчь на г. министъръ-прѣдседателя. Сега ще говорите по законопроекта.

А. Ляпчевъ: Ако припомнямъ тази рѣчь, то е за голѣмото значение, което г. министъръ-прѣдседателъ дава на занимающия ни въпросъ за прѣхраната. Азъ прѣди година вече — за жалостъ, да не кажа, че бѣхъ единственъ — заявихъ: дано да бѣда невѣренъ пророкъ, . . .

Нѣкой отъ дѣсницата: Както винаги.

А. Ляпчевъ: . . . че тази война е дълга война.

П. Даскаловъ: Недѣйте цитира себе си.

А. Ляпчевъ: Въ тази война провали си авторитета цѣлнитѣ генераленъ щабъ на най-добрѣ подготвената военно държава. Цѣлата военна литература на Германия, най-бѣлѣжититѣ ѝ военни писатели, които днесъ се отличаватъ на бойното поле, поддържаха, че войната ще бѣде кратка и споредъ тази литература, цѣлата политика на държавата бѣше основана на прѣдположението, че войната ще бѣде за 3—6 мѣсеца.

М. Текевъ: Докато паднатъ есеннитѣ листа.

А. Ляпчевъ: И това напълно отговаряше на всички мѣроприятия, които отличаватъ нея държава отъ нейнитѣ противници и главно отъ нейния най-опасенъ противникъ — Англия.

П. Даскаловъ: И тамъ бѣше сѣщото мнѣние, че за три мѣсеца ще се свърши войната.

А. Ляпчевъ: Едната се готвѣше за война икономическа, другата се готвѣше за полесражение, за побѣда надъ ядрото на неприятелската военна мощъ. И вслѣдствие на това, проектитѣ, които бѣха прѣдставени на бившия министъръ на вътрѣшнитѣ работи на германската империя, Делбрюкъ, по частна инициатива, за икономическа организация на Германия, не бѣха взети подъ внимание; макаръ още прѣзъ мѣсець май 1914 г. да се знаеше въ Германия, че бърже трѣбва да се подготви за онова, къмъ което бѣха пристѣпили съ данѣка върху имота прѣзъ 1913 г. и отъ който очакваха да получатъ 1 милиардъ марки. Но събитията, за жалостъ, така се развиха, че трѣбваше да се прибѣгне до борба и противъ всички срѣдства, и противъ непрѣдвиденитѣ. Нашата държава още тогавъ, макаръ и не въ война, не може да се откаже, че смѣташе, какво въпросътъ ще дойде до война. И при тоя въпросъ мѣроприятитѣ на нашето правител-

ство — то е същото — въ нищо абсолютно не показва грижата за прѣдстоящата война, въ която влизаше държавата, отъ икономическо гледище. Прѣзъ августъ 1914 г. ние гласувахме законъ, който бѣше досущъ безрезультатенъ, за опрѣдѣляне продажната цѣна на продуктитѣ, събѣстни и други. Отъ кого щѣха да се опрѣдѣлятъ? Отъ общинскитѣ събѣсти. Той бѣше досущъ безрезультатенъ, защото той нищо не допринасяше къмъ съществуващитѣ закони, които и безъ това даваха право на градскитѣ общински събѣсти да нормиратъ цѣнитѣ на хлѣба и т. н. Правителството не си зададе никаква грижа да стори онова, което всички наоколо го правѣха. Трѣбваше съ огледъ на войната, отдѣто и да дойде, противъ когото и да дойде, да напълни страната съ онова, което ѝ е нужно. За това примѣръ бѣше даденъ отъредъ. Всички други държави, воюващи тогава и невоюващи, неутрални и до днесъ, вдигнаха всички фискални спѣнки, мита и акцизи, на ония прѣдмети, които прѣдставляватъ прѣдмети отъ първа необходимостъ, които въ страната нѣма, за да се намѣрятъ въ странство. Нищо подобно не стана. Ние имаме случая тукъ да разгледаме прѣзъ 1914 г. постановления на Министерския съвѣтъ едно на друго противоречиви и всички противоречащи съ прокарания законъ за спиране на износа. Работата достигна дотамъ, че трѣбваше опозицията да заговори за тази безогледностъ къмъ икономическитѣ интереси на страната и къмъ края на 1914 г., въ началото на 1915 г. правителството създаде единъ тѣхъ сѣщо несполучливъ институтъ за обществена прѣдвидливостъ, който имаше за цѣль: на прѣдметитѣ, на които износътъ се спира, единъ комитетъ да опрѣдѣля цѣнитѣ за вътрѣшно употребление. За тази цѣль съвсѣмъ нѣмаше нужда, ако тая бѣше цѣльта, която прѣдстоеше да се достигне по онова врѣме, да се създава единъ институтъ така голѣмъ и, главно, единъ институтъ при участие на народното прѣдставителство. Но искаше се да се даде едно успокоение. Когато дойде, обаче, да се редактира самиятъ законъ тукъ, въ Народното събрание, даде се такава една редакция, че г. г. народнитѣ прѣдставители, които щѣха да влѣзатъ въ него комитетъ, се свеждаха на обикновени чиновници — тѣ бѣха опрѣдѣлени отъ Министерския съвѣтъ, а не избрани отъ народното прѣдставителство. Какъ работиха тѣ, известно ви е. Какъ свършиха тѣ? Въ този докладъ има една страница за ликвидационното бюро, което е натоварено да нареди смѣткитѣ на това пълно съ безредие учрѣждение. И тия смѣтки, г. г. народни прѣдставители, сѣ такива, че се говори за десетки милиони, и ни се прѣдсказва въ доклада на комитетъ, че дълго още време ще се чака, докато се разбере какво е положението на кредита, откритъ въ държавнитѣ кредитни учрѣждения на този комитетъ, на попълненията въ тия кредитни учрѣждения срѣщу изтегленитѣ суми, и на онова, което единъ денъ ще има да понесе въ загуба държавното съкровище. При тия резултати отъ дѣйността на първия комитетъ се повдигна въпросътъ — не отъ правителството, отъ вънъ, то е безгрижно — да се уреди прѣхраната разумно, цѣлесъобразно. Въ началото на 1916 г. отпрати се покана до тия, които най-много критикуваха неуреденото положение, да прѣдставятъ проектъ. Прѣдставиха го г. г. народнитѣ прѣдставители, около 7 дена прѣди да изтече срокътъ на сесията. И въ надвечерието на закриването на сесията проектътъ бѣ готовъ и при добра воля можеше да бѣде разгледанъ отъ Народното събрание. Този тогавашенъ проектъ, отпоздирѣ станалъ законъ, бѣше отъ такава голѣма важностъ, че той налагаше да стане тогава онова, което днесъ прави правителството. Кое е то? Да се продължеше за нѣколко дни сесията, защото само това трѣбваше, и да се разгледа този проектъ, който бѣше приетъ ужъ отъ правителството. И приемането на проекта прѣзъ мартъ миналата година бѣше отъ едно значение, приемането муслѣдъ 6 мѣсеца, прѣзъ августъ, бѣше отъ съвсѣмъ друго значение за прѣслѣдваната цѣль. Този проектъ, ако бѣ станалъ законъ на 15 или 20 мартъ 1916 г. и се приемеше цѣлата негова система по въпроса за прѣхраната, която този проектъ прѣслѣдваше, резултатитѣ далечъ нѣмаше да бѣдатъ такива, каквито се получиха съ сѣщия проектъ, станалъ законъ на 26 августъ 1916 г. Тамъ се прокарваше принципътъ на изземването, което прѣдполага привеждането въ извѣстностъ на онова, което има въ страната. Какъ ще се приведе? Ние още тогава се смѣяхме на разпорѣжданията на Главната реквизиционна комисиия, на тилового управление или на тогавашния комитетъ, които искаха за 24 часа, за 48 часа или за една седмица да имъ се дадатъ точни свѣдения, какво има въ страната. Тия нѣща така ли ставатъ? Това прѣдполага цѣла една система за събиране на свѣдения. Е добръ, тази система за нашата страна е: да знаете, каква е засѣтата площъ въ всѣко село, какво е добито въ всѣко село отъ засѣтата площъ, и послѣ да

търсите какво е засѣто и добито въ цѣлата страна. Това значи да знаете дѣ какво има въ страната не по случайни свѣдения, а по обективни данни, и да вземете мѣрки отъ тамъ, дѣто има повече, да складирате, за да посрѣщнете нуждитѣ тамъ, дѣто има по-малко, разбира се, слѣдъ като удовлетворите нуждитѣ на войскитѣ. Съ този фактъ, че правителството не пожела прѣзъ м. мартъ 1916 г. да изпълни своя дългъ да прокара единъ добрата воля за уредитѣ отъ него, а го изпълни слѣдъ 6 мѣсеца, ужъ възвръщайки желанието за изпълнение на този проектъ, отпоздирѣ станалъ законъ. И когато човѣкъ си задава въпроса: защо е това негодувание, не отъ страна на болшинството, забѣлжете, а отъ страна на г. г. министритѣ, противъ този докладъ, който е подписанъ отъ 18 души, между които 11 сѣ отъ болшинството, отговорътъ е ясенъ, г-да, то е, защото г. г. министритѣ нѣматъ добрата воля да уредятъ най-важния въпросъ, единствениятъ въпросъ слѣдъ обявяването на войната, който остана тѣмъ да уреждатъ. Тогазъ се питамъ: защо нѣматъ добрата воля да го уредятъ? Азъ за мене ще кажа — да ме извинятъ — защото въ тѣхнитѣ глави още не е ясно, макаръ трета година да се воюва, а отъ наша страна втора, онова, което прѣдстои да се понесе отъ воюващитѣ, защото тѣ още лекомислено гледатъ на въпроса, който е откритъ, но който не е разрѣшенъ. Тѣ, може-би, да сѣ щастливци. Най-щастливи сѣ онѣзи, които иматъ голѣма вѣра, а знаемъ ги кои сѣ тѣ. Безъ тѣзи мои съображения, че трѣбва да сѣ щастливци, азъ се питамъ: какъ смѣятъ тукъ г. г. министритѣ да кажатъ, че този докладъ билъ създавалъ нѣкакви издателства? Какво има въ него докладъ?

К. Лулчевъ: Така казва фонъ Масовъ.

А. Ляпчевъ: Не. Вие споменавате името на г. фонъ Масовъ, обаче г. фонъ Масовъ не се е отнесълъ до комитетъ, а до министъръ-прѣдседателя, и министъръ-прѣдседателътъ се е отнесълъ до комитетъ. Г. фонъ Масовъ знае границитѣ на своитѣ права и се отнася. Но и това, което е казалъ г. фонъ Масовъ, то не се счита и не може да се счита за нѣкаква тайна. Каквото има въ него, комитетътъ го е внесълъ въ доклада. Г. фонъ Масовъ е единъ воененъ човѣкъ, и като всѣки воененъ човѣкъ, за жалостъ, гледа едностранчиво на работата. И той казва: „Комитетътъ има единъ голѣмъ недостатъкъ, той гледа и за бѣдажитѣ икономически условия на България. Той забравя, че надъ всички бѣдажитѣ икономически условия е въпросътъ за войната“. Да, въ една държава единъ комитетъ, билъ той отъ народни прѣдставители, билъ той отъ други, не може да не гледа за бѣдажитѣ интереси. Така гледатъ всички комитети въ Германия до единъ. И още какъ гледатъ на бѣдажитѣ икономически условия? Хората тамъ сѣ се заели най-сериозно да обмислятъ всевъзможни проекти относително това, какъ ще могатъ да минатъ отъ едното положение на война въ другото положение на миръ. Но, споредъ този докладъ, комитетътъ е отговорилъ на г. фонъ Масовъ, че той, като е мислилъ за бѣдажитѣ икономически условия на България, нищо не е пропусналъ; онова, което могълъ да даде и което е било нужно да даде на нашата войска, го е далъ. Спорътъ може да бѣде само другадъ — понеже зачекнахте този въпросъ за г. фонъ Масовъ — дали г. г. министритѣ сѣ дали туй право на г. фонъ Масовъ да претендира или сѣ забравили. И за щастие този докладъ ги вразумява, да се опомнятъ, какво тѣ сѣ обѣщали, и вмѣсто г. г. министритѣ да се изяснятъ не само прѣдъ насъ, а за себе си дори, въ какво положение се намиратъ тѣ, тѣ идватъ тукъ да се сърдятъ, когато имъ се казватъ истини. Тѣ направиха нѣщо повече, тѣ казватъ, какво този докладъ, на който отгорѣ стои „тайно“, билъ пълненъ съ издателства. Ако слѣдваме тѣхното разбиране, тѣ отиватъ да правятъ още по-голѣми издателства. Кои сѣ тѣ? Г. министъръ-прѣдседателътъ ни чете военнитѣ конвенции, сключени между нашата Главна квартира и германското главно командване. Добръ, сѣ ли тѣзи конвенции нѣкако издателство, като ги четатъ тукъ? Никакъ не сѣ издателство. Какво има повече? Най-многого и най-важного е, ако има издателства, заповѣдта, съ която маршалъ фонъ Макензенъ, въ качеството на главнокомандующъ всички войски на Балканския полуостровъ, заповѣдва — разбира се, че той като заповѣдва на своитѣ, на всички заповѣдва; ние по тази точка не сме наясно, но това е неговото разбиране, и човѣкътъ трѣбва да има основание да го говори — тамъ, дѣто сѣ минали германски войски и съюзни съ германскитѣ войски, да иматъ право да си служатъ съ всички продукти земни и подземни и т. н. за нуждитѣ на войската. Това той казва. Той дори нѣма защо да го казва. Германската държава има специаленъ законъ, който опрѣдѣля що е военна областъ. Този въпросъ, що е военна

област, опрѣдѣленъ отъ една съюзна държава, отъ тази, която има фактически главното командуване на всички съюзни армии, не се минава съ подхвърляне „Kriegsgebiete, Krigsgebiete“, но то е сериозен въпросъ. И ако вие не се справите съ него, и ако вашия законъ не го наредите споредъ него, ако вие игнорирате него, ами вие ще имате съткновение, вие ще имате противодѣйствиe въ дѣйността си, вие тогава ще се оплаквате, че нѣкой ви бъркалъ, когато вие сами сте се побъркали. Този законъ е ясенъ и откритъ. Всички земи, които сѫ завзети отъ неприятеля, било отъ войскитѣ на Германия, било отъ съюзническитѣ войски на Германия, се считатъ земи, завзети общо, и на смѣтка на тѣзи земи споразумѣнията ставатъ не между правителствата, а между главнитѣ командувания. Имайте прѣдъ видъ сега това положение. Вие можете да възразите на германската държава да си поправи закона — това го разбирамъ — но докогато тя има този законъ, докогато единъ маршалъ, какъвто е Макензенъ, се намира въ правото да издава извѣстни заповѣди, вие да ставате и да вписвате въ своитѣ закони, че всички територии новопридобити и окупирани сѫ подвластни на цивилното учрѣждение, като казва фонъ Масовъ, наречено комитетъ, вие правите грѣшка, докогато не сте си уредили работата съ фактическата сила. Азъ питахъ г. министра на финанситѣ: — и моя е бѣлѣжката — опрѣдѣлено ли е на комитета въ коя територия ще дѣйствува, защото вие имате тукъ законъ, споредъ който митнишката територия на България се простира додѣто има наша войска. Ако е така, кажете ми, ако не е така, измѣнете го, защото сте извършили грѣшка. Не, мисли се, мисли се и се заяви: пишете го, че е тъй. Е добръ, писахме го; въ закона стои, че Вардарско и Поморавско сѫ подъ властта на нашия комитетъ, обаче комитетътъ заявява, че не е господарь тамъ. Кой е виновенъ за това? А Вардарско и Поморавско по отношение на прѣхраната сѫ отъ голѣмо значение за насъ, не само досежно онова, което се взема отъ войскитѣ, не само досежно онова, което се изнася за войскитѣ и за гражданитѣ извънъ тѣзи земи, ами и за населението, за главната частъ отъ населението тамъ, защото то е на гърба ни, ние го хранимъ отъ тукъ, ние не можемъ да не го хранимъ. Какво става тамъ? Каквото става всѣкъждъ. Не е тъй бѣдна нито източната частъ на Сърбия, нито Македония; при всичкитѣ опустошения може да се изхрани тази нещастна страна, Македония, оставена на себе си. Но когато войскитѣ и реквизируютъ всичко, когато напанагонъ на това имать свобода на дѣйствиe нашиятъ съюзници да купуватъ и изнасятъ всичко, и да изнасятъ юнашки, съ една голѣма ефикасность, защото имать желѣзнопѣжнитѣ съобщения, тогазъ тѣзи, които имать повече, продаватъ по-скѣпо, който имъ даде повече пари, а онѣзи, които обикновено живѣятъ съ произведенията на други, собствено бѣдната класа, тѣ 2—3 мѣсеца слѣдъ най-богатата реколта ще останатъ гладни. Ако щете, въ селата Кнежа и Угърчинъ ще се намѣрятъ 500—600 жители, които да нѣматъ хлѣбъ, щомъ се прибере храната. Онѣзи, които продаватъ, тѣ сѫ я продали, онѣзи, които гладуватъ, пишатъ. Държавата не може да остане глуха, въ особености нашата държава, която е изразъ на народната воля въ този случай, спрѣмо населението, което освобождаваме и, разбира се, неговата прѣхрана лѣга на нашия гърбъ. Въпросътъ е свързанъ. Това увеличава затрудненията на нашата държава. Докладътъ въ това отношение прави една голѣма услуга. Съ измѣненията, които ставатъ въ проекта, занимающъ ни, абсолютно нищо не се поправя по най-сериозния въпросъ. Казва се само, че г. диктаторътъ или директорътъ — както щете го наречете — споредъ закона, ще бѣде господарь на всички тѣзи територии; той ще прилага закона доколкото може. Това ще бѣде отговорътъ само, защото не ще може да го приложи. А когато той не ще може да си направи смѣтката и ще прилага законитѣ доколкото може и дѣто може, първиятъ порокъ за неговата дѣйность е създаденъ. А този порокъ трѣбва да се махне.

Второто нѣщо, което излиза отъ доклада, то е съ факти квадратно да се докаже, че правителството не е имало абсолютно никакво желание да улеснява този комитетъ въ неговата дѣйность. Отъ какво се доказва това? Докладътъ сте чели. Ще прибавя: дѣйностьта на такова едно учрѣждение, било то комитетъ или, както ще бѣде, дирекция, зависи отъ единството на властта въ държавата. Г. министърътъ на правосъдието ни държа тукъ една наставническа рѣчь единъ день, по случай на единъ законопроектъ, и искаше да докаже, че е изучилъ добръ материята за раздѣлението на властитѣ или, както азъ бихъ го поправилъ, за раздѣление функциитѣ на властта. (Смѣхъ въ крайната лѣвица) Но той е забравилъ, че тази рѣчь трѣбваше да я държи не въ него случай, ами въ този случай, дѣто щѣше да докаже и друго, че колкото

и да се различаватъ функциитѣ на властта — понеже и той е съгласенъ, и правилно, съ този възгледъ — въ края на крайщата всичкитѣ функции, всичкитѣ органи на властта прѣдставятъ единъ общъ, голѣмъ интересъ, интересътъ на държавата, и тѣ тамъ се обединяватъ, тамъ разединение на власть не може да има, особено пъкъ въ врѣме изключително, както е днешното. Трѣбва да има единство въ властта, безъ което нищо не може да стане. Той трѣбваше тая теория тъкмо сега да я изнесе, било тукъ, било дѣто се третиратъ тѣзи въпроси, въ Министерския съвѣтъ, и тогава дѣйствително нито проектътъ отъ 1916 г. щѣше да се осакати — ще ви кажа въ какво — нито пъкъ днесъ да се внася измѣнението, което се внася, което, тъй както се внася и както ще го обясня, оставя пакъ неразрѣшенъ въпроса за единството на властта. Законопроектътъ отъ 1916 г., сега още законъ, се осакати въ тая точка, че той като проектъ прѣдвиждаше болното мѣсто, нееднаквостьта въ дѣйствиата на изпълнителната власть, нейнитѣ противорѣчия, неспазване законитѣ на учрѣжденията и какво го правѣше? Прѣдставителство на Народното събрание, Главна реквизиционна комисия, тилово управление, желѣзнопѣжно дѣло — всичкитѣ тѣзи органи, тъй тѣсно свързани, по прѣхраната, свеждаше наедно и създаваше единъ институтъ, дѣто тѣзи хора да чувствуватъ, че тѣ всичкитѣ имать прѣдимно една задача: да наредятъ, да въдворятъ това единство. И за да бѣде то санкционирано, институтътъ се постави при Министерския съвѣтъ, дѣто всички министри трѣбва да се проникватъ отъ нуждата да се спазва това единство, взетитѣ мѣроприятия да се прокаратъ, да се изглаждатъ търканията. Това махнаха и остана всѣки да дѣйствува по своему.

Д-ръ П. Джидровъ: Това бѣше най-важното.

А. Ляпчевъ: И резултатътъ — то се констатира и отъ доклада — бѣше, че господата, които сѫ се обѣщали, но които не съставятъ едно тѣло съ г. г. делегатитѣ на Народното събрание, а още на другия день сѫ се разотиили въ своитѣ канцеларии, тия господа още въ първитѣ дни на дѣйностьта на комитета явяватъ се на особено мѣстие и крѣщатъ: тилово управление, Главно интенданство — не върви и не върви работата на комитетъ! Той още не е започналъ да работи при условия най-неблагоприятни, както ви ги описахъ, и не върви. Защо? Защото тукъ се правѣше упрѣкъ, че се избрала тази система, а не оная, за събиране на хранитѣ. Всички системи имаше въ рѣцѣтъ си комитетътъ, и асѣж се доказа, че той е прибѣгналъ къмъ всички системи, споредъ нуждата. Но онова, което той нѣмаше, то е властта. Той имаше всички права, но власть, която да тури въ изпълнение тѣзи права, комитетътъ нѣмаше. Тази власть му се вземаше отъ тѣзи учрѣждения, които отдѣлно дѣйствуваха, тази власть не му се даде отъ правителството, отъ Министерския съвѣтъ. И любопитно е, че г. министъръ-прѣдседателътъ ни помогна още по-ясно да разберемъ, че на този комитетъ, чиято присѣда е произнесена сега, абсолютно никаква власть не се е дало и не трѣбва да се даде. Защо? Той ни разказа типичния случай съ солта. Ние знаемъ, че по закона комитетътъ е, който се грижи за всички тия въпроси и за солта. Той си има секция за този важенъ артикулъ, солта. Е добръ, г. министъръ-прѣдседателътъ ни разкри, че той, независимо отъ комитетъ, безъ да знае комитетътъ, е нагласилъ да купува солъ въ Австрия, въ Унгария и да снабди България съ солъ. Жалното е само, че г. министъръ-прѣдседателътъ не ни разви докрай тази афера, която би заслужила една анкета, защото хората тамъ знаятъ, че даватъ солъ на българската държава, а тукъ ние питае комитетъ: има ли той хаберъ, че се праща на българската държава солъ? Той не знае, а министъръ-прѣдседателътъ знае!

Нѣкой отъ лѣвицата: Г. Досевъ по знае. И г. Вачовъ знае.

К. Досевъ: Вѣрно е, че знамъ. Ако желаетъ, да ти обясня.

А. Ляпчевъ: Този фактъ е толкова силенъ, за да се докаже, че почитаемото правителство систематически е подбивало значението на комитетъ, не е желало да му даде никаква власть и всичкитѣ тѣзи права, които мислѣхме, че ги даваме на този комитетъ, оставатъ на вѣтра. Защо сѫ правата, като нѣма сила, която да ги оживотвори? Ние изказваме нашето дѣйствително състрадание къмъ ония отъ членовѣтъ на комитетъ поне, които вложиха грамаденъ трудъ, които работиха денонощно, които имаха прѣдъ видъ само едно: да помогнатъ на тази страна въ тѣзи

тежки минути, които се движеха от чувство на състрадание към българския войник. Но изглежда, г. г. народни представители — простете ми за тежката дума — че българският войник като че ли повечко тукъ (Сочи лъвницата) се намира, отколкото се намира тамъ. (Сочи дъсницата)

И. Г. Поповъ: Лъжете се.

А. Ляпчевъ: Вие не разбирате войника днесъ.

И. Г. Поповъ: Може да го разбираме поне колкото Васъ.

А. Ляпчевъ: Ако вие бѣхте го разбрали, вие не бихте допуснали това да стане въ тази страна, което днесъ става и което го знаете. Вие можехте поне да не допуснете хора съ доказана безчестност, да ги назначавате за секретари на първия комитетъ, и които сега отиватъ за осемъ години въ затвора. Нѣма какво да се боимъ отъ нѣщата, тѣ открито трѣбва да излѣзатъ тукъ. Само тѣй може да има редъ и само тѣй може да се постигне онова, което ни каза Негово Величество германскиятъ императоръ въ Нишъ: „Добрѣ, откарахме неприятеля отъ нѣята му, но трѣбва да се издържи“. За да се издържи, иска се прѣдимо единъ моралъ въ тази страна, който вие систематически искате да подбивате и навѣждатъ сте го подбили. И по този най-жизненъ въпросъ мислите, че друго е онова, което ви спѣва, за да дадете власт да се приложатъ законитъ? Азъ не вѣрвамъ, че е друго; това е — нѣма друго.

Но, уловени както сж, както прѣзъ 1916, така и прѣзъ 1917 г., какво правятъ господата отъ министерската маса? Гѣ абдикиратъ отъ своитѣ права, но не даватъ да се приложатъ отъ онзи, който ги взема, когото натоварватъ. Тѣ абдикираха прѣзъ 1916 г. ужъ прѣдъ народното прѣдставителство, дѣто запазиха своето болшинство, а днесъ тѣ абдикиратъ прѣдъ кого? Прѣдъ военния министъръ. Това е силата на кабинета на г. Радославова. Този институтъ, който намъ ни се прѣпоръчва да се създаде, г-да, той е единъ институтъ, който има тази цѣль: „Правителството съ 10 министерства, Военното министерство съ толкова институции при него като не може да отговори на въпроса, дайте още едно оржие, това, което имаше комитетътъ, да го прибавимъ къмъ Военното министерство“. Добрѣ, дайте го. Създайте дирекция при Военното министерство. Директорътъ на това учрѣждение ще се назначава по прѣдставление на военния министъръ прѣдъ Министерския съветъ, и ще се назначава съ височайши указъ. Значи, този директоръ е прѣдимо чиновникъ на военния министъръ. Каквъ ще бѣде той: гражданъ или воененъ — това нѣма значение. Отъ значение е, обаче, да знаемъ този директоръ, който отива тамъ, дѣто има главенъ интендантъ, тамъ, дѣто има трѣжни комисии, реквизиционни комисии, индустриални отдѣли и пр. и пр., тамъ, дѣто се доближава до Главното тилово управление и т. н., този директоръ какво ново ще допринесе тамъ. Въпросътъ се повдигна инцидентно вчера въ комисията — азъ бѣхъ слушатель — но не се разрѣши. Г. министърътъ на общественитѣ сгради, единъ отъ съпартизанитѣ на когото тукъ обнадежди Народното събрание, че Народно-либералната партия по този сериозенъ въпросъ има да каже своята дума, този министъръ даде да се разбере, че въ Министерския съветъ е внесълъ нѣкакви подобрения на първоначално внесените законопроекти, които и съставятъ измѣнената, г. г. народни прѣдставители, на проекта отъ комисията спрѣмо проекта на министъръ Радославовъ. Обаче тѣзи измѣнения не напълно отговаряха — личеше си — на онова, което г. министърътъ на общественитѣ сгради е желалъ, вѣроятно, като воененъ и като човѣкъ, който въ случая иска да обедини властта. Тамъ е разковничето. Ще има ли нѣщо ново да допринесе този директоръ, ще може ли да подчини всички органи въ тази страна, като почнете не само отъ военнитѣ, ами и окръжнитѣ управители, околийскитѣ началници, кметовѣ и т. н.? И министърътъ на общественитѣ сгради пожела: не може ли на този директоръ да се даде право, ако не да уволнява, то поне да отстранява отъ работа ония органи, които сж подчинени нему, макаръ и отъ други вѣдомства, макаръ и не отъ Военното министерство?

А. Христовъ: Да ги наказва.

А. Ляпчевъ: А-а-а! Тамъ г. министъръ-прѣдседателъ вѣстана и заяви: единъ окръженъ управител не може да се постави въ това глупаво положение. Окръжниятъ управител, г. г. народни прѣдставители, е прѣдседателъ

на окръжната реквизиционна комисия; околийскиятъ началникъ е прѣдседателъ на околийската реквизиционна комисия. Това сж най-сжщественитѣ, най-добритѣ учрѣждения, единственитѣ здрави учрѣждения, които ние имаме, за да можемъ въ тѣзи изключителни врѣмена да изземемъ това, което трѣбва, което се може. Е добрѣ, този директоръ сега, и той нѣма тази властъ спрѣмо тѣхъ. Какъ ще може той да приложи тази властъ спрѣмо тѣзи органи? Напрѣдъ, при сжществуващия законъ, ние прѣдполагахме, че веднѣжъ правителството взело отговорността да създаде такова едно учрѣждение, въ което дори и своето болшинство е запазило — комитетътъ, то правителството ще му даде сила, ще му даде властъ. Но видѣхме, че далечъ туй прѣдположение не се осжществи. Сега при директора тази властъ пакъ не се достига. Тогазъ какво ще стане, г. г. народни прѣдставители? Менѣ ми се струва, че ще стане едно отъ двѣтѣ. Или г. военниятъ министъръ съ неговия директоръ ще погледнатъ не само въ новия завѣтъ, но и въ стария завѣтъ, или нѣма да погледнатъ въ него. Ние се намираме въ военно положение и, доколкото си спомнямъ, нашитѣ наредби за военното положение, за властта на почитаемиѣ командири, които, споредъ закона за реквизицията, сж помощници на окръжнитѣ управители, на околийскитѣ началници и пр., тѣ, споредъ правилницитѣ за военното положение, въ военно врѣме иматъ доста голѣма властъ спрѣмо тѣзи административни граждански лица и практически, струва ми се, могатъ да ги отстраняватъ, тѣй както стои работата. Значи, или ще прибѣгне г. военниятъ министъръ къмъ стария завѣтъ и ще даде властъ на своя директоръ чрѣзъ командантитѣ, и тогава тази голѣма машина, прѣдставляюща този законъ, ще добие една двигателна сила; или пакъ той не ще прибѣгне до това, и въ таквъ случай, азъ съмъ убѣденъ, че смѣняването на комитета съ директория, замѣняването на комитета съ диктатура — както нѣкои я наричатъ прѣкалено — нѣма да измѣни положението. Това остава бждащето да покаже, какъ ще се разрѣши този въпросъ. Но въ закона той не е разрѣшенъ, той си остава таквъ, какъвто си бѣше досега. И ми правѣше впечатление голѣмата грижа на г. министъръ-прѣдседателя спрѣмо неговитѣ граждански чиновници. И това ми напомняше за всичката онази неджгавостъ, която сжществува въ управлението на България, а именно, че единъ министъръ-прѣдседателъ, който е, г. г. народни прѣдставители, най-силниятъ диктаторъ, по нашето разбиране на нашия държавенъ режимъ — той е легалниятъ диктаторъ въ тая страна, нѣма управление по-силно отъ кабинетното, както го разбира нашата конституция, управление, дѣто начело на този кабинетъ стои единъ човѣкъ, който се ползува съ довѣрието на държавния глава, който има подкрѣпата на Парламента — че този човѣкъ ще може по нѣкой въпросъ да отстъпи на неговия подвластенъ, че той не ще може безъ всѣкакви комисии, безъ всѣкакви дирекции да събере хората, да ги упѣти и да поиска работа отъ тѣхъ. Защото всѣки отъ министритѣ е отговоренъ прѣдъ Народното събрание, но г. министъръ-прѣдседателъ е отговоренъ за цѣлото управление, и за тѣхъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема прѣдседателътъ)

Но ние, както си спомняте, доживѣхме да изучимъ тукъ единъ документъ още по-ужасенъ. Това бѣше писмото на г. министра на земледѣлието, членъ отъ кабинета, разбира се, адресирано до комитета, който констатира своето безсилие и иска комитетътъ, този сжщиятъ комитетъ, който е поставенъ въ условия да не може да приложи законъ, той да му помогне, защото земледѣлскитѣ стопанства на България ще се унищожатъ!

Има ли нужда и отъ други примѣри, за да доказвамъ тази липса на властъ, на единство въ дѣлата, тази липса на отговорностъ? Защото отговорностъ, отговорностъ — цѣль да отговаря нѣкой-си — но отговорността, за да бѣде дѣйствителна, ами тя трѣбва да отговаря на дѣлата ни. Тя не е на вѣтъра само приказка. Е добрѣ, трета година е, вие едно учрѣждение не можяхте да създадете, не сте го създали и съ този законопроектъ, за да рѣшите единъ въпросъ, за разрѣшаването на който вие имате достатъчно учрѣждения, но не можете да го разрѣшите затуй, защото е бъркотия. И за извинение какво правите? Доказвате своето безсилие тукъ, прѣдъ насъ, като ни четете, какво главното командване било сбъркало — не сте сбъркали вие. Ами че припомнете си чл. 17 отъ конституцията. Вие не отказвате, че за всички тѣзи работи вие сте отговорни. Никакво главно командване не може да бѣде отговорно. Това не е военна операция, а сж икономически въпроси. Какво главно командване има тукъ? Вие трѣбва да уредите тѣзи въпроси. И когато вие ги изнасяте тукъ, значи, че вие недостойно стоите на мѣстата, които заемате; уредете ги тамъ — другъ изборъ за васъ нѣма. Не постигнете ли едното и другото, вие сте, които

разстройват държавата въ най-критическите моменти, защото я хвърлят въ анархия.

Н. Кръстановъ: И това нѣма да Ви помогне, г. Ляпчевъ; и това нѣма да Ви доближи до цѣльта, която гоните.

А. Ляпчевъ: Азъ мисля, че нѣкой другъ ме прѣкъсва, а това било г. Кръстановъ. Оставете го.

Като се създава, г. г. народни прѣдставители, това учрѣждение, дирекцията, взема се всичко онова, което стариятъ комитетъ или още неразтурениятъ комитетъ имаше като права. Какви сѣ тѣзи права? Вие си спомняте, че въ закона, който ще трѣбва тепърва да бѣде изпълняванъ отъ дирекцията, се даватъ такива широки права, че ние поне отъ оппозицията — смѣя да кажа за всички — не бихме ги повѣрили на Министерския съвѣтъ, ако нѣмахме тази гаранция, че Министерскиятъ съвѣтъ ще взема тѣзи наредби по прѣдложение на кого? -- На едно учрѣждение, съставено отъ народни прѣдставители, където отъ всѣка една група има непрѣмѣнно по единъ делегатъ за контролъ. Е добръ, сега съвсемъ така невидимо, пѣтьомъ, смѣнява се комитетътъ и всички тѣзи широки, голѣми права се даватъ на единъ директоръ при Военното министерство. Това може да бѣде извънредно добръ. Кой ще откаже, че ако хората имаха за управници мъдреци, нѣмаше да има нужда отъ закони, но тамъ е работата, че хората иматъ нужда отъ закони, защото и за управниците трѣбва да има извѣстни рамки, въ които да се движатъ. Ако ние даваме на единъ директоръ тази широка властъ, тя може да бѣде употребена за добро, но като си послужимъ съ командантите, тя може да бѣде употребена и за зло, за зло, ще кажа азъ, употребена не умишлено, защото не допускамъ, че има българинъ, който умишлено да дѣйствува противъ България; този, който допуска това, въ него можемъ да се усъмнимъ, че може да бѣде такъвъ — само той. Но азъ не допускамъ, както казахъ, че има такъвъ българинъ. Но не стига умишлеността, за да се напакости; достатъчно е неумишлено, достатъчно е изключителното положение, въ което той се намира. Е добръ, какво е положението на бѣдация директоръ? Той е единъ воененъ или гражданскъ човѣкъ, който ще стои при военния министъръ. Военниятъ министъръ самъ по себе си, по наклонностъ, гледа предимно войската. Така е — той нѣма да забравя и населението — но още по-малко забравяше войската и комитетътъ, обаче той имаше едно по-самостоятелно положение. Той бѣше броня въ днешните врѣмена за самата властъ, той бѣше онова учрѣждение, което бѣше въ правото си да опомни даже единъ маршалъ. Да, защото войници, дисциплина, всичко, но ние нѣмаме наемни войници, ние имаме въоръженъ народъ и трѣбва да държимъ смѣтка, че всички наши войници се биятъ за доброто на своето сѣмейство и за бѣдната на своето потомство. Кой ще отрече, че днесъ има друга сила, а не съзнанието въ всѣки български войникъ, че не трѣбва да навлѣзе въоръжениятъ врагъ въ страната ни, е силата, която дава тази бодростъ, тази храбростъ, за удивление на всички, на бойните полета? Това съзнание е — нищо друго — въ днешния моментъ, което го кара да се бие противъ всѣкиго и даже противъ брата си въоръженъ, щомъ веднѣжъ е поставенъ да пазимъ кѣщата си и да не допуска никога да влѣзе въ нея. За това се биятъ войниците. Ами той като види кѣщата си разорена, като види разорено това, което се събира въ страната, което и днесъ не е малко — а колко ще трае войната, не се знае — какъ ще се бие? Нашето положение спрѣмо съюзниците е много мѣчно, но и тѣхното положение е мѣчно. Какво е тѣхното положение, тукъ се говори много пространно, азъ само ще ги разгледамъ отъ една страна, за която никой не каза нищо. Нашите съюзници не само въ мирно врѣме сѣ имали нужда да внасятъ сурови материяли съ милиона тона за прѣхрана, ами тѣ, за да поддържатъ онова интензивно земледѣлие и онова голѣмо производство отъ по два хектолитра на единъ декаръ, близо 190 килограма на единъ декаръ — тогазъ, когато у насъ е 130—140 килограма на декаръ, а въ Русия 80—90 кгр. — тѣ сѣ имали нужда да внасятъ съ милиони тона всевъзможни торове, фосфати и т. н. И оная земя, въ тази сѣверна страна, която вече трета година нѣма този торъ, не се иска много внимание да се разбере, че ще дойде до положението да дава по-малко, отколкото неизтощима цѣлина, която дава на декаръ 80—90 килограма. А това е ужасно нѣщо, безъ да говоримъ за общото бѣдствие, което е навсѣкѣждъ, което ни рисува г. Драгиевъ, въ добитѣкъ, хора и т. н. Това е грозно, сѣщо грозно е и бѣдащето. Ние трѣбва да помогнемъ. Какви сѣ нашите сили? Не азъ съмъ, който ще кажа, че не трѣбва — и никой тукъ не ще каже, че не трѣбва да се помага — но на тази помощъ, която ще се дава, трѣбва да има граница,

трѣбва да запазимъ нужното за насъ. Е добръ, можемъ ли ние да бѣдемъ така оптимисти, че като се махва комитетътъ, дѣто участвуваше народното прѣдставителство, което бѣше една броня, че чрѣзъ този директоръ, тъй както е поставенъ и тъй както ще бѣде въ бѣдащето, правителството ще може да изнесе нашата защита, на нашата военна сила и чрѣзъ насъ на самия съюзъ? Азъ се опасявамъ, че ние ще се изложимъ и грозно ще се изложимъ. Какво е разбирането въ Военното министерство и на военните по този въпросъ? Азъ имамъ възможностъ факти да зная и, безъ да посочвамъ поотдѣлно на фактите, азъ ще резюмирамъ моите възгледи. Тѣ сѣ слѣдните. Всички тѣ, както и ние, знаятъ онова, което казахъ азъ — то не е тайна — но какво да се прави, когато хората не сѣ на мѣстата си, напр., началниците на тилового управление. Хората у насъ знаятъ мнѣнието ни, но когато отидатъ тамъ, тѣ го забравятъ. Така е, и че сѣ го забравили, фактъ е слѣдното: какъ можеха тѣ, органите, лицата по прѣхраната на нашата войска, по прѣхраната на съюзническите войски у насъ, по прѣхраната на народа, какъ можеха да допуснатъ да не бѣдатъ господари на онова, което се взема отъ Сърбия? Тѣ не сѣ господари на това, защото иначе нѣмаше да разрѣшаватъ да има интендантски магазини на нашите съюзници въ нашата страна, нѣмаше да разрѣшаватъ да ставатъ покупки на други, произволни цѣни, когато тѣ иматъ опрѣдѣлени цѣни. Това не можеше да стане, но тѣ не сѣ се помирили. Каза се, че „едно прасе минало“. Не е въпросътъ въ прасето, нито е въпросъ за пакетите, които г. Тончевъ се съгласилъ да пусне, а въпросътъ е за безредieto. Въпросътъ за пакетите се разясня достатъчно. Важното е, че министертъ на финансите е общалъ на нашите съюзници, че се разрѣшава свободенъ износъ на пакети отъ по толкозъ килограма, адресирани до военни или граждански длѣжностни лица на нашите съюзници, плюсъ това, че този износъ нѣма да плаща никакво мито, което министертъ нѣма право да направи, което е прѣстѣпление, и още плюсъ това, че за вноса е сѣщото, което пѣкъ увеличава контрабандата. И, разбира се, той има съзнанието, че върши прѣстѣпление и затуй не го съобщава на своята канцелария — неговата канцелария не знае това. Е, моля ви се, кажете тогава какво е това управление, каква е тогава гаранцията, че този директоръ ще замѣни бронята, която създаваше комитетътъ? И, г-да, кой знае дали въ такъвъ случай нѣма да излѣзатъ прави онѣзи отъ болшинството, които дойдоха тукъ да проповѣдватъ теории, че другите могатъ да ни наредятъ по-хубаво, или поне ще знаеме, че тѣ сѣ отговорни. Тѣй, както се свежда работата, за мене се поставя въпросъ, че не ще можемъ дори да обвинимъ никого, понеже вината е налице: липсата на едно правителство, което се прѣпорѣчва, че е силно, че нѣма нито едно законоположение, което то да го е приложило, че нѣма нито едно право, дадено нему, което да е вкарало въ живота, да го е оживотворило, че нѣма една властъ, която да е обединена, че нѣма единство въ разпорежданията на органите на властта, че всѣки си запазилъ периметъръ и дѣйствува произволно. Това е то у насъ. Надеждата, че ще можемъ съ тази институция, комитета, както бѣше създадена, горѣ-долу да дойдемъ въ помощъ чрѣзъ правителството на държавата, тази надежда, г. г. народни прѣдставители, рухва. Сѣ ли тѣ въ съзнание какво вършатъ или не? Разбиратъ ли тѣ какво ще имъ бѣде положението на другия день, когато ще трѣбва писмата на Фонъ Масовъ да се пращатъ не на комитета, а на директора? Ясно е.

Мисля, г. г. народни прѣдставители, че упоменатото отъ мене накратко, отъ това изобилие на факти за безредие и за безвластие, да не кажа и за безумие, е прѣдостатъчно, за да застави не само насъ, които не можемъ да дадемъ такива широки права и да лишимъ страната отъ бронята, която се надѣвахме, че може да спомогне за спасението ѝ, да се отправимъ къмъ господа отъ болшинството и къмъ онѣзи поне, които изнесоха този докладъ — защото тѣ сѣ го изнесли съ пълното съзнание, че вършатъ патристическо дѣло — и тѣ да дѣйствуватъ, щото грѣшката, която се прави сѣ законопроектъ да се прѣмахне. Какво да стане? То не е наша работа, на оппозицията, това е работа на правителството; азъ не мога да прѣдлагамъ — то е ясно. Но има единъ сербскиликъ: „Не мога ли да го направя? Ще видите, всичко ще направя“. Направете го, но знайте, че всѣка струна се обтѣга до извѣстна степенъ и се къса. (Ржкоплѣскане въ лѣвицата)

Прѣдседателъ: Има думата г. Димитъръ Джанкардашлийски.

Д. Джанкардашлийски: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Отъ станалите дебати отъ завчера по

първия проект, както беше внесен, за изменение на закона за обществената предвидливост и стопански грижи и от станалите дебати днес, от една страна, и от вношен докладът от досега функциониращия комитет за предвидливостта, от друга, се вижда, от една страна недоволството на самия комитет против правителството и, от друга, недоволството на правителството от дейността на комитета. Недоволството от страна на кабинета е предизвикало внасянето на новите изменения в закона за предвидливостта. Това се вижда не само от самите мотиви, но то се вижда и от речта на г. министър-председателя, който много справедливо каза кое го е накарало да иска изменението на закона за стопански грижи и обществената предвидливост само в оная негова част, която се отнася до състава на комитета, като замънява 18-те народни представители с един директор и 4 души негови помощници, както беше по проекта, а сега след изменението в комисията с пет души. Той каза много справедливо, а струва ми се и вървам, че болшинството от вас ще бъде в това отношение съгласно с мене — може би да беше тая дума обидна за всички ни, за което трябва да съжалявам, но това е факт неоспорим — че членовете на комитета народни представители не гледат работата си, не работят или малко работят. И действително, аз ще заявя, че когато отивах в комитета много малко от членовете бяха на работата си. Носи се даже мътва между народа, който, понеже секцията по храната беше натоварен да я ръководи г. Буров, казваше г. Буровия комитет; други пък, които смятаха работата по вноса и износа, казваха г. Данаиловия комитет; трети пък не знаеха за комитета, защото знаеха само за председателя г. д-р Нейков и за г. Зелкова — нека ми бъде простено, че споменавам имената им.

С. Момчев: Хората, които се занимават с контрабанда, ги приказват тези работи.

Д. Джанкардашлийски: Аз не зная дали българският народ се занимава с контрабанда; ако вие и вашите хора се занимават с контрабанда, то е друг въпрос, как разбирате въпроса за контрабандата. — Като така, казвам, трябваше да се измени законът за обществената предвидливост в тази си форма.

Един от предложениите онзи ден, г. Ботев, се спрѣ да опровергае по най-категоричен начин доклада на Централния комитет там, където се заявява, че всичко в комитета е ставало единодушно. Г. Ботев встана против туй, като каза, че имало много протоколи, подписани от него, па и от други, при особено мнение. Сега, щом се явяват членове от същия комитет, които опровергават единодушието в решенията, в работата на комитета, явно е, г. г. народни представители, че докладът, така представен на нас, при такива критики, не може да бъде с оная върност, с каквато той поне се представлява от някои. Аз помня, че при дебатите през ноември и декември, които станаха по храната — онзи ден се потвърди същото ищо и от г. Бурова и от г. Данаилова — членове от комитета изказаха своя възторг от съдържанието, което е било давано от страна на кабинета, главно от министър-председателя. Всички вие помните, г. г. народни представители, че през ноември и декември възлагахме надеждата си на този комитет, така пък, представляван от всички партии, с изключение на тѣсносоциалистическата група, че той ще даде всичко на народа или поне ще разпредѣли онова, което се произвежда в страната, наравно между всички, за да няма гладуващи. В онова време, през ноември и декември, комитетът излизе тук, пред нас, с едно изложение, съ една нова система за организиране на храната. Г. Ботев се спрѣ и заяви, че той не бил съгласен с тази система на храната и че по него въпросът решението не било взето единодушно. Доколко тази система е права и доколко не, аз ще се спра и ще занимавам вашето внимание по този въпрос.

Системата на свободна търговия, г. г. народни представители, за нашите нрави, както ние сме свикнали в време на криза, в време на война, не е за нас. От една страна, като се вземе пред вид това, което се вижда от доклада, че сме имали и по-слаба реколта от ланската, за което трябваше да се държи смѣтка, и, второ, че ние се намираме в война, комитетът, струва ми се, при една съществуваща система за храната на изземване по реквизиционен начин, стори грѣшка, като измени тая система в такава едно трудно време. Колкото и да се сѣдѣше онзи ден г. Буров да защитава тая система, мѣ-

няването на системата — през ноември и декември една система и впоследствие още през януарий друга система — това е, г. г. народни представители, аз ще кажа, една работа да се учим да бръснем на чужда глава. Без ние да чувстваме за себе си, дали сме гладни или сити, това го вършим за смѣтка на цял български народ и на цялата българска армия. Всички вие имате доклада пред себе си, в който виждате няколко таблици: първо, какво положение е сварило комитетът, когато той е поел грижата за храната; второ, вие виждате таблица, какво комитетът е имал през февруарий месец в резервните магазини — т. е. тази беше трета; втора таблица има, в която се казва какво се намирало в милигаризирания мелници и търговци, при преминаването от тая система на свободна търговия към изземването. Аз ще ви напомня, г. г. народни представители, че комитетът беше издал заповѣди на много селски и градски общини, па и на частни лица, за свободно закупуване на храни за храната си. Като се държи и като се води точна смѣтка от страна на комитета, какво има в страната, какво се е изразходвало, какво е останало и, следователно, ще бъдат достатъчно то или не, трябваше да има една таблица, а нея я няма, защото не могат смѣтката ѝ да обидят, защото става това безразборно закупуване и разнасяне от един пункт към други на храните. Вие днес не можете да ни представите смѣтка кое село или град, X или Y, с какъв номер заповѣд колко храна е закупил за себе си или за своя комитет, за цялото село, за цялата община, ако щете; не можете да представите тая смѣтка, защото такава не се е държала. Ако тя се беше държала, щеше да я има в самия доклад. И като е така днес представено намъ положението за състоянието на належащите се количества, свободни още в страната за изземване за нуждите на населението и за армията, ние не можем точно да се справим и да ни бъде ясно положението, да се облегнем, да смѣтнем, имаме ли или нямаме достатъчно и докрай, до ново, храни. Днешното положение, за мене поне, е така представено, че едни от хората, които навремето, през оня период, когато се издаваха заповѣди за закупуване на храни, сѣ си набавили количества нужни тѣм. И днес, когато се почна даването на наряди от страна на Централния комитет при новата система — в смѣтност, тя е стара; той се върна към нея пак; остана само да дава наряди — когато селото или градът, ако не е закупувал общо, сѣ обща заповѣд нужните храни за себе си, то отдѣлни лица, които сѣ се сдобили с заповѣд, или отдѣлни корпорации, каквито ги имаше: телеграфопощенски чиновници, жѣлѣзничари и др., които сѣ членове на извѣстни общини, за които Централният комитет дава наряди на Главното тилово управление и имъ удовлетворява нуждите, вие виждате, че тамъ остава едно количество храни, на които смѣтката не се знае. Ето грѣшката, най-голямата грѣшка, ще кажа аз, на досегашния комитет по храната.

Независимо от туй, издаването на такива заповѣди за свободно закупуване на търговци, на частни лица, на отдѣлни селски общини или градски комитети от далечни страни докара една голяма грѣшка и на самите мелничари и търговци, агенти на мелничарите по закупуване на храни, защото гладният стомах, който идваше да закупува храни, не гледише, не се спираше върху нормата, опредѣлена от самия комитет. Максималната цѣна бѣ 36 л. Аз чувах, че се купуваха храни и по 46 л. Е добър, г. г. народни представители, вие всички знаете, колко нашият селянин или нашият земеделец, па нека бъде той и гражданин, при такава положение го съблажаваше такава висока цѣна, защото това е негово производство, от друго не чака той, туй е неговата уголѣмена или намалена заплата, изложено, разбира се, на стихии и пр., събрал го и той гледа да използва случая.

С. Момчев: И ти го използваш.

Д. Джанкардашлийски: И туй положение създаде въздържането на земеделците, които притежаваха храни. Централният комитет, като видѣ положението, в което той изпада с своята система, трябваше да се върне от крайната свобода на търговията, която нашият селянин разбираше и малко по-друго-яче. Той, като разбираше, че търговията е свободна, че когато иска, тогава ще трябва да продаде своите храни, това го караше да се въздържа. Аз ще призная оная добра страна на тая система, за която споменах тук г. Буров, че се позволи на земеделците през оную време, през есенята, да засѣят по-свободно, защото нѣмаше реквизиционни комисии, нито войници, нито стражари, нито кметът от селото с насил да товари

елото. Тая добра казата да каратъ нарядитъ, дадени на кой добру не може страна имаше. Но менъ ми се струва, чкъ донесе Аюма-да се компенсира съ онуй зло, което е една крайностъ, дията въ изземването. И казвамъ: едно изземване, ма-отъ свобода на търговията, отъ своа казаха г. Буровъ и каръ подъ държавна възбрана, както единия и въ другия случай — г. Данаиловъ каза, чъ държавини; по това не и въ другия случай се считаха се държавна възбрана, споримъ; тѣ дѣйствително бѣха въ държавна възбрана, а споримъ по въпроса на изземване — трѣбаше да дой-демъ на система по-грозна отъ нея по реквизиционенъ начинъ. Вие знаете какъ трѣба войници, въоръжени команди отъ къща въ къща. Драгиевъ описваше това положение, и вие можете дси представите, г-да отъ комитета и всички вие другите, какво ще бѣде поня-тието и какъвъ може да бѣе разсѣдъкътъ въ такъвъ случай на нашия селянинъ. Азъ самъ съмъ чувалъ жени, които ржководятъ стопанството си, защото мъжете лип-сватъ, да казватъ на войка, който е дошълъ съ ножъ на пушката: „Въ твоята къа не отиватъ ли така насина и бива ли това да вършишъ?“ Той казва: „Азъ съмъ подъ заповѣдъ човѣкъ. Повесъ да говоримъ не разбирамъ“. Той знае само своитъ зарѣди, да намушка тукъ-тамъ, да търси и, ако намѣрише замине, а ако не намѣри, ше ги изтѣри и съ грубоѣта си ше си замине. Можете да си представите, г-да, какъ какво може да ни завлече такова една положение, тава една система на изземване, такова едно люшкане отъ една крайностъ, къмъ друга. Нѣкои тукъ се изказаха казватъ: не, комитетътъ щѣше да се справи; той токудо бѣше тръгналъ, бѣше намѣрилъ си-стема. Азъ ще ризная само едно: че комитетътъ не взе за сериозни свѣдѣния на Главната реквизиционна коми-сия, които ти придоби още при вършитбата, и той се нагърби впоследствие да иска изново отъ населението да декларира изишнитъ си храни, и такивото декларации, впоследствие изисквани, оня денъ г. Буровъ ви ги чете въ доклада. Но то описване на изишнитъ храни докара още по-голяма номалия въ работата по прѣхраната.

Г-да! Мѣннията, казани отъ ораторитъ на всички опо-зиционни групи, казани въ единъ или другъ смисълъ, за мене почти цѣматъ разлика едно отъ друго. Една разлика намѣрихъ азъ въ едногъ отъ ораторитъ само. Това бѣше г. Данаиловъ, като прѣдставителъ на една голѣма група, който като говори отъ тая трибуна печални истини по дѣиността на комитета, трѣбаше отъ неговата група нито единъ да го не срещне съ ржкоплѣскане. А днесъ, кога г. Ляичевъ се качи тукъ и който — всички чухтѣ — си служеше само съ такова уязвими ругати по адресъ на правителството, той бѣ много добръ поерещиатъ отъ неговата група и отъ други, съсѣдни ней групи.

Каза се оня денъ тукъ, отъ г. Серафимова мисля, една зрава мисль. При днешното положение, при досега съ-ществуещото положение участвуваха въ самия комитетъ прѣдставители на всички парламентарни групи, изключая само тѣсносоциалистическата, и, при участието на всички партийни групи въ тоя моментъ, вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че се държи отговорно правителството. Отговорността, която трѣба да приеме всѣка партийна група съ своя прѣдставителъ, се избѣгва. Е, позволете то-гава, г-да, на правителството, което за всичко се държи отговорно, да се държи всецѣло отговорно и по прѣхра-ната, и въ такъвъ случай, ако има да го клеймимъ за нѣщо, тогава ше бѣде справедливо, защото цѣлата отговорностъ пада върху него. Не е народното прѣдставителство, което кара правителството да прѣеме тая си отговорностъ. Ини-циатива за поемане на отговорността, отъ каквато аслаг-то не е бѣгало, иде пакъ отъ неговата страна. Съ новия зако-нопроектъ тѣ ви казва: „Вие всички бѣгате отъ отговор-ностъ“. Мотиви за туй му служатъ дезертирането на прѣд-ставителя на широкосоциалистическата група, второ, де-зертирането на г. Ботева отъ земледѣлската група. Вижте, че утрѣ други ше избѣгатъ, както това стана съ състава на миналия комитетъ. Е, при такова едно положение, по-зволете тогава, г-да, на правителството да си поеме то само отговорността съ нему подчинени чиновници, съ нему отговорността директори, които да ржководи прѣхраната. Се-дѣшнитъ възклиания, казани отъ страна на оппозиционе-ритъ, че тѣ не ше гласуватъ за този законопроектъ, азъ ги свеждамъ къмъ това: първо, защото прѣдложението иде отъ страна на правителството — едно, и второ, като та-кова, произхождаше отъ тамъ, и понеже съ него не се по-канватъ да се прѣдставляватъ въ комитета, както по-рано, тѣ отказватъ. Едно е, г. г. народни прѣдставители: всички ние тукъ, живѣли въ три редовни сесии, двѣ извънредни, схванали сме си политическитъ права — онова, което из-лѣзе отъ тукъ, (Сочи министерската маса) да се не признава

отъ та. (Сочи лѣвицата) А обратното има: има случаи, дѣто е признато; има внесень законопроектъ отъ широ-косоциалисти, еската група, който мина, но нѣма законъ, внесень отъ пра-вительството, който да бѣде подкрѣпенъ отъ оппозицията.

Нѣкой отъ лѣвицата: Има, има!

Д. Джанкардашлийски: Азъ не зная да има такъвъ.

Т. Ноевъ: Ами военнитъ кредити?

Д. Джанкардашлийски: Не говоря за прокарването на военнитъ кредити, защото именно земледѣлската група прѣвъ 1915 г. гласува и бюджета — по този въпросъ съмъ говорилъ и другъ пътъ — гласува бюджетъ и воененъ кредитъ; миналата година въ извънредната сесия отказа бюджетъ, гласува воененъ кредитъ. Въ тая редовна сесия отказа и воененъ кредитъ, отказа и бюджетъ. Ето послѣ-дователността имъ.

Д. Теневъ: Не цѣлата група, г. Джанкардашлийски, е гласувала бюджета и кредита.

Д. Джанкардашлийски: Цѣлата група е гласувала, съ изключение на г. Драгиева. И ти си гласувалъ.

Д. Теневъ: Не можешъ да докажешъ това. (Глъчка)

С. Момчевъ: Отиишълъ си на трибуната да лъжешъ. Вълнарска група!

Д. Джанкардашлийски: Ако казвамъ, че си гласувалъ, не искамъ да кажа, че си направилъ съ това прѣстѣпление.

Д. Теневъ: Изпратилъ те е земледѣлскиятъ народъ да поддържашъ правителството, да ставашъ съдружникъ съ министъръ Дичевъ, да ходишъ да купувашъ вълна. Не те е срамъ! Ти имѣши на земледѣлската организация, ти си готовъ да измѣнишъ и на България.

Д. Джанкардашлийски: На тебе коне да крадешъ и тамъ да вършишъ! Мѣстото ти не е тукъ, а тамъ!

Д. Теневъ: Не те е срамъ! Лъжешъ отъ трибуната. За-това те пратила, когато хората мратъ, ти да трупашъ тукъ милиони лева капиталъ.

Д. Джанкардашлийски: Г. г. народни прѣдставители! Въ тия тежки врѣмена за България, които никой отъ васъ не отказва, въ тия критически врѣмена, когато съществу-ването на България е сложено на карта, когато една малка иция като насъ си е вложила и живо, и умрѣло, и дви-жило, и недвижимо за отбрана на отечеството, азъ ще отправя единъ апелъ къмъ васъ...

С. Момчевъ: Да станемъ вълнари всички.

Д. Джанкардашлийски: ... апелъ такъвъ, че да оставимъ всички наши принципални разбирания по прѣхраната...

С. Момчевъ: Или да обираме каракачанитъ по балкана.

Д. Джанкардашлийски: ... да оставимъ разбиранията на демагогията на Земледѣлския съюзъ за изборната борба.

С. Момчевъ: Благодарение на тая демагогия си се ка-чилъ тамъ да приказвашъ глупости. Обра каракачанитъ въ Котленския балканъ.

Д. Джанкардашлийски: Азъ моля и апелирамъ къмъ всички ви по този въпросъ да бѣдемъ единодушни и да го гласуваме. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата)

С. Омарчевски: Ти си единъ безчестникъ!

Д. Джанкардашлийски: Безчестникъ си ти! Кандидатъ за затвора, единиятъ ти кракъ е тамъ. Ти поне мълчи.

С. Златевъ: Ти се варди да го не надминешъ. (Глъчка)

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да! Има думата г. Константинъ Бозвелиевъ.

Нѣкой отъ лѣвицата: Часътъ е вече 8 безъ четвъртъ.

Министъръ д-ръ П. Дичевъ: Има врѣме до 12 ч.

К. Бозвелиевъ: (Отъ трибуната) Азъ бѣхъ записанъ осми.

Прѣдседателъ: Другитѣ се отказватъ. (Глъчката продължава) Моля, г-да, тишина, за да чуемъ г. Бозвелиева. Както чуите, никой отъ другитѣ г. г. народни прѣдставители не направиха поправка. Бъдете тѣй добри да бъдете по-кратки и кажете, ако има нѣщо по чл. I да се измѣни или поправи. Сега не ставатъ общитѣ дебати.

Нѣкой отъ дѣсницата: Той си каза думата въ печата.

К. Бозвелиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Текстътъ на чл. I отъ закона за измѣнение досегашния законъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ съдържа и изчерпва почти цѣлия въпросъ, който е сложенъ днесъ прѣдъ Камарата. Една реформа се внася отъ правителството въ досегашното законоположение за обществената прѣдвидливостъ, една реформа, която се заключава само въ измѣнение състава на тоя институтъ. Поставя се въпросътъ за парламентаренъ или чиновнически институтъ. Правителството се яви съ законопроектъ си, за да каже на Камарата, че досегашниятъ съставъ на тоя институтъ не можа да отговори на ония задачи, които законътъ му е поставилъ, които нуждитъ на страната изискватъ. Г-да! Единъ новъ експериментъ се прави и прѣдъ тоя новъ експериментъ ние сме длъжни да погледнемъ по-сериозно на въпроса, защото общественитѣ експерименти, когато сж несполучливи, изкупватъ се съ страданията на милиони хора. Въ единъ моментъ като днешния, когато България е напънала всичкитѣ си сили, за да брани своето съществуване, въ тоя моментъ, казвамъ, лекомислени експерименти не бива да се допускатъ, и азъ съмъ длъженъ още отъ първия часъ да заявя, че ние смѣтаме прѣдложената реформа отъ правителството за реформа пакостна, пакостна въ смисълъ, че тя, като не разрѣшава въпроса, като не отговаря на нуждитѣ, въ сжщото врѣме съставлява едно посѣгателство срѣщу Парламента, срѣщу Народното събрание.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ смѣтамъ, че винаги, когато се внася една реформа на вашитѣ законоположения, тая реформа трѣбва да бѣде оправдана съ нѣщо. Какви сж аргументитѣ, които оправдаватъ прѣдлаганата отъ министерството реформа? Ние чуваме тукъ теоритически възражения, теоритически аргументи, доста закѣснѣли, за смѣшението на властитѣ. Тия аргументи, случайно и бѣжливо казани при разискванията на миналия законопроектъ, сир. на сегашния законъ, не обърнаха вниманието на Камарата, оставени бѣха безъ послѣдствие, защото, както се каза, въпросътъ бѣше не да се спазятъ едни доктринерни принципи, а да се намѣри единъ модусъ, единъ инструментъ, който най-добъръ да може да отговори на нуждитѣ на момента. И сетѣ, както се каза, тоя теоритически въпросъ за раздѣлението на властитѣ, тая теза за недопускане смѣшението на тия власти е доста оспорвана, е доста много нарушена въ послѣдно врѣме. Ако теоритически аргументи нѣма за въ полза на реформата, азъ се питамъ: какви фактически аргументи има? Далъ ли е досегашниятъ опитъ основание на защитницитѣ на този проектъ да защищаватъ новата реформа? Прѣдъ насъ е опитътъ на недавнашното минало, прѣдъ насъ е дѣйността за нѣколко мѣсеца на създадения есенесъ институтъ, прѣдъ насъ е и докладътъ на този институтъ, докладъ, пълненъ съ документи, пълненъ съ подробности. Азъ съжалявамъ, че г. г. защитницитѣ на новата реформа не обърнаха внимание на този докладъ. Г. д-ръ Георгиевъ, ораторътъ на правителството, този, който първи прѣдрече прѣдлаганата днесъ реформа, спрѣ се на доста много мѣста изъ доклада, обаче на туй, на което трѣбваше да се спрѣ, на туй, което съставя ядката на въпроса, на туй, което е било прѣчка въ дѣйността на бившия и на досегашния комитетъ, на туй той не обърна внимание. Той направи като оня герой на Криловата басня, който видѣлъ мухата, обаче слона не забѣлѣжилъ. И дѣйствително, азъ не мога да се начудя какъ е възможно, при тѣзи факти, изнесени въ доклада, при тѣзи факти, които отъ никого не могатъ да се оспорятъ, защото сж официално документирани, какъ е възможно да се извади заключение, че досегашниятъ комитетъ ако не е отговорилъ на своята задача, то е затуй, защото неговиятъ съставъ е съставъ парламентаренъ, защото той се състои отъ 18 души народни прѣдставители.

Г-да! Ние знаемъ твърдѣ добръ мотивитѣ, по които дѣйствующиятъ още комитетъ се създаде; ние знаемъ твърдѣ добръ задачитѣ, които му се поставиха; ние знаемъ очакванията, които обществото възлагаше върху него. На

комитета се дадоха широки права, комитетътъ се постави на височината на едно върховно учрѣждение въ страната, обаче какво струватъ правата, дадени на книга, ако тѣ нѣматъ фактическата сила за прилагането имъ, ако институтътъ, който е надаренъ съ тѣзи права, нѣма да ги приложи въ живота? Опитаха се да кажатъ, че многобройността на членоветѣ въ комитета било прѣчка за дѣятелността на този комитетъ, че хора, събрани отъ различни партии, не можели лесно да се споразумѣятъ, че недостатъчно нѣкои работили, че за 4 мѣсеца 83 засѣдания не били достатъчни.

Д-ръ Х. Георгиевъ: Вие ка колко засѣдания бѣхте, г. Бозвелиевъ?

К. Бозвелиевъ: Ще Ви кажа. Всѣки пътъ, когато съмъ бивалъ тукъ, въ София, азъ съмъ билъ на засѣдание.

Д-ръ Х. Георгиевъ: Въ шестъ мѣсеца не Ви е имало четири мѣсеца.

К. Бозвелиевъ: Азъ бѣхъ боленъ, г. Георгиевъ, въ течение на два мѣсеца по 20 дена, така че не бѣхъ тогава и въ София. Колкото за туй, азъ мога да Ви отговоря, има и документи.

К. Лулчевъ: Той ще Ви отговори, но пазете се добръ той да не ви зададе нѣкой въпросъ, г. Георгиевъ, че ще се изчервите малко.

Д-ръ Х. Георгиевъ: Заповѣдайте, готовъ съмъ на всичко да отговоря.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Какво си ти?

К. Лулчевъ: И за тебе е сжщо.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Кажи! Какви сж тия подмѣтания? Пусналъ една брада и мисли, че е голѣмъ човѣкъ.

К. Лулчевъ: Ще чуешъ, и може би не само ще ги чуешъ, но ще ги изпитаешъ.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Ти си единъ голѣмъ безобразникъ. Прѣдизвиквамъ те да кажешъ каквото знаешъ.

К. Лулчевъ: Безобразникъ е този, който краде като тебе.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Ти си единъ безподобенъ мръсникъ.

К. Лулчевъ: Мръсникъ е тоя, който краде като тебе.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Кажи го.

К. Лулчевъ: Казвамъ го: крадешъ.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Какво?

К. Лулчевъ: Всичко, каквото ти падне.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Не те е срамъ, вагабонтинъ!

Н. Калчевъ: И ти крадешъ.

К. Лулчевъ: Искашъ ли още?

Д-ръ К. Провадалиевъ: Недѣй говори глупости, ами говори факти.

К. Лулчевъ: По-голѣмъ фактъ отъ този, че крадешъ, нѣма.

П. Вангеловъ: Много лесно е да се казва така.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Ти си единъ мерзавецъ и нищо повече.

К. Лулчевъ: Ще го чуете и вие.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Вагабонтинъ.

К. Лулчевъ: Вагабонтинъ е този, който краде.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Кажи го. Съгласенъ съмъ да кажешъ.

К. Лулчевъ: Като си съгласенъ, мълчи.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Мръсникъ.

К. Лулчевъ: Типове съ типове!

Прѣдседателъ: (Звъни) Стига, г-да.

К. Бозвелиевъ: Г-да! Не се явявамъ прѣдъ васъ като безусловенъ, като краенъ защитникъ на комитета. Азъ искамъ да разберете това.

Д-ръ К. Провадалиевъ: (Къмъ К. Лулчевъ) Келешъ! Баща му просѣкъ ходи изъ селата, а той общественъ дѣецъ!

К. Лулчевъ: По-добръ е да просишъ, отколкото да крадешъ.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Стига, чухме го, кажи нѣщо друго.

Прѣдседателъ: Въ интереса на работата, моля ви, спрете.

К. Бозвелиевъ: Г-да! Не съмъ азъ, който ще искамъ да защитавамъ днешния комитетъ безусловно.

Д-ръ К. Провадалиевъ: (Къмъ К. Лулчевъ) „Крадешъ“ — не те е срамъ!

К. Бозвелиевъ: Вие знаете твърдѣ добръ, че азъ напуснахъ този комитетъ. Защо го напуснахъ, това азъ изложихъ прѣдъ Народното събрание.

Отъ дѣсницата: Дезертирахте!

Н. Калчевъ: Боленъ влѣзе въ комитета, боленъ излѣзе. Все си боленъ.

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, г-да, оставете прѣкъсванията.

К. Бозвелиевъ: Напуснахъ комитета, г-да, за да протестирамъ, първо, противъ положението, въ което бѣ поставенъ той комитетъ, и второ, противъ ония работи, които захванаха да ставатъ въ него, ония влияния, които захванаха да се прокарватъ въ него. Така че това трѣбва да се запомни. Азъ не се явявамъ тукъ като безусловенъ защитникъ на комитета, не мога да кажа, че той винаги е билъ сполучливъ въ системата на своята дѣйностъ.

Всички знаятъ, че както въ печата, така и тукъ, така и тамъ, въ комитета, азъ съмъ сочилъ на недостатъците на системата по прѣхраната.

Но, г-да, когато критикуваме било системата, било състава, ние трѣбва да бждемъ справедливи. Недѣйте забравя комитетътъ въ какво положение се намири, какво положение завари, когато дойде на работа. Първата слабостъ, която парализира неговата дѣйностъ или която го направи безплоденъ по отношение на прѣхраната, то бѣше оная неизвѣстностъ, въ която се намираше комитетътъ за количеството на добититѣ храни. Той имаше само една таблица, дадена отъ Главната реквизиционна комисия, таблица, събирана по свѣдѣния, които ние знаемъ много добръ какъ се събиратъ, въ която, обаче, въ общи цифри се показваше резултатътъ отъ миналогодишната реколта, обаче у кого се намираха хранитѣ, кое стопанство колко храни притежаваше, това не бѣше извѣстно, за това комитетътъ нѣмаше никакви свѣдѣния. И казахъ, благодарение на това положение, дѣйността на комитета по отношение прѣхраната прѣдварително бѣше осѣдена на мжнотии, прѣдварително бѣше осѣдена на слабъ резултатъ. Комитетътъ обяви хранитѣ като държавна собственостъ и наложи възбрана върху тѣхъ. Но каква смисълъ има една възбрана върху произведения, които не се знаятъ у кого сж? Какво значение има възбраната върху едно стопанство, когато не можешъ да кажешъ дали въ това стопанство има достатъчно храна за изхранването му, дали има излишѣкъ или не? Описването на хранитѣ по стопанства не бѣше станало; това описване трѣбваше да прави комитетътъ, но, разбира се, той не можеше да чака да се извърши това прѣброяване, да се извърши това изчисление, и тогава да почне работа. По неволя, той трѣбваше да почне прѣди още хранитѣ да сж приведени въ извѣстностъ по стопанствата. Въ приетата система очевидни слабости имаше; очевидно бѣше, че ще се създаде конкуренция; че тази конкуренция ще повиши цѣнитѣ, това ще направи селнитѣ-производители да скриятъ отъ своитѣ храни, това бѣше очевидно, но какво можеше

да направи комитетътъ? Тая работа трѣбваше да бжде извършена много по-рано, прѣди идването на комитета; прѣброяването, привеждането въ извѣстностъ хранитѣ трѣбваше да стане още докато тѣ бѣха въ полето, на зелено, докато тѣ не можеха да се укрятъ. Това бѣше работа на бившия комитетъ. Върху тая главна задача на бившия комитетъ се обръщаше вниманието още миналата година прѣзъ мѣсецъ мартъ. Какво направи комитетътъ? Не направи нищо, защото за това имаме положителни свѣдѣния. На една подобна мѣрка за привеждане въ извѣстностъ хранитѣ прѣвъ се противопостави бившиятъ прѣдседателъ г. Костовъ. При думата „номуне“ той не е далъ да се говори даже по-нататѣкъ, а трѣбваше номуне да се направи, трѣбваше на всѣко село хранитѣ да се приведатъ въ извѣстностъ, да се види какво дава тая година реколтата, за да може по това да се провѣри дали е показано количеството на хранитѣ отъ разнитѣ стопани. Оставиха, значи, комитета въ едно положение, което по необходимостъ го правѣше безсиленъ. И въ комитета разчитаха твърдѣ много на свободното закупуване, на закупуването по нормиранитѣ цѣни отъ милитаризирани мелничари. Азъ нѣма да ви кажа аргументитѣ, които г. Буровъ каза тукъ, но тия аргументи въ очитѣ на болшинството и комитета имаха голѣма сила, и смѣтаха, че това е едно единствено срѣдство, къмъ което най-първо трѣбва да се прибѣгне. Дѣйствително, не бѣше изключена евентуалността за прибѣгане и къмъ принудително изземване. Това се прѣдвиждаше, обаче вие сами признавате, че комитетътъ, още въ началото на своята дѣйностъ, не можеше да прибѣгне къмъ една мѣрка, която е крута мѣрка, която може да доведе до нежелателни послѣдствия, каквито въ дѣйствителностъ имаме да чуемъ напоследѣкъ.

Та, г-да, вината на тая несполучлива система не е въ комитета толкова, колкото у онова положение, което бѣше създадено отъ бившия комитетъ, който нѣмаше прѣдвидливостъ, когато даже му се напомняше това, да вземе мѣрки, систематически да организира оная работа, която е най-важна въ дѣлото на народната прѣхрана. Бившиятъ комитетъ и по прѣхраната бѣше толкова непрѣдвидливъ, както по отношение на другитѣ артикули, които се внасяха отъ вънъ. Сегашниятъ комитетъ завари страната безъ соль, безъ газъ. Не бѣше ли длъжностъ на бившия комитетъ да направи нѣщо за това, когато знаеше, че въ страната всѣка година има единъ недостигъ отъ 60 милиона килограма соль?

Р. Козаровъ: Ти бѣше членъ въ него комитетъ, защо не работѣхте тогава, а сега осѣждашъ сѣщия комитетъ?

Н. Калчевъ: Боленъ бѣше.

Р. Козаровъ: Кажи какво сте работили тогава? Защо не сте приготвили тия нѣща?

К. Бозвелиевъ: Никакъвъ членъ не съмъ билъ на бившия комитетъ. Смисълъта на моитѣ думи е тази, че за чужди грѣхове не трѣбва да се обвинява сегашниятъ комитетъ и отъ несполучливостъ на неговата дѣйностъ не трѣбва да се вадѣ аргументъ, че съставътъ му е вината на тая несполучливостъ. — Но, г-да, като се говори за несполучлива система, азъ ви питамъ: съ реформата вие внасяте ли подобрение въ тая въпросъ? Тоя чиновнически институтъ, който вие установявате, вмѣсто парламентския институтъ, ще разрѣши ли въпроса сполучливо? Каква гаранция имате, че той ще избере по-сполучлива система? И най-послѣ въпросътъ за система ли е тукъ? Ние виждаме цѣлитъ новъ законопроектъ да се ограничава само съ състава на комитета, значи, всичко си остава въ старото положение. И ако е въпросъ за система, вие не си ли спомняте, че вие бѣхте, които отхвърлихте прѣдлаганитѣ на васъ системи ясни, категорични, точни, опрѣдѣлени? Не помните ли вие проекта на нашата група, която ви казваше, че трѣбва да се предвиди, да се опрѣдѣли изрично въ закона системата, по която ще става прѣхраната на населението?

Е. Петковъ: (Възразява нѣщо)

К. Бозвелиевъ: Г. Еню Петковъ! Вие на два пѣти излизахте тукъ, за да кажете, че системата, която е възприелъ сегашниятъ комитетъ, е система негодна.

Е. Петковъ: Вие избѣгахте и отъ сегашния, и отъ първия комитетъ. Щомъ видишъ сериозна работа, бѣгаешъ. Вие сте и тукъ такива, каквито сте и вънъ: само въ приказки се състои вашата работа.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

К. Бозвелиевъ: Вие излизате сега да казвате, че приетата отъ комитетата система е система негодна, че прѣхраната на населението може да става само по нарядъ. Азъ ви питамъ едно нѣщо: не бѣхте ли Вие, г. Петковъ, който въ в. „Народни права“ излѣзохте съ статия да казвате, че системата по нарядъ е фалирала система, . . .

Е. Петковъ: Да, да.

К. Бозвелиевъ: . . . че реквизицията не може да даде това, което търговцитѣ могатъ да дадатъ, че въ България, при дребното производство. . .

Е. Петковъ: Азъ го казахъ, но Вие не можете да го кажете, още повече, че Вие нѣмате право да приказвате, защото когато трѣбваше да работите, Вие не работихте. Въ това се състои вашата работа — да напишете единъ афишъ. Азъ се чудя какъ имате смѣлостта да излѣзете да говорите.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

К. Бозвелиевъ: Г. Петковъ! Не забравяйте какво сте писали и говорили. Вие бѣхте, който осѣдихте реквизиционната система, Вие бѣхте, който дадохте умъ, че трѣбва да се повѣри тази работа на търговцитѣ. И ще Ви припомня още едно обстоятелство, че Вашата статия съ удоволствие се прѣпечати отъ в. Миръ, който поддържаше и защитаваше сѣщата теза.

Прѣдседателътъ: (Звъни) Не е важно това. Говорете по чл. I.

К. Бозвелиевъ: Г. прѣдседателю! Азъ съмъ по чл. I — чиновнически ли институтъ или парламентаренъ институтъ да бѣде.

Прѣдседателътъ: Часътъ е 8, г-да! Ще трѣбва Народното събрание да рѣши да се продължи засѣданието.

Отъ лѣвицата: Утрѣ.

Отъ дѣсницата: Да се продължи.

Прѣдседателътъ: Които сѣ съгласни да се продължи засѣданието, . . .

Отъ дѣсницата: Докогато свърши г. Бозвелиевъ.

Прѣдседателътъ: . . . докато свърши г. Бозвелиевъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

К. Бозвелиевъ: Г. г. народни прѣдставители! 6-мѣсечната дѣйност на сегашния комитетъ не дава никакви аргументи за въ полза на прѣдлаганата реформа. Комитетътъ се създаде съ голѣми права, но на този комитетъ правителството сериозно не мислѣше да дава никакви улеснения. Фактитъ говорятъ, че отъ самото още начало до край всичко се е направило, за да бѣде комитетътъ компрометиранъ. И азъ си обяснявамъ защо правителството тогава се съгласи на тази реформа. Правителството направи това, за да удовлетвори едно обществено искане. Отъ всички страни бѣха се вдигнали викове противъ тогавашното положение; отъ всички страни хората искаха една по-голѣма гаранция въ уредбата на народната прѣхрана; отъ всички страни се сочеше, че институтътъ за народната прѣхрана трѣбва да бѣде единъ дѣйствително народенъ институтъ, единъ институтъ, въ който трѣбва да участвуватъ всички политически течения, за да има по-голѣма гаранция въ дѣлото на прѣхраната. На тѣзи викове именно правителството бѣше принудено да отстъпи. Но за менъ остана убѣждението, че тази отстъпка на правителството бѣше направена отъ нѣмай-каждъ и че то още тогава бѣше замислило да компрометира този институтъ, за да има основание слѣдъ това да излѣзе прѣдъ обществото и да каже: „Ето и този опитъ не сполучи“. И наистина, каква работа може да искате вие отъ едно укрѣпление, което ужъ по закона е върховно укрѣпление, на което трѣбва да се подчиняватъ всички власти, което може да конферира съ всички власти и да имъ заповѣдва, но на което не се даватъ никакви срѣдства или му се даватъ крайно недостатъчни срѣдства, за да може да дѣйствува и да прилага рѣшененията си? На народната прѣхрана вагони не се даватъ наврѣме; работници по гаритѣ не се даватъ; не само не се даватъ, но и тѣзи, които бѣха дадени на разположението на реквизиционнитѣ власти, се взеха, прибраха обратно: трѣбваше мѣ-

сецъ и повече да се води борба, да се настоява, за да може да се взематъ двѣ хиляди плѣнници отъ 60 хиляди, които България има. Шлепове за прѣнасянето храни по Дунава не даватъ. На милитаризирани мелничари не се позволява да ходятъ изъ по-голѣмата частъ на Севѣрна и Източна България, телеграфната имъ кореспонденция не се приема.

П. Лисевъ: Това знаемъ отъ доклада, кажи нѣщо ново.

К. Бозвелиевъ: Знаемъ много работи, но трѣбва да ги напомнимъ, за да видите дали има основание да се вадѣ заключение отъ досегашната дѣйност на комитетата, че съставътъ на комитетата е негоденъ. Тамъ е всичкиятъ въпросъ.

Прѣдседателътъ: Отклонявате се отъ прѣдмета. Това не е по § 1.

К. Бозвелиевъ: Г. прѣдседателю! Азъ Ви казахъ, че въпросътъ е, има ли оправдание сегашната система или не и върху този въпросъ ние трѣбва да обосновемъ своето мнѣние.

Д-ръ Н. Сакаровъ: И понеже нѣма, да докажемъ, че нѣма.

К. Бозвелиевъ: Ако комитетътъ бѣше подпомаганъ редовно, ако наистина той можеше да разполага съ фактически сѣли въ страната, можете ли вие да допуснете, г-да, че днешното положение щѣше да бѣде такова, каквото е сега? Страната изнемогваше за солъ и голѣмъ вѣкъ отъ всички страни бѣше за тоя артикулъ. Намъ ни съобщиха крайно печални сцени, сърцераздирателни; добитъкъ лудъ за солъ, хора безъ солъ си мѣсятъ хлѣба; избѣщо най-голѣмото незадоволство, което се чуваше въ България, то бѣше липсата на солъ. Азъ ви казахъ колко е била голѣма безгрижността на бившия комитетъ за доставката на този артикулъ — солта. Трѣбва да добавя и това, което виждате въ доклада, че въпрѣки мѣрцитѣ, които комитетътъ взе още при идването си, за доставянето на солъ, тѣзи мѣрки бѣха осуетени, благодарение на липсата на съдѣйствие отъ страна на правителството. Г-да, правителството отъ самото начало се постави въ разрѣзъ съ комитетата и първиятъ ударъ, който се нанесе на комитетата, бѣше отъ Министерството на финанситѣ. На 28 августъ комитетътъ постѣпва на работа и обявява износа запрѣтенъ; на 1 септемврий неговото запрѣщение се отмѣнява отъ Финансовото министерство. Въ течение на цѣль мѣсець това бѣше една непрѣкъсната борба между Финансовото министерство и комитетата. Разпоредби и отмѣнения на разгледби, заповѣди и контра-заповѣди. Управителитѣ на митницитѣ се поставиха въ чудо: отъ една страна, служебната дисциплина и, отъ друга страна, страхътъ отъ наказанието на закона — не знаеха кого да слушатъ. Това бѣше едно дискредитиране на комитетата, това бѣше едно дискредитиране на всички власти въ страната, това бѣше едно проявление на анархия въ страната. Е добръ, ако г. министрътъ на финанситѣ си позволи да се отнесе така безскрупулно къмъ комитетата, че дори си послужи съ една лъжа прѣдъ него, като каза въ официално писмо, че своитѣ разпоредби той ги основавалъ на нѣкакво министерско постановление, каквото още не е било издадено, каквото бѣше поведението на цѣлото правителство спрѣмо комитетата? Г. министръ-прѣдседателътъ, който вече нѣколко пѣти се похвали тукъ, че е билъ твърдъ много съдѣйствувалъ на комитетата, за когото и г. Зелковъ не забрави да каже похвални думи, въ сѣщата смисълъ г. министръ-прѣдседателътъ, казвамъ, цѣль мѣсець бѣше хладнокрѣвенъ зритель на тази борба между комитетата и между Министерството на финанситѣ. Цѣль мѣсець той не намѣри за нужно нито веднѣжъ да каже своята тежка дума прѣдъ своя колега, да му напомни, че това дѣйствие отъ страна на Финансовото министерство е дѣйствително незаконно, че то дискредитира и комитетата, и цѣлата властъ. Нѣщо повече. На 25-ия день отъ тази борба Министерскиятъ съвѣтъ взема постановление, съ което се солидаризира съ финансовия министръ. Наистина, подирѣ това постановление се корегира, но азъ ви питамъ: това особена заслуга ли е на г. министръ-прѣдседателя? Г. Зелковъ брави да каже, че това стана, когато въ комитетата се повдигна цѣля буря отъ негодувание и стана въпросъ за колективна оставка.

М. Зелковъ: Г. министръ-прѣдседателътъ не е билъ сезиранъ по-рано. — На г. министръ-прѣдседателя става извѣстно, че г. министръ Тончевъ е гравилъ тази

игра по-късно, и когато му става известно, тогава се взема второто постановление.

К. Бозвелиевъ: Можете ли да допуснете, г. Зелковъ, когато въ течение на 25 дена заповѣди и контра заповѣди се размишляват, официални писма се размишляват и всеки денъ прѣдседателятъ на комитета бѣше въ сношение съ г. министъръ-президента, че всички тѣзи работи не ги знаеше министъръ-президентътъ?

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Тогава нѣма нужда отъ комитета.

К. Бозвелиевъ: И какъ е възможно въ деня, когато се поставя въпросътъ въ Министерския съветъ, да не се поиска мнѣнието на комитета по този въпросъ? Това бѣше цѣла провокация. Публикува се въ печата обявление, че износъ може да става безъ разрѣшение на Централния комитетъ, въ това врѣме, когато Централниятъ комитетъ съ заповѣди, отъ строги по-строги, заплашва и чиновници и всички, които си позволяватъ да нарушаватъ запрѣщението за износъ. Азъ питамъ: това ли е благоволенieto на г. министъръ-прѣдседателя къмъ комитета, това ли е заслугата, която е принесълъ на комитета?

С. Дойчиновъ: Вѣрвате ли, че безъ него можехте да направите нѣщо? Нищо не можехте да направите, ако той не ви поддържаше.

Н. Начевъ: Г. г. Буровъ и Данаиловъ признаха неговото съдѣйствиe.

К. Бозвелиевъ: По-нататък! — Стана въпросъ за докарване на солъ. Тази бѣше една отъ най-главнитѣ грижи на комитета, защото комитетътъ добръ прѣцѣняваше голѣмата нужда отъ солъ въ страната. Вие знаете вече, че солъ се закупи още прѣзъ м. октомврий въ Германия въ достатъчно количество, че ние имаме обѣщанието на нашитѣ съюзници да бѣде солта експедирана въ най-скоро врѣме, да се улесни нейниятъ прѣвозъ, да се задоволи тази голѣма нужда въ страната. Обаче, отъ начало докрай, въ течение на нѣколко мѣсеца, ние се убѣдихме, че систематически спѣнки се правятъ отъ страна на нашитѣ съюзници, за да не се достави солъ въ страната. Защо го правѣха това? Личеше си, че имаше нѣкакви особени причини, и първата причина, може би, е тази, че още въ самото начало комитетътъ се постави нѣкакви въ разрѣзъ съ намѣренiята, съ дѣйствиата на нашитѣ съюзници по отношение на прѣхраната. Това, дѣто той забрани износа, това, дѣто той се взираше въ всички ония покупки, които съюзницитѣ правѣха у насъ, това, дѣто той се стараеше да измѣни оуи старо положение, при което нашитѣ съюзници бѣха свободни да изнасятъ, каквото си искатъ, всичко това не се харесваше, естествено, на тѣхъ. Отъ друга страна, нашето правителство толкова благоволише къмъ съюзницитѣ сир. толкозъ бѣше щедро къмъ тѣхъ, че обѣщаваше всичко, и излизаше, че само комитетътъ се поставя въ разрѣзъ съ тия обѣщания. Нѣма нужда да ви казвамъ за онова обѣщание на генералъ Тантилова за 300 милиона килограма храни, когато въ страната имаше дефицитъ, нѣма нужда да ви казвамъ за онѣзи 3 милиона килограма вѣлна, които г. военниятъ министъръ до послѣдно врѣме настояваше да имъ се дадатъ, при всичко, че вѣлна въ страната нѣмаше. Всички тия обѣщания внесоха неприязнь, създадоха у нашитѣ съюзници настроение, неприязнено къмъ комитета. У тѣхъ се закрѣпихе убѣждението, че ние имаме тия артикули, че правителството ги обещава, но че комитетътъ не ги дава по нѣкои свои съображения. Дори инсинуации се пуснаха, че комитетътъ е русофилски и ще прѣчи на съюза. Г-да! Комитетътъ даде достатъчно доказателства за това, че той желае едно лоялно и приятелско споразумение съ нашитѣ съюзници. Комитетътъ не можеше да не съзнава, че дѣлото на нашитѣ съюзници е вече общо съ нашето, че тѣхната съдба е свързана съ нашата, но, разбира се, той не можеше да допусне, щото нашата страна да бѣде изложена на страдания, да се лиши отъ това, което ѝ е необходимо, като допусне износа на нѣща, които сж въ ограниченъ размѣръ у насъ и не стигатъ за мѣстната прѣхрана. И ето той се намѣри прѣдъ такова едно положение: бившиятъ комитетъ сключилъ съ Einkaufsgesellschaft единъ договоръ, по който това дружество можеше да изнася храни въ неограничени размѣри. Бившиятъ комитетъ далъ разрѣшение за износъ на вѣлна, далъ разрѣшение за износъ на сума други артикули. Права придобити, въ извѣстна смисълъ, имаше вече за нашитѣ съюзници. Комитетътъ смѣтна, че въ интереса на страната е да се дойде до едно споразумѣние съ тѣхъ

и, както знаете, въ редица конференции, въ редица общи заседания туй споразумѣние стана, опрѣдѣлиха се артикулитѣ, които можемъ да имъ дадемъ, както и количеството на тия артикули, опрѣдѣлиха се и артикулитѣ, които тѣ могатъ да дадатъ и количествата, въ които могатъ да ни ги дадатъ. Всичко това ние смѣтнахме, че се свърши по единъ крайно благоприятенъ, крайно добъръ начинъ и за насъ, и за тѣхъ. Обаче когато ние се опитахме да искаме или да донесемъ артикулитѣ които ни се обѣщаха, ние видѣхме, че договоритѣ въ това отношение нѣматъ сила, че договоритѣ иматъ твърдѣ малко значение за нашитѣ съюзници. И така, въпросътъ бѣше за едно коректно, за едно лоялно отношение. По отношение на солта ние бѣхме просто скандализирани отъ тия редъ прѣпѣтствия, които се направиха, за да се забави внасянето на това голѣмо количество солъ, което щѣше да удовлетвори нуждитѣ на страната, което щѣше да уталожить незадоволството. За тия работи ние докладвахме постоянно на г. министъръ-прѣдседателя, той знаеше това, той знаеше къмъ каква катастрофа даже отиваше страната при липсата на солъ, на тоя артикулъ отъ първа необходимостъ, той знаеше това и обѣщаваше да чупи всичко, обаче и отъ тия обѣщания нищо не излѣзе. И азъ се питамъ: какъ е възможно прѣдставителътъ на едно правителство, прѣдседателятъ на правителството да не обръща внимание на тоя толкова важенъ въпросъ и да се погрижи да го уреди? Повече отъ това, кѣто правѣше комитетътъ, не можеше да направи. Той протестираше, той настояваше, той се моли прѣдъ прѣдставителитѣ на съюзнитѣ държави, но на неговитѣ молби въ най-добрия случай само обѣщания се даваха, а резултати никакви.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тѣ сж имали здрава опора.

К. Бозвелиевъ: Тукъ вече, г-да, въпросътъ излизаше отъ компетенцията на комитета, защото ставаше въпросъ за отношенията на двѣ държави, на двѣ правителства, това е въпросъ на дипломация, това е въпросъ на политика, и този въпросъ трѣбваше да бѣде уреденъ не отъ комитета, а отъ правителството. Правителството не го уреди. Щомъ това е тѣй, азъ се питамъ: виновтенъ ли е комитетътъ за това, че нѣма солъ въ страната? Ами сжщото е съ въпроса за газъта. Вие чухте тукъ и сте чели въ доклада, че е имало специаленъ договоръ, подписанъ отъ прѣдставителитѣ на 4-тѣ съюзни държави, какво половината отъ газъта, която се намѣри въ Кюстенджа, трѣбва да се даде на България, че всѣки мѣсецъ трѣбва да идватъ 2.500 тона. Е добръ, въ течение на два мѣсеца отъ деня на договора идватъ само 800 тона вмѣсто уговоренитѣ 5.000 и германскитѣ власти си позволили да продадатъ на нѣкои спекуланти въ Кюстенджа дѣла на България. За туй сжщо така правителството имаше свѣдения, но то нищо не направи. И азъ се питамъ: при тази липса на съдѣйствиe отъ страна на правителството, кой е кривъ, че страната изнемогва за газъ, за солъ и за редица други артикули?

По въпроса за износа, сжщо така комитетътъ се оказва безсиленъ да ограничи свършено тѣзи износъ, затуй защото фактически силата не бѣше въ неговитѣ рѣци, затуй защото нито на желѣзницитѣ бѣше господаръ, нито на водната линия по Дунава, слѣдъ отварянето на Дунава. Въ страната закупванията ставаша въ заплашителни размѣри. Телеграми отъ окръжни управители, телеграми отъ околийски началници, телеграми отъ мѣстни комитети пристигаха една слѣдъ друга въ комитета, че германцитѣ за купуватъ голѣми количества едъръ добитѣкъ, че даватъ нечувани цѣни, по 1.000—1.500 л. за глава, че страната рискува да остане безъ добитѣкъ дори за прѣвозъ на реквизиранитѣ храни. Министерството на земледѣлнето отъ друга страна пише писмо, съ което казва: „Заплашено е бъдещето стопанство на България“. Всичко това какво говори? Говори за безсилието на комитета да се справи съ дѣйствиата на нашитѣ съюзници.

(Прѣдседателското мѣсто заема изново подпрѣдседателъ д-ръ И. Момчиловъ)

Взеха се извѣстни мѣрки да се не позволява продажбата при извѣстни условия, интисапскитѣ управления да не издаватъ билети за продажба на добитѣкъ безъ разрѣшение на комитета и т. н. Хсрата, обаче, не питатъ нито за интисапски удостовѣрения, нито за медицински удостовѣрения, а даватъ добитѣка, взематъ паритѣ и свършена работа, затуй защото сж убѣдени, че правителството гледа на тѣхъ съ крайно благоволение, че то съ тѣхъ политика не прави, че тѣ могатъ да се разпоредятъ въ тази страна, както въ своя.

С. Дойчиновъ: Ама туй не е по чл. 1.

А. Ляпчевъ: Това е по въпроса за прѣхраната на населението, г. Дойчиновъ.

С. Дойчиновъ: Всѣко нѣщо има своята граница.

К. Лулчевъ: Вѣрно е, че всѣко нѣщо има своята граница, но има работи безъ граница.

С. Дойчиновъ: Аслж една опозиция безъ граници, както казватъ; и право си е.

Н. Начевъ: Кой какъвто дертъ има, да го каже.

К. Бозвелиевъ: Г-да! Азъ нѣмамъ намѣрение да говоря много и бихъ желалъ да ме не прѣкъсватъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви, оставете оратора спокоенъ. По-бърже ще свърши.

С. Дойчиновъ: Г. прѣдседателъ да го покани да говори по прѣдмета.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Доста активенъ е г. Дойчиновъ тази вечеръ.

С. Дойчиновъ: Ама останахме 10 души само.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ние слушаме и нашитѣ приятели, и вашитѣ.

К. Бозвелиевъ: Г-да! Цѣлата дѣйност на сегашния комитетъ бѣ една непрѣкъсната верига отъ постоянни борби, и борби, за крайно съжаление, съ властитѣ на страната, съ органитѣ на властта, съ военнитѣ най-напрѣдъ, които погледнаха крайно недовѣрчиво на комитета, които разпространяваха и разпространяватъ всевъзможни слухове и сега, които подбиватъ авторитета му на всѣка стѣпка, които най-напрѣдъ мълчаливо му обявиха бойкотъ, като го лишиха отъ всички ония срѣдства, съ които можеше да разполага, или като му отпушаха тѣзи срѣдства крайно недостатъчно, а сетнѣ съ Финансовото министерство, както и съ Военното министерство, което — вие знаете — по историята на Фратеровата афера взе страната на гая фирма, въпрѣки явната пакостъ, която тая фирма нанасяше на нашата страна. Трѣбваше съ особена настойчивостъ комитетътъ да иска унищожението на единъ нарушенъ вече нѣколко гъти отъ самата фирма договоръ. И ние бѣхме свидѣтели на това скандалозно положение, че еднѣжъ обявенъ за унищоженъ този контрактъ, слѣдъ два дена се възстановяваше неговата сила. Г-да! Всичко това идѣше, както казахъ, да подбие авторитета на комитета не само прѣдъ вътрѣшния свѣтъ, но и прѣдъ нашитѣ съюзници. Защото когато Финансовото министерство, когато Военното министерство, когато органитѣ на нашето собствено правителство не даватъ значение на разпоредбитѣ на комитета и ги нарушаватъ, нашитѣ съюзници смѣтнаха, че могатъ да си вършатъ своето дѣло мимо разпоредбитѣ на комитета.

Г-да! Отъ всичко това, на което съмъ билъ свидѣтель прѣзъ тия нѣколко мѣсеца въ Комитета за обществената прѣдвидливостъ, азъ изнесохъ убѣждението, че правителството не е имало искрено и сериозно намѣрение да подпомага тоя комитетъ, за да може той да даде на страната всичко онова, което се очакваше отъ него и което трѣбваше да даде.

Н. Начевъ: Правителството е искало да изгладни България, споредъ Васъ, г. Бозвелиевъ.

К. Бозвелиевъ: Правителството направи отстъпка прѣди шестъ мѣсеца на общественото мнѣние, направи я съ очевидната мисль да се компрометира това дѣло, за да може въ скоро врѣме да се освободи отъ комитета. И ние само така можемъ да си обяснимъ внесения законопроектъ отъ правителството, съ който, вмѣсто парламентарния институтъ, който въ много отношения се оказа непригоденъ въ ржцѣтъ на правителството, се създава единъ институтъ чиновнически, за да бжде той кулантенъ проводникъ на всички ония одѣлки, които тъй много изобилствуватъ въ момента, който прѣживяваме днесъ. Истина е, че правителството можеше и въ бившия комитетъ, при извѣстни обстоятелства, да прокарава нѣкои свои искания. Правителството бѣше се погрижило въ самото начало да си осигури едно абсолютнo болшинство въ срѣдата на комитета, и ние имаме случая да видимъ прокарани редъ искания на правителството. И азъ имамъ прискърбието да констатирамъ, че правителството си позволи да изнуди съвѣстата

на членове на комитета по нѣколко въпроса. Единиятъ отъ тѣзи въпроси е въпросътъ за износа на птицитѣ, другиятъ въпросъ е въпросътъ за прѣнормиране цѣната на захарта. Това бѣха нѣща, които дадохъ да се разбере, че комитетътъ можеше да стане органъ, проводникъ на влияния отъ страна на правителството, и не за нѣкаква голѣма обществена политика и за нѣкакви голѣми обществени задачи, а, за съжаление, за задоволяване интереса на отдѣлни личности. Това бѣ, което ме накара да напусна комитета, това бѣ, което правѣше невъзможно моето оставане тамъ. Докато комитетътъ се борѣше, докато той протестирише, докато той се противопоставяше на тѣзи противозаконни поплзновения отъ страна на властитѣ, догава комитетътъ прѣдставляваше единъ борчески институтъ, въ който човѣкъ можеше да остане докрай. Но отъ деня, когато комитетътъ захвана да се поддава на тѣзи влияния, азъ разбрахъ, че мѣсто стоене тамъ не трѣбва да продължава.

Дълженъ съмъ двѣ думи да кажа за нѣкои отъ тѣзи работи. Вамъ е извѣстенъ въпросътъ за износа на птицитѣ. Въ комитета отъ шестъ мѣсеца насамъ редица заявления сж постѣпвали, за да искатъ разрѣшение за износъ на всевъзможни съѣстни прѣдмети, между които и птици. Явиха се нѣкакви прѣдставители на градскитѣ съвѣти въ Берлинъ, въ Виена, въ Фиуме, въ Буда-Пеща, въ Мюнхенъ, търговци хора, които заявяватъ, че сж прѣдставители на тѣзи съвѣти и искатъ да изнесатъ отъ страната грамадно количество птици — по 50, 100, 200 хиляди птици. Комитетътъ смѣтна, че такива разрѣшения не може да се дадатъ, защото съ това би се оголила страната отъ тоя важенъ артикулъ, какъвто е месото, и всички тѣзи заявления бѣха оставени безъ послѣдствие. Но напослѣдъкъ явява се пакъ единъ отъ тѣхъ — нѣкакъвъ прѣдставителъ на Мюнхенския градски съвѣтъ, но явява се вече съ прѣпорѣка отъ министъръ-прѣдседателя и иска наново да му се даде това разрѣшение. Г. министъръ-прѣдседателътъ съобщава, че имало министерско постановление, съ което било позволено да се изнесатъ 50.000 гъски отъ тоя прѣдставителъ на Мюнхенския градски съвѣтъ, че 5.000 отъ тия гъски той билъ вече изнесълъ, но че не можалъ да използва разрѣшението за останалото количество, и ето, Министерскиятъ съвѣтъ на нова смѣтка подновилъ своето постановление, и затуй трѣбвало комитетътъ да разрѣши износа. Г-да! Прѣди всичко правѣше впечатление, че при съществуването на специаленъ законъ, който изрично казва, че износътъ се урежда отъ Централния комитетъ, министерството подновило своето постановление безъ да вземе мнѣнието на комитета, и понеже подновило своето постановление, и понеже министъръ-прѣдседателътъ далъ дума, ангажиралъ се, че ще разрѣши този износъ, комитетътъ непременно трѣбвало да се подчини. Въ комитета това искане се посрѣщна крайно неблагоприятно. (Скарвана между М. Зелковъ и С. Лилковъ)

С. Лилковъ: (Къмъ М. Зелковъ) Срамътъ е, защото сте подписали доклада и изопачавате истината!

М. Зелковъ: Това, което казвамъ, е истина.

С. Лилковъ: Искашъ да се подмазвашъ, за да изменишъ онова, което си казалъ.

М. Зелковъ: Азъ да съмъ се подмазвалъ! Доленъ типъ е онзи, който казва, че съмъ искалъ да се подмазна.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да!

К. Бозвелиевъ: Почти всички членове на комитета погледнаха съ лошо око на това искане. Всички казахме, че този износъ е въ врѣда на страната, че не бива да се позволява. Но понеже г. министъръ-президентътъ иска, понеже далъ дума, ангажиралъ се, не бивало да се излага неговиятъ престижъ, неговата личностъ, и ето г. г. членове, болшинството, по тоя единственъ мотивъ вдигнаха ржка и разрѣшиха това искане. Имаше и други искания за износъ, които сжщо така бѣха по-рано отхвърлени отъ комитета, но които, отишли до г. министъръ-прѣдседателя, бидоха разрѣшени чрезъ една записка до комитета. Г-да! Явно ставаше, че този начинъ на дѣйстване води къмъ едно положение, което почти прави комитета излишенъ. Ако по такива въпроси, които засѣгатъ износа, министърътъ може да ангажира своитѣ хора въ комитета, като имъ каже: „Азъ съмъ се ангажиралъ вече, вие трѣбва това да го разрѣшите“, и ако по този начинъ може да се рѣшаватъ въпроси за износъ, съществуването на комитета ставаше излишно. Той се обръщаше въ едно бюро, чиято задача е

само да зарегистрира извършени работи от министерството. Неговото положение ставаше даже по-унизително от положението на едно чисто съвещателно тяло, на което, във всеки случай, трябваше да се чуе мнението, преди да се ангажира правителството, а тук правителството се ангажира преди още да е чуло мнението на комитетата, съ утвърдеността, че то ще може да наложи това.

Не по-другояче стоеше работата и с цъната на захарта. По този въпрос, г-да, комитетът беше особено внимателен и с особено старание изучи въпроса. На два пъти се внася на доклад този въпрос. Първият път се съзна от всички, че понеже се касае до едни въпроси от специален характер, до едни искания, които могат само от специалисти да се оценят, необходимо е да бъде възложена работата на една комисия от специалисти. Г. г. фабрикантите на четирите захарни фабрики в България, по искането на комитетата, бяха представили едно изложение, за да кажат мнението си върху цъната на захарта, която трябва да бъде тази година поставена. Тези изложения, правени по един и същи калъп и след очевидно споразумение помежду им, водеха към едно и също заключение, че тази година, поради ред причини, цъната на захарта трябва да бъде повече от двойно по-голяма спрямо миналогодишната. Така, напр., Софийската захарна фабрика, като тръгваше от това положение, че миналата година, при нормирана цъна 1.40 л., претърпяла загуба от 60.000 л., казваше, че тази година, първо, затова, че цвеклото расло при неблагоприятни климатически условия, второ, затова, че в военно време прибирането на цвеклото и пренасянето му до гарит не ставало бързо, ще се яви една загуба в рандемана, въдбавя на захарността с няколко пункта по-долу — най-малко с 2—3 пункта — и че само от тая страна, само от този по-малък добив на захарта ще има една загуба за софийската фабрика от 1.500.000 л.; друг милион загуба представиха за същата фабрика от поскупването на материала за фабриката на захарта, от поскупването на работната сила, от поскупване на въглищата и т. н. Така щото, само за софийската фабрика изкарвах една загуба от 2.500.000 л., на едно производство от 1.700.000 кгр., сир. 1.50 л. загуба на всяко кило, сравнително с миналогодишната цъна. Следователно, към миналогодишната цъна трябвало да се прибави 1.50 л., за да се добие костуемата цъна на тая захар; към тая костуема цъна трябвало да се прибави, първо, за печалба тази година и нщо за покриване загубата на миналогодишната реколта. Г-да! Въпросът се подложи, както казах, на изучаване от комисия от специалисти. Комисията установи, преди всичко, че за да може да дойде до един резултат, трябва да вземе за обект на своето изучаване една от тези фабрики. Взема се Софийската захарна фабрика. Не беше възможно да се правят изучавания във всички фабрики, от една страна, а от друга страна, всички в комитетата взприеха мнението, че софийската фабрика, която държи срдно мство между другите фабрики, може да се вземе като фабрика тип и цъната на нейната захар винаги е била удовлетворителна, казват, и за захарта на другите фабрики. Наистина, за горноорховската фабрика се казваше, че нейното цвекло винаги давало 1—2 пункта по-малко рандеман, обаче като е фабрика с по-голямо производство, разносът ѝ ългат на по-голямо количество захар и, следователно, по-евтино костува, и от там се компенсира.

П. Лисев: Въ всеки случай, висока цъна дадох на захарта.

К. Бозвелиев: Тъй щото софийската фабрика беше избрана като обект за изучаването, което комисията имаше да направи. Комисията отиде въ фабриката, взе проби от цвеклото, според показанията на фабрикантите и от трите разни купове цвекло, докарани въ разни времена, значи, при нееднакво състояние; понеже се говореше, че онова цвекло, което е по-рано докарано, е захванало да гние, комисията взема проби от трите тези различни купове цвекло. Второ, комисията провери, че до нея дата софийската фабрика за 19 дена беше изработила 7.300.000 килограма цвекло и беше добила 808.000 кгр. захар, следователно, действителен фабричен рандеман беше получила 11.02, сир. от 100 кгр. цвекло добива 11 кгр. захар. Комисията поиска да прегледа тефтерите, смътките на фабриката. Понеже фабриките показвах миналогодишното си положение, сир., че миналата година, при цъна на захарта 1.40 л., сж имали загуба, комисията искаше да провери най-напред това. Трябва да ви кажа, че въ управлението на Софийската захарна фабрика комисията срещна преди всичко твърди големи спънки, отказаха да

и съдѣйствуватъ, да ѝ дадатъ свѣтитѣ тефтери, казваха, че били пратени въ Брюкселъ; сетнѣ, при явната тази лъжа, която се виждаше, бѣха принудени да ни покажатъ баланса си за реколтата отъ 1914/15 г. и смѣтката на печалбитѣ и загубитѣ. Отъ свѣдѣнията, които комисията взема отъ тамъ, отъ опититѣ, които тя направи чрезъ анализа на взетитѣ проби — отъ всичко това комисията дойде до слѣднитѣ заключения. Софийската захарна фабрика купува 17 милиона килограма цвекло; комисията вади отъ него 10% фира, за изгубеното цвекло по гаритѣ и пр.; отъ 15.300.000 кгр. цвекло при получения рандеманъ комисията намираще, че ще се добиятъ 1.630.000 кгр. захаръ. Минава къмъ разходитѣ, и ето какво намира. Софийската захарна фабрика ще употреби 12.000 тона въглища; цънитѣ сж извънни, прѣвзотѣ е извъстенъ — опрѣдѣлени сж точно споредъ такситѣ, които се плащатъ. Работна рѣжа: споредъ раздавателнитѣ списъци, работятъ 825 работници въ пълненъ съставъ, при пълна работа; комисията намира срдна цъна на заплатитѣ 3.50 л., защото има 200 жени, които работятъ съ по 2 л., има работници, които работятъ съ 3—3.50 л., има плѣнници, които работятъ съ 4 л., и комисията намѣри, че срдна цъна 3.50 л. е напълно удовлетворителна; комисията смѣтна, че 90 дена ще отидатъ за изработване на 15 милиона килограма цвекло, и за 90 дена прѣдвижда заплатата на този персоналъ, която възлиза на 200 и толкова хиляди лева. Тѣ сж двѣ главни пера — въглищата и работната рѣжа. Освѣнъ това, комисията прѣдвидѣ 120.000 л. за постояненъ редовенъ персоналъ и 50.000 л. непрѣдвидени. Комисията прѣдвидѣ 48.000 л. за поддръжане на инсталациитѣ. Понеже комисията нѣмаше възможностъ да види точно всичкитѣ нѣмъ разходи за миналата година, защото отказаха да ни ги дадатъ, а въ баланса на фабриката, миналогодишниятъ, не видѣхме никакво перо за амортизация, комисията прѣдвидѣ само 150.000 л. амортизация за тази година. Прѣдвидѣ се и 5% дивидендъ. По този начинъ комисията дойде до заключение, че цъната на захарта тази година трябва да бъде 1.52 л.

Г. Кирковъ: Фабричната цъна.

К. Бозвелиевъ: En gros. — Ще ви кажа и друго нщо. Преди комисията да внесе смѣтката си въ отдѣла, тя направи едно нщо, за да бъде сигурна, че не прави грѣшка: отиде in согроге въ фабриката, представи смѣтката си на г. г. фабрикантите и имъ каза: „Ето нашата смѣтка за тазогодишното производство, прѣгледайте я и вижте има ли грѣшка нѣкъдѣ да сме пропуснали нщо, да сме прѣдвидѣли повече или по-малко — кажете си мнението“. Прѣгледана тази смѣтка и направиха нѣкакви бѣлѣжки. Първата бѣлѣжка направиха върху това, че лихвата на облигационния заемъ отъ 1 милионъ лева за тукашната фабрика не била 4½%, а 5%. Добре, казахме. Втората бѣлѣжка беше, че лихвата на банковия заемъ, който възлиза на 1 милионъ и 200 хиляди лева, не е била 6%, както прѣдвижда комисията, а била 7½%. Прѣдставиха документи, книжа, рѣписки и ние поправихме цифрата. По-нататъкъ никакви други възражения не направиха. Общо за смѣтката, добра ли е, върна ли е, се отказаха да кажатъ да или не, под прѣдлогъ, че нѣматъ мандатъ да даватъ подобни декларации. Свърши се работата съ това. Смѣтката беше внесена въ отдѣла, където между членоветѣ му станаха дебати, направиха се възражения, че 100 хиляди лева амортизация е малко, че при единъ инвентаръ отъ 4 милиона и 800 хиляди лева трябва да се прѣвиди минимумъ 5% амортизация. Направи се и тази поправка. Второто възражение бѣ, че 5% дивидендъ е малко. Комисията, за да постави този дивидендъ, имаше прѣдъ видъ, че капиталътъ на фабриката е банковъ, който се пласира обикновено съ 2, 3, 4% лихви, че 5% дивидендъ е достатъченъ, още повече, че тази година нѣма никакъвъ рискъ, понеже захарта се ангажира отъ държавата още на часа. Но въ отдѣла се намѣри, че този дивидендъ е малък и се спрѣхме на дивидендъ отъ 12%. Смѣтката, съ всичко това, съ тези корекции, възлѣзе на 1.77 л. килограмътъ. Трябва да ви кажа още, че рандеманътъ, установенъ отъ комисията, отдѣлтѣ смѣтна за добръ да го намали съ 0.17 л. — отъ 1.067 л. на 1.050 л. По този начинъ, отъ 1.633.000 кгр. захаръ, производството се намали на 1.505.000 кгр. и смѣтката тогава излѣзе 1.77 л. кгр. Турпсе крѣгло 1.80 л., защото имаме рѣшение 2 ст. да се плащатъ на всѣки килограмъ захаръ за образуваната на единъ фондъ, съ който да се обезщетятъ производителитѣ на цвекло въ Дунавската област, която поради военнитѣ дѣйствия остана неизползвана. Тъй че цъната се постави 1.80 л. Въ пленума, обаче, станаха прѣрекания — имаше мнѣние да не бъде 1.80 л., а 1.90 л.; поради това плену-

мът при срѣдната цифра 185 л. Респективно за захаръ на квадратчета 195 л., защото цѣната 175 л. бѣше за захаръ на пѣсъкъ и безъ амбалажа, който се плащаше отъ консоматоритѣ. Свърши се въпросътъ. Цѣлиятъ комитетъ, слѣдъ дебатитѣ върху дивидендитѣ, върху амортизацията, възприе срѣщу 3 гласа оппозиция цѣнитѣ 185 л. и 195 л. и се забѣлѣваше, че всички въ комитета сѣ доволни отъ тѣзи цѣни. Имаше даже хора отъ правителството, отъ болшинството, които благодариха на комисията, че старателно е изучила въпроса и не е оставила комитета да се подхлъзне, да даде нѣколко милиона повече. Защото когато се четѣха изложенията на фабрикантитѣ, мнозина отъ комитетѣ мислѣха, че цѣната не може да бѣде по-малка отъ 240 л. или 250 л. Комитетитѣ установи тази цѣна и взе рѣшение по-скоро да се приложи рѣшението му, защото отъ всѣкъждѣ идѣха викове и при това бѣше твърдѣ късно. Туй бѣше на 1 януарий т. г. Но измина се извѣстно врѣме, рѣшението не се прилага. Какъ стана това? Г. министъръ-прѣдседателъ, при когото сѣ отишли фабрикантитѣ, спира изпълнението на рѣшението и слѣдъ това на 20 януарий пише писмо, въ което жани комитетитѣ наново да се занимае съ прѣнормирането на цѣнитѣ. Прѣдседателъ г. д-ръ Нейовъ, като знаеше какъ е текла работата, като знаеше колко изучавания сѣ направени и че всички обстоятелства сѣ вземени подъ внимание, смѣтналъ, че не е право да сезира наново комитетѣ съ подобно изучаване на въпроса и затова отицѣлъ лично приг. министъръ-прѣдседателя. Министъръ-прѣдседателъ, обаче, му казва: „Вие сте взели едно рѣшение, но това рѣшение е повече теоритическо; вие трѣбва да гледате на работитѣ практически, а погледнете цѣната на захаръта въ странство; я вижте другитѣ прѣдмети колко сѣ поскъпнѣли — 4—5 пѣти. Какъ може да имате захаръ на такава цѣна? Вие ще трѣбва да прибавите още по 30—40 ст., иначе ще отговаряте“.

Г. прѣдседателъ съ тия мотиви внесе отново въпроса въ комитета за прѣрѣшаване на взетото рѣшение. Г-да! Оставямъ настрана въпроса, че това е едно посѣтателство върху правата на комитета, като едно окончателно рѣшение, по закона неподлѣжашо на отмиѣнение, бива спирано по този начинъ. Но самитѣ аргументи, които г. министъръ-прѣдседателъ изтъкна, бѣха аргументи несъстоятелни. Отдѣ нажждѣ комитетитѣ трѣбваше да държи смѣтка за цѣнитѣ въ странство? Ние нито знаемъ услѣжията, при които става производството въ странство, нито сме длѣжни да държимъ смѣтка за тия цѣни, или, ако сме длѣжни, то е да вземемъ прѣдъ видъ цѣната на мѣстната консомация. Наистина, намъ ни сочеа единъ пазарлъкъ, инсцениранъ съ Zuckel-Central за смѣтка на комитета, безъ комитетитѣ да бѣше взелъ рѣшение за това за 1.000—2.000 вагона по 250 л. килограма. Това стана тъкмо въ туй врѣме, когато караха комитета да прѣрѣшаваше своето рѣшение. Но намъ ни бѣше извѣстно положително отъ вѣстниците и списанията, че въ Австрия има двѣ цѣни на захаръта: една цѣна за мѣстната консомация и друга за експорта, че цѣната на мѣстната консомация не е 250 л., а 120 кроони или 105 л. наши пари, и че ако трѣбваше да вземемъ прѣдъ видъ нѣкоя цѣна отъ вънъ, трѣбваше да вземемъ цѣната на мѣстната консомация, а не на експортната, която винаги е спекулативна, която се прави за смѣтка на консоматоритѣ въ чуждитѣ държави. Тѣй че и двата тѣзи аргументи бѣха несъстоятелни.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Разбира се. Освѣнъ това има двойна цѣна: една за вжтрѣ въ страната и друга за вънъ.

К. Бозвелиевъ: Това искамъ да кажа и азъ.

Но изтъкна се другъ единъ аргументъ: били сме длѣжни да подпомагаме мѣстната индустрия, били сме длѣжни да я насърчаваме; това влизало въ задатитѣ на комитета, и въ неговитѣ длѣжности. Г-да! Комитетитѣ при първото си рѣшение не е ималъ на ума си да съсинова мѣстната индустрия, напротивъ, той даваше на индустриалцитѣ една печалба твърдѣ достатъчна, една печалба, която за софийската фабрика не възлизаше на по-малко отъ 350 хиляди лева и която за цѣла България на 10 милиона килограма производство — можете да смѣтнете това — възлиза на петъ пѣти по-голъма сума. Така че туй рѣшение на комитета не противорѣчеше ни най-малко на тази задача, на тази цѣль. Но въпросътъ бѣше: бива ли да даваме милиони съвсѣмъ незаслужено за смѣтка на населението?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Анджакъ сегѣ се даватъ — такова е врѣмето.

К. Бозвелиевъ: Кѣмъ това изтъкна се и този аргументъ, че цѣнитѣ на всички други артикули сѣ били нѣколко пѣти повишени. Е добръ, цѣната на захаръта, въ сравне-

ние съ онази прѣди войната, която бѣше 86 ст. килограмътъ en gros, сега е повишена 1½ пѣти, увеличена е съ 150%.

Д-ръ Н. Сакаровъ: 200% е повишена.

К. Бозвелиевъ: И 200%. — Сетнѣ има една разлика въ производството на другитѣ артикули и производството на захаръта. Когато се назначи комисията да опрѣдѣля цѣната, тази комисия не бѣше натоварена да гледа цѣната на другитѣ продукти, а бѣше натоварена да види цѣната на ония елементи, които влизатъ въ производството на захаръта и по тѣхъ да опрѣдѣли цѣната на захаръта. Цѣната на захаръта е, както ви казахъ, 150% по-голъма, отколкото въ нормално врѣме. Е добръ, главнитѣ разходи, които влизатъ въ производството, бѣха: покупката на цвеклото, работнитѣ рѣцѣ и вжглищата.

Г. Кирковъ: Въ тѣхъ нѣма никакви измѣнения.

К. Бозвелиевъ: Женитѣ, които едно врѣме сѣ работили за 1 л. или 150 л., сега работятъ за 2 л. Колко е повишението? — 40—50%; работницитѣ, които сѣ работили за 250 л., сега работятъ за 3 л. Колко е повишението? Какъ можемъ ние при туй слабо повишение да дадемъ нѣколко пѣти по-голъмо повишение на цѣната на захаръта? Отъ друга страна цѣната на вжглищата бѣше сѣщо така установена по това, което е платено. Сетнѣ, цѣната на цвеклото бѣше контракувана една година по-рано съ производителитѣ, и ако г. г. фабрикантитѣ бѣха продали и по 10 л. захаръта, тѣ нѣмаше да дадатъ нито стотинка повече на селанитѣ-цвеклопроизводители, защото, както казахъ, цвеклото се плащаше по контрактъ. А пѣкъ онѣзи сурови фабрики и химикали, които влизатъ въ производството на захаръта, бидоха оцѣнени съ 200, 300, 500% повече, макаръ че комисията знаеше, че голѣма частъ отъ тѣзи фабрики ги има въ фабрицитѣ по старитѣ, евтини цѣни; но комисията взема прѣдъ видъ днешнитѣ пазарни цѣни. Така че всичко това бѣше прѣдвидено. Още въ първото заседание, обаче, се разбра, че съ тѣзи аргументи не може да се отиде до никждѣ и заседанието се отложи, за да бѣдатъ повикани г. г. фабрикантитѣ да кажатъ отъ какво сѣ недоволни, да кажатъ кое е малкото, кое е недостатъчното въ смѣткитѣ на комисията. И тѣзи хора, които на поканата на комисията да кажатъ възраженията си прѣтивъ нейната смѣтка, не казаха нищо, дохождатъ въ послѣдния часъ, когато се рѣшава въпросътъ въ пленума и казватъ: „Комисията е прѣдвидила 170 хиляди лева общи разходи, обаче ние похарчихме миналата година 320 хиляди лева; комисията е прѣдвидила 48 хиляди лева за поддръжка на инсталациитѣ, обаче ние похарчихме 170 хиляди лева; намъ не е достатъченъ процентътъ на амортизацията; ние сме недоволни отъ процента на дивидендитѣ“. Г-да! Когато фабрикантитѣ така набързо и безъ никакви доказателства излагаха тѣзи цифри, комитетитѣ знаеше твърдѣ хубаво факта, че комисията ги е по-рано канила да кажатъ своитѣ възражения — тогава, когато имало възможностъ да се провѣрятъ по книгитѣ на фабриката — и тѣ ги не казаха. Сега въ пленума такава провѣрка бѣ невъзможна и никой не бѣше сигуренъ, че посоченитѣ цифри сѣ вѣрни. Сетнѣ комитетитѣ знаеше и другъ единъ фактъ, че въ смѣтката на комисията влизатъ извѣстни пера, по разходѣ, които поради невъзможността да се опрѣдѣли по-рано въ колко врѣме ще се свърши производството на захаръта, сѣ били прибавени въ размѣръ двойно по-голъмитѣ отъ действително разходванитѣ суми. Така напр., за работната рѣка: комисията, като смѣташе, че производството ще отиде 90 дена, прѣдвидѣ за 90 дена по 3.050 л., което прави 274.500 лева. Обаче въ действителностъ какво се оказа? Оказа се, че компанията свърши въ 45 дена, значи наполовина отъ опрѣдѣленото врѣме — на 16 ноемврий започна кампанията на софийската фабрика и на 30 декемврий 15 милиона килограма цвекло бѣ вече изработено, а комисията върху 15 милиона цвѣкло прави своята смѣтка. Наистина, фабриката продължи и слѣдъ тази дата да работи — прѣзъ м. януарий — но тя вече работѣше цвеклото на русенската фабрика, а това е единъ плюсъ, който увеличила приходъ, който е въ нейна полза, защото, вмѣсто 1 милионъ и 600 хиляди килограма, получи два милиона килограма захаръ. Смѣтката, която правѣше комисията, бѣ върху 15 милиона килограма цвекло, а тѣзи 15 милиона се изработиха вжтрѣ въ 45 дена, слѣдователно трѣбваше да се прѣдвиди разходъ за 45 дена, а това е равно на една сума отъ 137 хиляди лева, когато въ смѣтката се прѣдвидѣ 274.500 лева. Ето и отъ тукъ 135 хиляди лева оставатъ бенефистъ на фабрикантитѣ. Комитетитѣ знаеше това. Сетнѣ трети единъ фактъ бѣше изнесенъ на комитета. Смѣтката на комисията, коригирана отъ отѣла съ онѣзи дреболии и допълнения,

които се направиха, даваше въ резултатъ 1'80 л. килограма, комитетътъ прибави още 5 ст., което на 1 милионъ и 600 хиляди килограма захаръ прави 80 хиляди лева, а на 2 милиона килограма това сѣ 100 хиляди лева. — Нова добавка къмъ печалбата на фабриката. Тѣй че даже да прѣдположимъ, че комисията е изпуснала или е вписала по-малко нѣкои разходи, сѣ тѣзи двѣ пера фабриката се компенсираше достатъчно и, слѣдователно, нѣмаше основание да иска увеличение на цѣната.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Има само мѣсто за алчностъ и за бакшишъ около алчността.

К. Бозвелиевъ: Но комитетътъ въ своето болшинство погледна другояче на работата. Той не счете за нужно да прѣвѣри даннитъ, които фабрикантитъ тѣй късно даватъ, и да види дали дѣйствително сѣ похарчили тѣзи пари, когато бѣше очевидно, че нѣкои отъ посоченитъ пера сѣ твърдѣ много надуты. Напр., казваха: „Поддържаме една конюшна, поддържаме автомобили, което ни коштува 22 хиляди лева годишно“. Е добръ, отъ мобилизацията насамъ конюшна не съществува, защото конетъ сѣ били реквизирани и автомобилитъ сѣщо. Тѣй щото никакви 22 хиляди лева тази година не сѣ били похарчени. Послѣ фабрикантитъ казваха: „Даваме 68 хиляди лева бенефисъ“. Кому, за какво? — Не знаемъ. И това остана непровѣрено. И на тѣзи непровѣрени данни и при факта, че въ смѣтката на комисията има нѣколко излишни разходни пера, които прѣдостатъчно биха покрили направенитъ опущения, комитетътъ, сѣ болшинство, рѣшава въпроса, рѣшава го като увеличава дивидентитъ, като увеличава процентитъ на амортизацията и т. н. Той даде още по 35 ст. на килограмъ, което за 10 милиона килограма захаръ е равно на 3 милиона и 500 хиляди лева пари, дадени на фабрикантитъ, за смѣтка на българския народъ. Четирима отъ комитетата протестираха, останаха при особено мнѣние, обаче рѣшението се прие.

Г-да! Искамъ да кажа съ това, че и при този съставъ на комитета, правителството въ дадени моменти можеше да прокара своето искане, обаче имаше едно неудобство: всичко това ставаше съ голѣми търкания, съ голѣми гюрутии и при участието на прѣдставители отъ всички партии и течения, тѣзи задкулисни игри, които се вършеха съ записки и внушения, излизаха найве и отиваха между обществото. Това бѣше неудобството. За насъ сега е явна цѣльта, която гони правителството съ тая реформа: иска се да се махне този институтъ, дѣто нескромни погледи могатъ да вникнатъ въ смѣткитъ на нашитъ властици, иска се съставянето на единъ институтъ по-кулантенъ въ тази смисълъ, че да могатъ да се уреждатъ работитъ по-лесно. Но ние се питаемъ: това въ интереса на държавата ли е?

Г-да! Ние живѣемъ въ единъ моментъ, когато всичко, което носи властта въ страната, всичко, което има влияние въ страната, се опитва да използува това свое влияние, тази своя властъ за лични облаги. Върлува една епидемия, която е захванала отъ прѣдседателството на Народното събрание и до послѣдния правителственъ депутатъ, една епидемия, една мания да се гешефтарствува, да се трупатъ печалби. Вие чухте тукъ, изнесоха се сума факти за търговци-депутати. Дори и нашията почитаемъ прѣдседателъ се е заразилъ отъ тази мания да прави търговия, и азъ се питаемъ, дали всички тѣзи стѣнки за спирането на солта, за спирането на газта, . . .

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, моля! Г. прѣдседателътъ даде обяснения и видѣхте, че нищо подобно нѣма.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Щомъ се говѣри за солъ. . .

К. Бозвелиевъ: . . . дали всички тия спѣнки, казвамъ, които се правиха на комитета, нѣмаха за цѣль да държатъ страната въ нужда, да държатъ страната въ нѣмотия, за да създадатъ оная атмосфера, която благоприятствува за тия спекули?

С. Лилковъ: Защото комитетътъ се показва надмѣненъ надъ търговцитъ и ги излъга.

К. Бозвелиевъ: Защото, ако солта се доставяше въ достатъчно количество, тогава нѣмаше да има онѣзи условия

за трупане на такива голѣми богатства, които сега се трупатъ; тогава нѣмаше да се иска проджбата на оная солъ въ Скопие по 8—10 л. килограма, тогава тия спекули биха били невъзможни. Трѣбваше България да се държи въ нужда, да се разпѣне на кръстъ, за да могатъ тия патриоти, които тукъ си биятъ гърдитъ съ своя патриотизмъ, да трупатъ печалби. Ето смисълътъ на всичко това, ето причинитъ на недоволството противъ комитета. Комитетътъ се явяваше прѣчка, комитетътъ се явяваше неудобенъ за тия сдѣлки, които се вършеха и които искаха да се вършатъ отъ хора, влиятелни, отъ депутати, отъ министри, отъ всички властници въ България.

Г-да! И миналия пѣтъ, и миналата година ние бѣхме свидѣтели на дѣла нечисти, и миналата година викове се чуваха отъ всѣкъдѣ за тия сдѣлки, които се вършатъ въ името на отечественитъ интереси, въ името на народнитъ интереси, и именно за да се тури край на тия сдѣлки, на това положение, искаше се гаранция. Тази гаранция, г-да, както тогава, тѣй и сега, не може да бѣде друга, освѣнъ гаранцията въ самия Парламентъ. Гаранцията може да бѣде само въ онзи взаименъ контролъ, който могатъ партиитъ да упражняватъ една върху друга. Живѣемъ въ такава дѣйствителностъ, че трѣбва да се примиримъ съ тази мѣрка. Комитетътъ, ако той не е еманация на Парламента, ако въ него нѣма околото на всички, на партийнитъ течения, не може да прѣдставлява една гаранция, която е необходима за едно дѣло толкова важно, каквото е дѣлото на народната прѣхрана. Ето защо ние не можемъ да бѣдемъ за тоя институтъ, така прѣдлаганъ, който нѣма да бѣде друго, освѣнъ единъ послушенъ инструментъ въ рѣцѣтъ на правителството — инструментъ не за обществено благо, но инструментъ, който ще служи твърдѣ много на личнитъ интереси. Ние не можемъ да приемемъ една система, която като накръпва правата на Парламента за контролъ, въ сѣщото врѣме излага страната на нещастия, на страдания, които могатъ да доведатъ до една катастрофа.

Министъръ Д. Петковъ: Г. Бозвелиевъ! Вие казахте, че министритъ сѣ вършили сдѣлки; кажете, кой министъръ ги е вършилъ?

К. Бозвелиевъ: Г. министъръ Петковъ! По въпроса за захарта министри бѣха заинтересовани; заинтересованъ бѣше г. министъръ Тончевъ, като акционеръ на захарнитъ фабрики; главно на плодивската, заинтересованъ бѣше и г. Радославовъ, като акционеръ; заинтересованъ бѣше като таквъ и подпрѣдседателътъ г. Момчиловъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Бозвелиевъ! Ще ми позволите да Ви кажа, че таквъ мошеникъ като Васъ не съмъ виждалъ. Азъ каия цѣлия комитетъ да се яви и да каже: единъ пѣтъ стѣпилъ ли съмъ тамъ? За голѣмо мое нещастие, единъ пѣтъ въ 11 ч. ходихъ да изпрося вагонъ и нѣмаше нито единъ членъ въ комитета.

С. Лилковъ: Както винаги е било.

К. Бозвелиевъ: Г. подпрѣдседателю! Азъ получихъ отъ Васъ „много здраве“ и да ми кажатъ, че захарта Вамъ е коштувала 2'30 л. Коя е вашата захаръ?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Азъ съмъ взелъ думата и утрѣ ще ви докажа за цѣлия комитетъ, какъ е опрѣдѣлялъ цѣната на захарта. Азъ утрѣ ще Ви докажа, като прѣдставя данни, че е обидно да се делегиратъ права на такива простаи като Васъ.

К. Лулчевъ: Вие имате дадено обѣщание по-рано да се застрѣляте, ако сте тъгували съ масъ! Трѣбва да изпълните това обѣщание!

Г. Кирковъ: Г. министърътъ си получи отговора.

Нѣкой отъ лѣвицата: Той е доволенъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Утрѣ ще имаме заседание съ продължение на днешния дневенъ редъ.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 9 ч. 15 м. вечерта)

Прѣдседателъ: Д-РЪ Д. К. ВАЧОВЪ

Подпрѣдседателъ: Д-РЪ И. МОМЧИЛОВЪ

Секретаръ: Н. Ц. КАЛЧЕВЪ

Началникъ на Стенографското бюро: Т. ГЪЛЖБОВЪ